

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนตามนโยบายของรัฐบาล ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นตามมา ในชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน และชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน การวิจัยใช้เครื่องมือ (1) แบบสอบถาม (2) แบบสำรวจชุมชน (3) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in depth interview) (4) แบบสนทนากลุ่ม (focus group discussion) และ (5) แบบบันทึกการสังเกตแบบเข้าร่วม (participant observation) ผลจากการวิจัยพบว่า หลังจากที่รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมโครงการวิสาหกิจชุมชนเพื่อแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ ผลจากการดำเนินการในชุมชนภาคใต้ตอนบน มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นที่มีความเหมือนกัน และความแตกต่างกันในชุมชนทั้ง 2 กลุ่ม คือชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน และชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์แยกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในภาคใต้ตอนบน ทั้งในชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน และชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อวิเคราะห์หาข้อมูล สนับสนุนข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้มาว่า มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นอย่างไรในชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน และชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบเข้าร่วม พบการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นหลังจากที่มีโครงการวิสาหกิจชุมชนตามนโยบายของรัฐบาลเข้ามา ดังนี้

ผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในภาคใต้ตอนบน

จากแนวคิดในเรื่องของการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยเป็นค่อยไปและสะสมขึ้นเรื่อย ๆ การเปลี่ยนแปลงเกิดมาจากผลกระทบของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ซึ่งจากนโยบายส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลเป็นตัวการสำคัญที่ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนของสังคมไทย

ในอดีตสังคมไทยภาคใต้ตอนบนมีความหลากหลายทั้งในด้านการผลิตพืชผล ทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ทำให้เกิดทางเลือกในการดำรงชีวิตที่หลากหลาย พึ่งตนเองได้ในหลายรูปแบบที่เกิดจากการผสมผสานความรู้ความสามารถหลาย ๆ ด้านเข้าด้วยกัน ดำรงชีวิตอยู่บนฐานของครอบครัว เครือญาติมีฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งในชุมชนที่ประกอบด้วยหลายครอบครัวอยู่ร่วมและค้ำจุนซึ่งกันและกัน เป็นระบบพึ่งพาอาศัย เป็นความหลากหลายในการดำรงชีวิตและภูมิปัญญาในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ภูมิปัญญาที่หลากหลายนำไปสู่ความคิดในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ มากมายในสังคมและนำไปสู่การยอมรับบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันของคนในสังคม มีน้ำใจเอื้ออารีต่อกันมากกว่าคนในสังคมปัจจุบันที่ต้องมีการแข่งขันกันมาก และทางเลือกของการดำเนินชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันขึ้นอยู่กับพืชผลเพียงไม่กี่อย่าง ส่วนใหญ่เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเป็นขางพารา ปาล์มน้ำมัน ผลไม้ หรือกาแฟ ซึ่งมีความเสี่ยงในการดำรงชีวิตสูงกว่าสังคมแบบดั้งเดิมของภาคใต้ตอนบน

การพัฒนาประเทศตามกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมสมัยใหม่ที่เน้นการแบ่งแยกเฉพาะส่วน เฉพาะด้าน ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลัก ในภาคการเกษตรเน้นการปลูกพืชเดี่ยวที่เป็นพืชเศรษฐกิจ ผลของการพัฒนาที่เกิดขึ้นในภาคใต้ตอนบนคล้าย ๆ กับที่เกิดขึ้นในภูมิภาคอื่นของประเทศ สิ่งที่ได้สังเกตเห็นคือช่องว่างของรายได้ระหว่างคนรวยกับคนจนกว้างมากขึ้น คนส่วนใหญ่พึ่งตนเองไม่ได้ ชีวิตผูกติดและพึ่งพาระบบที่ถูกกำหนดโดยนโยบายของรัฐ ฝากความมั่นคงของชีวิตและครอบครัวไว้กับรัฐบาล สังคมไทยเติบโตด้วยการเน้นภาคอุตสาหกรรมที่ไม่มั่นคง ขณะเดียวกันภาคเกษตรกรรมหรือชุมชนในชนบทเองก็ประสบปัญหาความเสื่อมโทรมและแตกสลาย ทั้งที่ชุมชนชนบทหรือภาคเกษตรกรรมเป็นตลาดรองรับสินค้าภาคอุตสาหกรรมกว่าร้อยละ 50 ของผู้บริโภคทั่วประเทศ (เสรี พงศ์พิศ, วิจิต นันท์สุวรรณ และจ่านงค์ แรกพิณิจ, 2544, หน้า 1-2) จากการพัฒนาที่ขาดสมดุลของประเทศไทย คนในภาคใต้ตอนบน โดยเฉพาะที่อยู่ในชนบทส่วนหนึ่งถูกละเลยการให้ความสำคัญจากภาครัฐ ทั้งที่ชนบทเป็นฐานรากของการพัฒนาภาคการผลิตอื่น ๆ จากนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลที่มีเป้าหมายในการสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของคนในชุมชน เป็นความหวังหนึ่งของประชาชนในชนบทภาคใต้ตอนบนที่มีโอกาสเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น

จากนโยบายในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลที่ผ่านมา ผลจากการดำเนินงานตามนโยบายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่คาดไว้ในภาคใต้ตอนบน การศึกษาพบว่า นโยบายการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในบางด้านและในบางชุมชนชัดเจน โดยเฉพาะชุมชนที่มีการยอมรับและมีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน แต่ในบางชุมชนผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงอาจมีไม่มากนัก ขึ้นกับความแตกต่างของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ผลจากการศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางสังคมระหว่างชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน กับชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบน พบว่า ผลกระทบจากวิสาหกิจชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงในครัวเรือน

จากลักษณะการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนชนบทในภาคใต้ตอนบนส่วนใหญ่ยังเป็นแบบกระจัดกระจาย ขนาดของชุมชนไม่ใหญ่มากนัก การผลิตยังใช้เทคโนโลยีต่ำ ต้องพึ่งความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ นอกจากการลงทุนทำการเกษตรและการผลิตของคนรุ่นใหม่ที่มีการนำวิธีการผลิตแบบใหม่เข้ามาใช้มากขึ้น หน่วยงานของภาครัฐและสถาบันการเงินต่าง ๆ ยังไม่ใช้สถาบันหลักของชาวบ้าน ชาวบ้านถูกดึงให้เข้าร่วมในองค์กรต่าง ๆ ที่รัฐสนับสนุนให้จัดตั้งขึ้นแต่ยังไม่ได้มีส่วนร่วมในสถาบันดังกล่าวอย่างเต็มที่ จากนโยบายการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลที่ผ่านมาซึ่งเป็นนโยบายที่รัฐบาลเองจริงใจ ให้การสนับสนุนในหลาย ๆ ด้านทั้งเรื่องบุคลากรที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ความรู้ในการประกอบการ ตลอดจนการส่งเสริม การกระตุ้นเพื่อให้การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จ การเกิดขึ้นของวิสาหกิจชุมชนก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวภายในครัวเรือนและชุมชนในภาคใต้ตอนบน วิสาหกิจชุมชนเป็นสิ่งที่กระแสการส่งเสริมของภาครัฐเข้าสู่ชุมชนอย่างมากและรุนแรงพอที่จะส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทางสังคมในครัวเรือนภาคใต้ตอนบนหลายประการ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงในลักษณะของครัวเรือน

การเกิดขึ้นและการพัฒนากิจกรรมวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนส่วนใหญ่เป็นการเริ่มต้นจากหน่วยงานของภาครัฐ ที่ทำให้เกิดการร่วมทุนและร่วมกันก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขึ้นมา โดยหน่วยงานของรัฐให้การสนับสนุนด้านเงินทุน การรวมกลุ่ม การฝึกอบรมทักษะความรู้ต่าง ๆ การเกิดกลุ่มตามธรรมชาติหรือความพยายามจัดตั้งกลุ่มขึ้นเองโดยจิตสำนึกของชุมชนมีน้อย อย่างไรก็ตามกรณีการเกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของหมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ที่มีปรากฏการณ์บางอย่างเกิดขึ้นในชุมชน มีการรวมกลุ่มของคนในชุมชนทำให้เกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขึ้นหลายกลุ่ม ทั้งวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุยอินทรีที่บ้านทุ่งประสาน วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งประสาน วิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุยอินทรีบ้านทุ่งประสาน และวิสาหกิจชุมชนกลุ่มลานเทพาลัมน์น้ำมันตำบลปกาสัย วิสาหกิจชุมชนแต่ละกลุ่มส่วนหนึ่งเกิดจากการกระตุ้นของภาครัฐให้ประชาชนเห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นในการรวมกลุ่ม (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการวิสาหกิจ

ชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งประสาน 8 หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 20 สิงหาคม 2549) โดยชุมชนเองมีความสามารถในการผลิตเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว แต่ขาดรูปแบบที่จะรวมกลุ่ม ขาดการกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม ตลอดจนขาดวิธีการบริหารจัดการกลุ่มให้ประสบความสำเร็จ จากนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาล การเข้ามาแนะนำของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ การได้เห็นรูปแบบการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนจากที่อื่น และแม้แต่การประชาสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องของภาครัฐ มีส่วนกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นประโยชน์ของการรวมกลุ่ม มองเห็นศักยภาพของตนเองและของชุมชนว่าสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในชุมชนให้เกิดประโยชน์เพิ่มมากขึ้นได้ ทำให้การเกิดขึ้นของวิสาหกิจชุมชนเป็นไปได้ง่ายขึ้นจนชาวบ้านมีความรู้สึกและพูดถึงว่า “หากพวกเราขยันกันสักนิดทางการเขาก็พร้อมจะช่วยอยู่แล้ว” นอกจากนี้ในชุมชนภาคใต้ตอนบนพบว่า การเกิดขึ้นของวิสาหกิจชุมชนจะเป็นไปได้ง่ายขึ้นในชุมชนที่มีการรวมกลุ่มกันทำการผลิตในผลผลิตหรือในสินค้าที่ไม่จำเป็นต้องใช้เงินลงทุนสูงมาก เป็นวิธีการผลิตที่ชาวบ้านคุ้นเคยไม่ต้องใช้การเรียนรู้ในเรื่องใหม่ ๆ มากนัก หากมีการชี้แนะให้สมาชิกในชุมชนมองเห็นประโยชน์ของการรวมกลุ่ม ตลอดจนความเป็นไปได้ในการดำเนินการต่อไป หากมีการรวมกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มเพื่อช่วยลดข้อจำกัดด้านเงินทุนของสมาชิกแต่ละคน หรือการรวมกลุ่มเพื่อช่วยให้เกิดการรวบรวมวัตถุดิบในชุมชนที่มีอยู่กระจายไม่เกิดประโยชน์มาแปรรูปให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นในชุมชน ทั้งนี้ความสำคัญและความยากอยู่ที่การเริ่มต้นของการเกิดกลุ่มในช่วงแรก

วิถีชีวิตในอดีตของชาวบ้านภาคใต้ตอนบนมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายไม่มีการตื่นตัวเรื่องทางเศรษฐกิจมากนัก อาจเป็นเพราะความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ทำให้ชาวบ้านไม่เดือดร้อนที่ต้องดิ้นรนเพื่อหารหาเลี้ยงชีพ ประกอบกับการคมนาคมติดต่อสื่อสารในช่วงเวลาดังกล่าวของภาคใต้ตอนบนกับท้องถิ่นอื่นค่อนข้างไม่สะดวก ส่งผลให้พฤติกรรมและการเลียนแบบการบริโภคที่ต้องหาเงินมาเพื่อการจับจ่ายใช้สอยในการซื้อสินค้าใหม่ ๆ ไม่ใช่เรื่องจำเป็น แต่สถานการณ์ค่อย ๆ เปลี่ยนไปอย่างช้า ๆ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการขยายตัวของเศรษฐกิจการค้าและเงินตราในพื้นที่มีการขยายพื้นที่ปลูกยางพารา ไม้ผลเชิงเดี่ยว การขยายตัวของกิจการเหมืองแร่ และ

ในช่วงระยะเวลาต่อมา มีการขยายพื้นที่ปลูกปาล์มและกาแฟซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่มากขึ้นเรื่อย ๆ การขยายตัวดังกล่าวส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางด้านที่สำคัญ เช่น การปลูกข้าวเพื่อการบริโภคในพื้นที่ลดลงไม่ว่าจะเป็นพื้นที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญของภาคใต้ตอนบน มีการเกิดขึ้นของชุมชนบุกเบิกใหม่จากการบุกรุกป่าสงวนในทุกจังหวัด มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิธีการผลิตในภาคเกษตรจากสวนผลไม้ พืชไร่ เป็นสวนยางพารา และสวนปาล์มน้ำมันมากขึ้น การผลิตเพื่อการบริโภคของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปโดยที่ชาวบ้านหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อหารายได้กันมากขึ้น โดยที่หันไปซื้อข้าว พืชผัก และผลไม้ที่ต้องการบริโภคจากตลาด ศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของชุมชนลดลง ชาวบ้านหมู่ 6 บ้านคลองเสียด ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ในอดีตชุมชนอยู่อย่างสุขสบายมีลักษณะเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งตนเองได้ แต่หลังจากที่ชาวบ้านหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวคือปาล์มน้ำมันหรือไม้กัวยางพารา อาหารหลักแทบทุกอย่างต้องพึ่งชุมชนภายนอก จนมีเสียงบ่นจากชาวบ้าน “พวกเราขยันกันดีตายแต่รู้สึกลำบากขึ้น” ในชุมชนที่อยู่ห่างไกลตลาดสดจะมีพ่อค้านำสินค้าเพื่อการบริโภคและขนมใส่รถเร่ขายไปทั่ว ซึ่งลักษณะดังกล่าวเห็นได้ทั่ว ๆ ไปในชุมชนต่าง ๆ ของภาคใต้ตอนบน (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 6 บ้านคลองเสียด ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 13 พฤศจิกายน 2549)

ถึงแม้จะมีการหลั่งไหลเข้ามาของกระแสวัฒนธรรมการบริโภคตามสังคมตะวันตก แต่ครัวเรือนและชุมชนในภาคใต้ตอนบนบางชุมชนยังมีศักยภาพบางอย่างของชุมชนที่สามารถรักษาระบบเศรษฐกิจแบบเดิม ๆ ของชุมชนเอาไว้ได้ไม่ว่าที่หมู่ 1 บ้านคลองเตาะ ตำบลเกาะศรีบอยา อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ หมู่ 3 บ้านไหนดั้ง ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ หมู่ 6 บ้านห้วยหินลับ ตำบลทุ่งไส อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช หมู่ 16 บ้านแคสูงเหนือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือแม้แต่ในหมู่ 3 บ้านตลาดคลองปราบ ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่เป็นตัวอย่างของชุมชนที่ยังคงรักษาระบบเศรษฐกิจแบบเดิม ๆ ของชุมชนให้เห็นได้จนถึงปัจจุบัน ซึ่งระบบดังกล่าวประกอบด้วย

(1) การผลิตภาคเกษตรเป็นการผลิตหลักของชุมชน (2) การผลิตใช้แรงงานในครัวเรือน

เป็นหลัก (3) การจัดการผลผลิตและการตลาดโดยครัวเรือนและชุมชน (4) การจัดการการบริโภคโดยความร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชน (5) การใช้กลไกและเครือข่ายทางสังคมให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต ตลอดจน และ (6) การมีความสำนึกและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของคนในชุมชน ในชุมชนดังกล่าวคนในชุมชนสามารถยังชีพและมีวิถีชีวิตที่สบาย ๆ โดยที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนจะเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ความวุ่นวายในชุมชนตลอดจนปัญหาอาชญากรรมและปัญหาเสพติดที่เป็นปัญหาสำคัญของสังคมภาคใต้ตอนบนปัจจุบันยังมีไม่มาก

ด้วยกลไกทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนประกอบกับเครือข่ายความสัมพันธ์ของโครงสร้างของสังคมที่มีอยู่แล้วในภาคใต้ตอนบน ทั้งโครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจ โครงสร้างทางสังคม และโครงสร้างทางวัฒนธรรม เป็นปัจจัยเสริมให้ครัวเรือนและชุมชนในภาคใต้ตอนบนโดยภาพรวมมีแนวโน้มและที่มีศักยภาพมากพอจะรักษาระบบเศรษฐกิจของชุมชนให้มั่นคงไว้ได้ท่ามกลางการขยายตัวของกระแสรอบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของประเทศอย่างในกรณีหมู่ 7 บ้านบกห้อง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ คนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพในการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกปาล์ม น้ำมัน ชาวบ้านร่วมกันแก้ปัญหาการผลิตของชุมชนโดยการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผสมปุ๋ย วิสาหกิจลานเทปาล์ม หรือในกรณีหมู่ 5 บ้านทุ่งเจริญ ตำบลทับปrik อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ เหตุการณ์เกิดขึ้นในทำนองเดียวกันที่ชาวบ้านได้ร่วมกันใช้ศักยภาพและความรู้ที่ตนเองมีรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมการผลิตปุ๋ยชีวภาพ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรธรรมชาติ วิสาหกิจชุมชนลานเทปาล์ม น้ำมัน โดยเป็นความต้องการที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชน ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจต่อกลุ่มที่เขาได้สร้างขึ้นและเห็นผลงานเป็นรูปธรรม การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสำเร็จส่วนหนึ่งเป็นผลจากโครงสร้างความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในชุมชนและกับชุมชนใกล้เคียง วัฒนธรรมความร่วมมือและการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน ทำให้การรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนเป็นเรื่องไม่ยาก ตลอดจนผลงานก็เกิดขึ้นได้ตามที่ชุมชนต้องการ

ในการประกอบวิสาหกิจชุมชนต้องมีปัจจัยการผลิตอย่างน้อย 4 ประการในครัวเรือนและชุมชน คือ ที่ดิน แรงงาน ทุน และการประกอบการค้า แต่ในการประกอบ

วิชากิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนส่วนใหญ่การรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อประกอบ
 ธุรกิจมีเพียงปัจจัยแรงงานที่มีมากเพียงพอสำหรับการดำเนินงานวิชากิจชุมชน
 ส่วนปัจจัยอื่นวิชากิจชุมชนในภาคใต้ส่วนใหญ่ยังขาดอยู่โดยเฉพาะปัจจัยทุน และ
 ปัจจัยการประกอบการที่ดี ในกรณีที่เกิดขึ้นที่หมู่ 5 บ้านนาปัง ตำบลห้วยยูง อำเภอ-
 เหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ที่ชาวบ้านต้องการรวมกลุ่มกันเพื่อทำวิชากิจชุมชนแต่ไม่รู้
 จะเริ่มต้นอย่างไร และทุนในการเริ่มกิจการไม่รู้ว่าเอามาจากที่ใด (จากการสัมภาษณ์
 ชาวบ้าน และสมาชิก อบต. หมู่ 5 บ้านนาปัง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่
 วันที่ 21 กรกฎาคม 2549) และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการเปลี่ยนแปลงในเรื่อง
 รายได้ของสมาชิกในชุมชนที่ได้รับจากวิชากิจชุมชนมีไม่มากพอเมื่อเปรียบเทียบกับ
 อาชีพอื่น สมาชิกมีรายได้เฉลี่ยจากการประกอบวิชากิจชุมชนไม่มากนักเมื่อเทียบกับ
 รายจ่ายที่เกิดขึ้นในครัวเรือนตามสถานการณ์ปัจจุบัน โดยเฉลี่ยสมาชิกจะมีรายได้
 ประมาณ 1,500- 3,000 บาทต่อคนต่อเดือน ประกอบกับราคายางพารา และปาล์มน้ำมัน
 ซึ่งเป็นพืชหลักของภาคใต้มีราคาค่อนข้างดี ทำให้แรงจูงใจในการรวมกลุ่มกันเพื่อ
 ดำเนินงานวิชากิจชุมชนในหมู่บ้านมีไม่มากเท่าที่ควรจะเป็น (จากการสัมภาษณ์
 คณะกรรมการวิชากิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งประสาน หมู่ 2
 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 20 กรกฎาคม 2549
 คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 5 บ้านนาปัง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่
 วันที่ 21 กรกฎาคม 2549 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านน้ำร้อน ตำบลสี่ขีด อำเภอสิชล จังหวัด-
 นครศรีธรรมราช วันที่ 15 พฤษภาคม 2549 ชาวบ้านหมู่ 5 บ้านโพธิ์ทอง ตำบลโพเสด็จ
 อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 20 พฤษภาคม 2549 ประธานกรรมการ-
 วิชากิจชุมชนกลุ่มเลี้ยงสัตว์บ้านตลาดคลองปราบ หมู่ 3 บ้านตลาดคลองปราบ
 ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 26 กรกฎาคม 2549
 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 บ้านคอนเค็ด ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัด-
 สุราษฎร์ธานี วันที่ 2 สิงหาคม 2549)

ความแตกต่างในลักษณะของครัวเรือนในชุมชนไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมใน
 กิจกรรมวิชากิจชุมชนของสมาชิกในครัวเรือนมากนัก แต่ผลที่เกิดขึ้นตามมาในชุมชน
 ที่มีการดำเนินงานวิชากิจชุมชนจากการที่สมาชิกในครัวเรือนได้เข้าร่วมในกิจกรรม-

วิสาหกิจชุมชนเกิดความแตกต่างของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่เห็นได้ชัด คือคนในชุมชนมีการเรียนรู้ในการทำงานที่เป็นระบบมากขึ้น จากการสังเกตการจัด ประชุมของกลุ่มชาวบ้านในชุมชนหมู่ 6 บ้านคลองใหญ่ ตำบลทับปrik อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ซึ่งไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน เมื่อเปรียบเทียบกับการประชุมของ คณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเครื่องแกงบ้านทุ่ง หมู่ 1 บ้านทุ่ง ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนพบว่า ในบ้านทุ่ง ตำบลเขาครามซึ่งเป็นชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนการเข้าร่วมกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนทำให้สมาชิกมีการประชุมอยู่เรื่อย ๆ มีโอกาสในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เกิดการเรียนรู้ในวิธีการทำงาน เป็นทีม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ได้จากเพื่อนสมาชิก มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมฝึกอบรม ที่หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน สมาชิกเกิดการเรียนรู้ และส่งผลต่อพฤติกรรม การยอมรับสิ่งแปลกใหม่มากขึ้น มีการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นมากขึ้น ซึ่งเหตุการณ์ทำนองเดียวกันนี้เกิดขึ้นในชุมชนอื่นเช่นหมู่ 8 บ้านคลองควน ตำบลท่าอุแท อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ตลอดจนในหมู่ 3 บ้านบางหลวง ตำบลท่าไร่ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนด้วยเช่นกัน

(จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยหมักรักษ์สิ่งแวดล้อม หมู่ 8 บ้านคลองควน ตำบลท่าอุแท อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 10 พฤษภาคม 2549 คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งประสาน หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 20 กรกฎาคม 2549 คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเลี้ยงสัตว์น้ำหมู่ 3 บ้านบางหลวง ตำบลท่าไร่ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 16 พฤษภาคม 2549) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนแตกต่างไปจากลักษณะการดำรงชีวิตและค่านิยมแบบเดิม ๆ ของคนในภาคใต้ตอนบน โดยทั่วไปที่มีความเป็นปัจเจกบุคคลที่ค่อนข้างสูง การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ต้องใช้ความพยายามของผู้ นำมาก แต่หากชุมชนมีการยอมรับผู้นำ หรือมองเห็นความเป็นไปได้ของกิจกรรมวิสาหกิจของกลุ่มแล้ว การดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ที่ตามมาจะเป็นเรื่องที่ยากกว่าช่วงแรก ๆ มาก นอกจากนี้ กิจกรรมวิสาหกิจชุมชนในหลายชุมชนผู้หญิงมีบทบาทในกลุ่มมากกว่าผู้ชายโดยเฉพาะ

ในกลุ่มแม่บ้าน หรือกิจกรรมการผลิตสินค้าที่เป็นสิ่งประดิษฐ์หรืออาหาร ไม่ว่าจะเป็น
 วิชาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งประธาน หมู่ 2 บ้านทุ่งประธาน
 ตำบลปกาสัย อำเภอนือคลอง ในจังหวัดกระบี่ หรือวิชาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้าน
 เกษตรกรโพธิ์เสด็จ หมู่ 1 บ้านพระมงกุฎ ตำบลโพเสด็จ อำเภอเมือง ที่จังหวัด-
 นครศรีธรรมราช หรือในวิชาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาสตรีหมู่ 3 บ้านตลาดคลองปราบ
 ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่เป็นตัวอย่างให้เห็น
 บทบาทของผู้หญิงที่มีมากขึ้นในชุมชนภาคใต้ตอนบน

อดีตชุมชนในภาคใต้ตอนบนมีลักษณะเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งตนเองได้ แต่ผล
 จากการพัฒนาชาวบ้านหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวคือผลไม้ ปาล์มน้ำมันและยางพารา
 อาหารหลักแทบทุกอย่างต้องพึ่งชุมชนภายนอก ชาวบ้านต้องดิ้นรนในการทำมาหาเลี้ยงชีพ
 มากขึ้น จากนโยบายวิชาหกิจชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ขึ้นในชุมชน
 โดยที่คนในชุมชนมีการยอมรับสิ่งแปลกใหม่ที่เข้ามาในชุมชนมากขึ้น การรวมกลุ่มทำ
 ให้มีการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นมากขึ้น ผู้หญิงมีบทบาทในชุมชนมากขึ้น
 โดยเฉพาะในกลุ่มแม่บ้าน และในกลุ่มกิจกรรมการผลิตสินค้าที่เป็นสิ่งประดิษฐ์หรือ
 อาหาร กิจกรรมในครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไปที่สมาชิกสนใจกับกิจกรรมภายนอก
 ครัวเรือนมากขึ้น

2. การยอมรับสิ่งใหม่ของคนในครัวเรือนและชุมชน

ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2540 ก่อนที่ประเทศไทยจะประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจ
 ตกต่ำ ระบบเศรษฐกิจของชุมชนภาคใต้ตอนบนมีการเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจ
 แบบพอยังชีพไปในทิศทางที่เป็นเศรษฐกิจแบบการค้ามากขึ้น การปรับตัวของชุมชน
 เป็นการสนองต่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจการค้าที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว
 การค้าในชุมชนภาคใต้ตอนบนมีความแตกต่างหลากหลายภายใต้เงื่อนไขเฉพาะที่
 แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน บางชุมชนมีการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากแบบพอยัง
 ชีพเป็นเชิงพาณิชย์เต็มรูปแบบ โดยเฉพาะในพื้นที่เขตอำเภอเมืองและใกล้เคียงในแทบ
 ทุกจังหวัด ขณะที่บางชุมชนมีการปรับเปลี่ยนเป็นการเกษตรแผนใหม่เช่นในอำเภอ
 บ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี อำเภอนือคลอง จังหวัดกระบี่ และอำเภอสิชล
 จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือสมาชิกบางส่วนของชุมชนปรับตัวออกนอกภาคเกษตรไป

ประกอบอาชีพอย่างอื่นซึ่งเกิดขึ้นมากในหลาย ๆ ชุมชนที่อยู่ใกล้อำเภอเมืองในภาคใต้ ตอนบนเช่น ตำบลกะแดะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตำบลโพเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และในตำบลทับปrik อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ บางชุมชนอาจทำทั้งการเกษตรแผนใหม่และการเกษตรแผนเก่าควบคู่กันไป ที่น่าสนใจ ในหลายชุมชนยังคงรักษาระบบการผลิตแบบดั้งเดิมเอาไว้ได้ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบ สวนสมรม สวนพ่อเต่า หรือป่าครอบครัวซึ่งเป็นการเกษตรแบบผสมผสานแบบพอยังชีพอย่างเช่นในชุมชนบ้านห้วยหินลับ ตำบลทุ่งไส อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือในบ้านตลาดคลองปราบ ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือในหมู่ 1 บ้านคลองเตาะ ตำบลเกาะศรีบอยา อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมของชุมชนภาคใต้ตอนบนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ภายในครัวเรือน และชุมชนซึ่งยังเห็นรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงแบบดั้งเดิมของคนภาคใต้ในอดีต

แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรขางพารา ก็ยังเป็นพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวที่ปลูกกันอย่างแพร่หลายในภาคใต้ตอนบนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ครัวเรือนส่วนใหญ่ปลูกขางพาราเป็นอาชีพหลัก เงินที่ได้จากการขายขางพาราใช้ในการลงทุนซ้ำและใช้ในการซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็น โดยเฉพาะเพื่อการศึกษาของบุตรหลาน การปลูกขางพาราจะมีการลงทุนสูงในระยะเริ่มแรก แต่เมื่อได้ผลผลิตแล้วไม่ต้องลงทุนเพิ่มมาก อาศัยการดูแลและการใส่ปุ๋ยบ้างแบบชาวบ้านทั่ว ๆ ไปก็สามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากขางพาราได้แล้ว ต่างจากการปลูกข้าวหรือพืชไร่ในพื้นที่ภาคอื่นที่ต้องลงทุนใหม่ทุกรอบของการปลูก เป็นเหตุให้ขางพารากลายเป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่สำคัญของเกษตรกรในภาคใต้ตอนบนตลอดช่วงเวลาหลาย ๆ ปีที่ผ่านมา ก่อนที่กาแฟและปาล์มน้ำมันจะมีบทบาทสำคัญมากขึ้น จากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของโลกในปัจจุบันส่งผลให้ราคาขางพาราและน้ำมันปาล์มมีราคาดีขึ้น ทำให้วิสาหกิจชุมชนในหลายพื้นที่ที่ประชาชนยังชีพโดยทำสวนขางพาราหรือสวนปาล์มน้ำมันเป็นหลักไม่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนเท่าที่ควร แต่มีบางพื้นที่ที่ดำเนินการวิสาหกิจชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาจากอาชีพการเกษตรดั้งเดิมหรือเกี่ยวเนื่องกับอาชีพเดิมที่ทำอยู่ อย่างในจังหวัดกระบี่ที่มีวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์บ้านทุ่งประสาน และ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มลานเทพาล์มน้ำมัน ตำบลปกาสัย หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ หรือ

วิสาหกิจลานเทปาล์มบ้านบกห้อง วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผสมปุ๋ยบ้านบกห้อง หมู่ 7 บ้านบกห้อง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ หรือกรณีวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมการผลิตปุ๋ยชีวภาพทับปริก วิสาหกิจชุมชนลานเทปาล์มน้ำมันตำบลทับปริก หมู่ 5 บ้านทุ่งเจริญ ตำบลทับปริก อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ หรือวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากไม้ยางพารา หมู่ 1 บ้านคลองเตาะ ตำบลเกาะศรีบอยา อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีวิสาหกิจชุมชนกลุ่มไม้ผล หมู่ 1 บ้านน้ำร้อน ตำบลสี่ขีด อำเภอลิขิต จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยหมักบ้านห้วยหินลับ หมู่ 6 บ้านห้วยหินลับ ตำบลทุ่งไเส อำเภอลิขิต จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือวิสาหกิจชุมชนชมรมไม้ผลพระมงกุฎตำบลโพธิ์เสด็จ หมู่ 1 บ้านพระมงกุฎ ตำบลโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตลูกสุกรบ้านแคสูง หมู่ 16 บ้านแคสูงเหนือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยหมักกรักสิ่งแวดล้อม หมู่ 8 บ้านคลองควน ตำบลท่าอุแท อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยชีวภาพบ้านตลาดคลองปราบ หมู่ 3 บ้านตลาดคลองปราบ ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ชุมชนได้ดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนจากปัญหาและความต้องการของชุมชนเองทำให้งานวิสาหกิจชุมชนเป็นไปได้ แต่หากเป็นการดำเนินการผลิตสินค้าใหม่ ๆ ในวิสาหกิจชุมชนเป็นเรื่องยากสำหรับชุมชนในภาคใต้ตอนบนที่มีลักษณะความเป็นตัวตนของชุมชนในการไม่ค่อยยอมรับกับสิ่งใหม่ ๆ

สิ่งที่ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของชุมชนภาคใต้ตอนบนคือ ชาวบ้านขาดความรู้ในเรื่องกฎหมายที่จำเป็นในการดำเนินธุรกิจและชีวิตประจำวัน ทำให้การจัดการในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับระเบียบทางราชการ หรือเกี่ยวข้องกับกฎหมายเป็นเรื่องยุ่งยาก ความเป็นคนชายขอบในอดีตทำให้คนภาคใต้ตอนบนค่อนข้างมีความระแวงกับสิ่งแปลกใหม่ สังเกตจากคำพูดที่คนภาคใต้จะติดคำพูดในการตอบคำถามก่อนว่า "ไม่จริงไม่ใช่การปฏิเสธแต่เป็นคำพูดติดปากที่เป็นการป้องกันตนเองไว้ก่อนและจะพูดประโยคที่ต้องการตอบตามมา ลักษณะโดยภาพรวมของชุมชนภาคใต้ตอนบนมีการยอมรับสิ่งใหม่ค่อนข้างยาก ส่งผลต่อการประกอบวิสาหกิจชุมชนที่จะขยายตัวให้เข้มแข็งขึ้นในรูปแบบธุรกิจสมัยใหม่ ที่สามารถรวมกลุ่มได้ถึงขั้นเป็นบริษัทธุรกิจชุมชน

มีน้อยมาก ที่พบในพื้นที่ภาคใต้ตอนบนมี 1 แห่งคือบริษัทธุรกิจชุมชนหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งจดทะเบียนบริษัทเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2540 ทำธุรกิจในการผลิตและค้าผัก (สัมภาษณ์ผู้ใหญ่อำเภอ 3 บ้านบางหลวง ตำบลท่าไร่ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 26 มิถุนายน 2549) โดยที่คนในชุมชนสามารถดำเนินการของวิสาหกิจเป็นรูปแบบบริษัท โดยอาศัยที่ปรึกษาจากภายนอกชุมชนเข้าไปให้ความรู้และการช่วยเหลือในระยะเริ่มแรก แต่ในชุมชนทั่วไปการจะริเริ่มและดำเนินการด้วยคนในชุมชนเองในรูปแบบของบริษัทหรือรูปแบบธุรกิจใหม่ ๆ เป็นเรื่องที่ยุ่งยากและชาวบ้านไม่ค่อยเข้าใจ จนคณะกรรมการบ่นในเรื่องการดำเนินงานในระยะแรก ๆ “ยุ่งยากติดายกว่าจะอธิบายให้คนเข้าใจได้”

ในหลาย ๆ ชุมชนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในทำนองเดียวกันทั้งในจังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดกระบี่ และจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยที่การเปลี่ยนแปลงในชุมชนเกิดจากปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน และปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งคือการยอมรับในสิ่งใหม่ ๆ ของคนในชุมชน เช่น ในหมู่ 6 บ้านคลองเสียด ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ตลอดจนหมู่ 16 บ้านแคสูงเหนือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และในชุมชนศรีตะเคียน หมู่ 7 บ้านหนองจิก ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี (จากการสัมภาษณ์ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 บ้านคลองเสียด ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 21 กรกฎาคม 2549 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 16 บ้านแคสูงเหนือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 26 พฤษภาคม 2549 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 7 บ้านหนองจิก ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 4 สิงหาคม 2549) คนส่วนใหญ่ในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีที่ทำกินเป็นของตนเอง วิธีการทำการเกษตรและรูปแบบการผลิตทางการเกษตรยังเป็นแบบดั้งเดิมไม่เปลี่ยนแปลงมากนักทั้งการทำสวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน แต่ในส่วนของวิสาหกิจชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงใน การใช้เครื่องจักรช่วยทำงาน ตลอดจนมีการใช้เทคนิควิธีการผลิตรูปแบบใหม่ที่พยายามเรียนรู้จากชุมชนอื่นมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงเรื่องการผลิตในแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกันไป อยู่ที่การเข้ามาและการยอมรับในสิ่งใหม่ ๆ ของชุมชน หากเปรียบเทียบระหว่างในชุมชนที่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนกับในชุมชนที่ไม่มีการดำเนินการวิสาหกิจ

ชุมชนพบว่า ในชุมชนที่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนคนในชุมชนมีความพร้อมที่จะร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ปัญหของตนเอง และปัญหาของชุมชนร่วมกับสมาชิกคนอื่นในชุมชนมากกว่า และมีความคิดที่จะแสวงหาวิธีการแก้ไขปัญหาโดยการดูรูปแบบจากชุมชนอื่นเป็นแบบอย่าง คนในชุมชนมีการยอมรับในการเปลี่ยนแปลงง่ายกว่าและมากกว่าชุมชนที่ไม่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนอย่างเห็นได้ชัด โดยเสียงของคณะกรรมการบางท่านที่พูดถึงเรื่องดังกล่าวว่า “ไม่ยากเลยเพราะชาวบ้านเขาอยากให้มีอะไรใหม่ ๆ บ้างในหมู่บ้าน” ในชุมชนหมู่ 6 บ้านคลองเสียด ตำบลปกาสัย อำเภอนือคลอง จังหวัดกระบี่ หน่วยงานภาครัฐได้เข้าไปกระตุ้นให้รวมกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มพ่อบ้านให้มาร่วมกันหารายได้เพิ่ม โดยการรวมกลุ่มขึ้นมาแต่คนในชุมชนขาดความสนใจ ในขณะที่ชุมชนใกล้เคียงหมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอนือคลอง จังหวัดกระบี่ แม่บ้านในชุมชนได้รวมกลุ่มกันผลิตเป็นขนมพื้นบ้านเพื่อหารายได้เพิ่มให้กับครอบครัวจากการแนะนำและส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ (สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 บ้านคลองเสียด ตำบลปกาสัย อำเภอนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 20 กรกฎาคม 2549 คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งประสาน หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 22 กรกฎาคม 2549 กรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านแคสูงหมู่ 16 บ้านแคสูงเหนือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 3 มิถุนายน 2549) ในชุมชนหมู่ 7 บ้านหนองจิก ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ชาวบ้านที่รวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนตั้งใจที่จะร่วมกันทำกิจกรรมของกลุ่มให้สำเร็จ กระตุ้นให้สมาชิกกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้จากวิสาหกิจชุมชนอื่นและจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ (จากการสัมภาษณ์กรรมการวิสาหกิจชุมชนศรีตะเคียน หมู่ 7 บ้านหนองจิก ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 21 มิถุนายน 2549) อาจเนื่องจากคนในชุมชนที่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนมีโอกาสได้เรียนรู้ ได้เห็นตัวอย่างจากชุมชนอื่น เรียนรู้จากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้าไปส่งเสริมกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน การมีกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเองในชุมชน และระหว่างชุมชน เกิดการเปรียบเทียบกับชุมชนอื่น ผลที่ตามมาทำให้ชุมชนที่มี

กิจกรรมวิสาหกิจชุมชนคนในชุมชนมีการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ในเรื่องต่าง ๆ ที่เข้ามาง่ายกว่าคนในชุมชนที่ไม่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชน

การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนจากปัญหาและความต้องการของชุมชนเองทำให้งานวิสาหกิจชุมชนเป็นไปได้ง่ายขึ้น แต่หากเป็นการดำเนินการผลิตสินค้าใหม่ ๆ ขึ้นในวิสาหกิจชุมชนจะเป็นเรื่องยากสำหรับชุมชนในภาคใต้ตอนบนที่มีลักษณะความเป็นตัวตนของชุมชน การยอมรับกับสิ่งใหม่ ๆ ค่อนข้างเป็นเรื่องยาก หากเปรียบเทียบระหว่างในชุมชนที่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนกับในชุมชนที่ไม่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนพบว่า ในชุมชนที่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนคนในชุมชนมีความพร้อมที่จะร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ปัญหของตนเอง และปัญหาของชุมชนร่วมกับสมาชิกคนอื่นในชุมชนมากกว่า และมีความคิดที่จะแสวงหาวิธีการแก้ไขปัญหาโดยการดูรูปแบบจากชุมชนอื่นเป็นแบบอย่าง คนในชุมชนมีการยอมรับในการเปลี่ยนแปลงง่ายกว่าและมากกว่าชุมชนที่ไม่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้การเข้ามาของเจ้าหน้าที่ภาครัฐก็เป็นส่วนกระตุ้นที่สำคัญอีกประการหนึ่ง

3. การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนในครัวเรือนต่อวิสาหกิจชุมชน

ในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกับคนในชุมชนภาคใต้ตอนบนโดยที่ลักษณะดั้งเดิมของคนได้เป็นคนที่ไม่ยอมรับอะไรง่าย ๆ ใฝ่ศึกษาหาความรู้ ชอบแสดงตนว่าเป็นคนกว้างขวาง รักศักดิ์ศรี รักพวกพ้อง ชอบรวมกลุ่ม ทำงานผูกพันอยู่กับตัวบุคคล โดยทั่วไปไม่ขยันทำงาน การคิดค้นเทคโนโลยีมาใช้งานต่ำ มีความเป็นปัจเจกบุคคลสูง (ชวน เพชรแก้ว, 2534; อมรา ศรีสุชาติ, 2545; อาคม เดชทองคำ, 2543; เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540) จากลักษณะการไม่ยอมรับอะไรง่าย ๆ และการมีทัศนคติที่ไม่ค่อยดีต่อวิสาหกิจชุมชน ทำให้วิสาหกิจชุมชนในช่วงแรก ๆ จึงเป็นปัญหามากสำหรับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเรื่องดังกล่าวหากดูจากในอดีตจะพบว่า หลังจากยุครุ่งเรืองในการทำกิจการเหมืองแร่รวมทั้งการสัมปทานป่าไม้ที่เฟื่องฟูของภาคใต้ตอนบน มีการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ทรัพยากรและระบบเศรษฐกิจในภาคใต้ตอนบนเกิดขึ้น มีการขยายตัวของพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ เริ่มจากยางพาราในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งดำเนินการ โดยคนไทยเชื้อสายจีนเป็นส่วนใหญ่ แต่หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 คนไทยในท้องถิ่นเริ่มหันมาปลูกยางพาราตามอย่างเจ้าแก้วสวนยางชาวจีนกันมากขึ้น

หลังจากยางพาราแล้วยังมีพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ที่เข้ามามีบทบาทคือปาล์มน้ำมันที่รัฐบาลส่งเสริมให้มีการปลูกเพื่อแก้ไขปัญหาราคายางพาราตกต่ำในช่วงเวลาดังกล่าว นอกจากนี้ยังมีกาแฟที่มีการขยายเนื้อที่ปลูกมากในช่วงปี พ.ศ. 2520 เนื่องจากราคากาแฟในตลาดโลกสูงเป็นประวัติการณ์ ทำให้มีคนในถิ่นอื่นทั้งในภาคใต้และในภาคอีสานอพยพเข้ามาในพื้นที่ภาคใต้ตอนบนเพื่อบุกเบิกพื้นที่ป่ากันมากขึ้น จากภาวะการเศรษฐกิจตกต่ำในปี พ.ศ. 2540 สถานการณ์ทางเศรษฐกิจดังกล่าวมีผลกระทบอย่างมากต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยทุกภาค โดยทั่วไป นโยบายของรัฐบาลในช่วงนั้นมีการส่งเสริมการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ แต่ชาวบ้านในภาคใต้ตอนบนยังมีความเชื่อมั่นและความรู้สึกที่ดีต่ออาชีพการทำสวนแบบเดิม ๆ ที่มีอยู่ว่าพอเลี้ยงชีพได้ไม่จำเป็นต้องหารายได้เสริมจากวิสาหกิจชุมชนที่รัฐบาลส่งเสริม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นการผลิตสินค้าที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคยหรือมีขั้นตอนในการดำเนินงานที่ยุ่งยาก (จากสัมภาษณ์ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 บ้านคอนยา ตำบลกะเดาะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 18 พฤษภาคม 2549 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 บ้านทุ่งเจริญ ตำบลทับปrik อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ วันที่ 24 กรกฎาคม 2549 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 16 บ้านแคสูงเหนือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 25 พฤษภาคม 2549) นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางกลุ่มในบางชุมชนยังมีความคิดว่าตัวเองไม่มีเวลาว่างมากพอที่จะทำการอย่างอื่นนอกจากงานประจำคือการกรีดยาง งานรับจ้าง การทำสวนปาล์ม หรือทำการเกษตรอย่างอื่นที่เป็นอาชีพประจำ ทำให้เป็นปัญหาที่วิสาหกิจชุมชนไม่สามารถเริ่มต้นเป็นรูปเป็นร่างได้ในหลาย ๆ หมู่บ้านหากความคิดเดิมต่อการทำงานยังไม่เปลี่ยนแปลง (สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 5 บ้านนาปาง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 21 กรกฎาคม 2549 ; ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 บ้านคลองใหญ่ ตำบลทับปrik อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ วันที่ 24 กรกฎาคม 2549) ประกอบกับลักษณะของคนภาคใต้ส่วนใหญ่ไม่ขยันในการทำมาหากิน ชอบชีวิตความเป็นอยู่แบบสังคมเรียบง่าย อยู่แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้ส่งผลในทางกลับกันคือคนในชุมชนคิดว่าไม่จำเป็นต้องมีวิสาหกิจชุมชน อาชีพที่เป็นอยู่ก็สามารถอยู่ได้อย่างสบาย ๆ อยู่แล้ว ถ้ามีปัญหา ก็พอจะพึ่งพาญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านได้ ชาวบ้านบางคนยังพูดว่า “ไม่รู้จะดิ้นรนไปทำไม อยู่บาย ๆ ดีกว่า” อย่างกรณีที่เกิดขึ้นในหมู่ 5 บ้านนาปาง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือ

คลอง จังหวัดกระบี่ เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลและผู้นำของชุมชนพยายามชักจูงให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันทำวิสาหกิจชุมชนร่วมกันแต่ได้รับความสนใจจากชาวบ้านในชุมชนน้อยมาก เพราะคนส่วนใหญ่ยังคงยึดติดกับวิถีชีวิตเรียบง่ายแบบเดิม ๆ ที่พอมีพอกิน ไม่ต้องการที่หาภาระใหม่มาเพิ่ม (สัมภาษณ์ชาวบ้านหมู่ 5 บ้านนาปง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 21 กรกฎาคม 2549) ซึ่งเหตุการณ์ในทำนองเดียวกันที่ชาวบ้านยังมีทัศนคติที่ไม่ค่อยเห็นด้วยกับการใช้เวลาว่างในการมาร่วมกันคิด ร่วมกันทำกิจกรรมวิสาหกิจด้วยกันเกิดขึ้นในชุมชนหมู่ 4 บ้านหนองม่วง ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี หมู่ 7 บ้านช้าง ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นปัญหาต่อการขยายตัวของกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนตามนโยบายของรัฐบาลอย่างมาก(จากสัมภาษณ์ คณะกรรมการหมู่บ้านหมู่ 4 บ้านหนองม่วง ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 23 สิงหาคม 2549 คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 7 บ้านช้าง ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 15 สิงหาคม 2549)

ในบางชุมชนการไม่สามารถเริ่มต้นได้ของวิสาหกิจชุมชนเป็นผลจากประสบการณ์ในอดีตที่คนในชุมชนเคยได้รับ ชุมชนได้มีการทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกันแต่ไม่ประสบความสำเร็จ ทำให้คนในชุมชนเกิดความไม่มั่นใจในศักยภาพของชุมชนว่าหากมีการทำกิจกรรมที่ยิ่งใหญ่ในความรู้สึกรักของชาวบ้านแล้วจะสำเร็จได้ อย่างเช่นกรณีที่เกิดขึ้นในหมู่ 6 บ้านคลองใหญ่ ตำบลทับปrik อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ในอดีตมีการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาข้าวสารแพงปู้ที่ใช้สำหรับการเกษตรแพงเมื่อเปรียบเทียบกับราคาขางพาราที่ราคาไม่แน่นอนและยังต่ำ คนในชุมชนเกิดความคิดในการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาโดยระบบสหกรณ์ แต่ผลของการดำเนินงานมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในหมู่สมาชิก ความไม่ร่วมมือของสมาชิกในกลุ่มตามที่คาดหวังไว้ ตลอดจนมีการทุจริตเกิดขึ้นในการดำเนินงานของคณะกรรมการที่รับผิดชอบในเรื่องการเงินของกลุ่ม ส่งผลให้การกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาใหม่ ๆ ในชุมชนเป็นเรื่องที่ย่างยากมากขึ้น (จากสัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านหมู่ 6 บ้านคลองใหญ่ ตำบลทับปrik อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ วันที่ 24 กรกฎาคม 2549) หรือที่เกิดขึ้นในหมู่ 3 บ้านไหนดั้ง ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง

จังหวัดกระบี่ มีปัญหาการเล่นพรรคเล่นพวก ความไม่ร่วมมือของคนในชุมชน และ การไม่เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มในการทำกิจกรรมร่วมกัน (สัมภาษณ์กรรมการ- หมู่บ้าน หมู่ 3 บ้านไหนด่าง ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ วันที่ 15 มิถุนายน 2549) ปัญหาทำนองเดียวกันดังกล่าวก็มีเกิดขึ้นในจังหวัดอื่นอย่างเช่นในจังหวัด สุราษฎร์ธานี เกิดปัญหาที่สมาชิกมองไม่เห็นประโยชน์ของการรวมกลุ่ม ผลจากการ ทุจริตที่เกิดขึ้นในอดีตของผู้นำและแกนนำของกลุ่มในหมู่บ้าน ตลอดจนการที่ชุมชนไม่มี ผู้นำของชุมชนที่เข้มแข็ง ไม่มีภาวะผู้นำที่เป็นที่เชื่อถือของสมาชิก ตลอดจนเอาจริงเอา จังและเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมอย่างแท้จริง ซึ่งหาได้ยาก ทำให้การส่งเสริม กิจกรรมวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนทำได้ยากมากขึ้น (จากการสัมภาษณ์ คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 2 บ้านคอนยา ตำบลกะแดะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัด สุราษฎร์ธานี วันที่ 25 เมษายน 2549 ชาวบ้าน หมู่ 2 บ้านควนศรี ตำบลควนศรี อำเภอ- บ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 28 กรกฎาคม 2549 กรรมการหมู่บ้าน หมู่ 1 บ้าน ดันสะทอน ตำบลควนสุบรรณ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 30 กรกฎาคม 2549) แต่ในทางกลับกัน ในชุมชนที่มีประสบการณ์ของการรวมกลุ่มที่ดี คน ในชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อการทำงานร่วมกับสมาชิกอื่น ๆ ในชุมชน ในชุมชน หมู่ 7 บ้าน บกห้อง ตำบลห้วยขุม อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ และในหมู่ 1 บ้านพระมงกุฎ ตำบลโพเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลพวงจากอดีตที่คนในชุมชน ประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มจากนโยบายวิสาหกิจชุมชนคนในชุมชนมีความ พร้อมอยู่แล้ว มีการดำเนินงานเป็นกลุ่มอยู่แล้ว ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องยากในการส่งเสริม วิสาหกิจชุมชนในหมู่บ้านเพราะทัศนคติต่อกลุ่มเป็นไปในทิศทางที่ดี

ผลจากการดำเนินงานตามนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในครัวเรือนและชุมชนของ ภาคใต้ตอนบนในหลาย ๆ ประการ ทั้งลักษณะของครัวเรือนในเรื่องของวิถีชีวิตความ- เป็นอยู่ การยอมรับสิ่งใหม่ของคนในครัวเรือนและชุมชน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลง ทัศนคติของคนในครัวเรือนต่อวิสาหกิจชุมชน คนในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีความ- ตื่นตัวในการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตในครัวเรือนและในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาทางด้าน เศรษฐกิจที่เกิดขึ้นของครัวเรือน รูปแบบของการปลูกพืชเปลี่ยนแปลงไปเป็นพืชเชิงเดี่ยว

มากขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนทำให้คนในชุมชนมีทัศนคติบางประการเปลี่ยนแปลงไป การยอมรับการเปลี่ยนแปลงและสิ่งใหม่ ๆ ง่ายกว่าชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นผลจากการที่ชุมชนมีโอกาสได้พบได้เจอกับสิ่งแปลกใหม่จากภายนอกมากกว่าชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน ชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนยังมีผลให้คนในชุมชนให้ความสนใจเรื่องของธุรกิจนอกเหนือจากการผลิตทางการเกษตรหรือการรับจ้างทำงานเพียงอย่างเดียว เกิดการเรียนรู้ในการทำงานแบบมีส่วนร่วมเพื่อนบ้านในชุมชน ตลอดจนมีการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ทั้งแนวคิดใหม่ รูปแบบวิธีการทำงานใหม่ที่มาพร้อมกับนโยบายการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน นอกจากนี้กิจกรรมที่มีอย่างต่อเนื่องของวิสาหกิจชุมชน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ หลายประการขึ้นในสังคมตามมา

การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ของชุมชนภาคใต้ตอนบน

ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีผลจากนโยบายส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาล ชุมชนภาคใต้ตอนบนของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชนหลาย ๆ ประการเกิดขึ้น ที่สามารถสังเกตเห็นได้ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

ชุมชนหมู่บ้านในภาคใต้ตอนบนของไทย โดยทั่วไปยังมีลักษณะแบบชุมชนโบราณ มีความเป็นชุมชนเข้มแข็ง มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้คนมีน้ำใจเป็นพื้นฐานของชีวิต โดยเฉพาะในชุมชนชนบท ชุมชนยังมีพฤติกรรมบางอย่างที่ยกย่องความสำคัญของบรรพบุรุษ ผู้เฒ่าผู้แก่ รักในระบบเครือญาติ และความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดของคนในชุมชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราชชาวบ้านยังให้ความสำคัญกับประเพณีงานเดือนสิบที่หากคนในจังหวัดอพยพไปทำมาหากินในต่างถิ่นต้องกลับบ้านเพื่อไปทำบุญและพบปะเครือญาติในงานประเพณีทำบุญเดือนสิบดังกล่าว ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีคนในชุมชนให้ความสำคัญกับประเพณีชักพระทอดผ้าป่าในงานออกพรรษาเดือนสิบเอ็ด ส่วนคนไทยเชื้อสายจีนยังให้ความสำคัญกับวันเซ็งเหม้งหรือวันไหว้บรรพบุรุษที่ทำให้ความสามัคคีในระบบเครือญาติยังคงอยู่ โดยลักษณะของคนภาคใต้ตอนบนจะเหมือนกับคนไทยโดยทั่วไปคือรักความเป็นอิสระ มีน้ำใจ ชอบทำอะไรตามใจตนเอง ไม่ชอบ

การบังคับกดขี่ ไม่ชอบการใช้อำนาจ มีน้ำใจ ในอดีตชุมชนในภาคใต้ตอนบนจะเป็นชุมชนที่ค่อนข้างเข้มแข็งเพราะในวิถีชีวิตของชาวบ้านจะมีวัฒนธรรมประเพณี การกระจายการผลิตมาแต่โบราณแล้ว ในแต่ละครัวเรือนมีทั้งการปลูกข้าว พืชผักผลไม้ ทำสวน จับปลา และเลี้ยงสัตว์ ในยุคสมัยที่ผ่านมาชาวบ้านภาคใต้มีการวางแผนปรับเปลี่ยนชนิดพืชที่ผลิตตามสถานการณ์ และการพึ่งตนเองให้ได้ ทำให้เศรษฐกิจในหมู่บ้านของภาคใต้ในอดีตมีลักษณะเป็นเกษตรแบบผสมผสานมากกว่าภาคใด ๆ และลักษณะนี้เองทำให้ภาวะเศรษฐกิจในชุมชนหมู่บ้านของภาคใต้ในอดีตมีลักษณะของการที่สามารถพึ่งตนเองได้ แต่ผลจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาทำให้ระบบการผลิตทางการเกษตรเริ่มเปลี่ยนไป มีการทำการเกษตรเพื่อการค้าเป็นพืชเชิงเดียวกันมากขึ้น ทำให้ความเอื้ออาทรในชุมชนจากการมีพืชผักผลไม้รอบ ๆ บ้านที่ใช้เพื่อการบริโภค และเหลือฝากเพื่อนบ้านในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไป สังคมแบบใกล้ชิดแบบเพื่อนฝูง ระบบเครือญาติค่อย ๆ จางไป เพราะครัวเรือนมุ่งปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อรายได้มากขึ้น

จากนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลที่เข้ามาในชุมชนภาคใต้ตอนบนวิถีชีวิตแบบเดิม ๆ ที่เป็นอยู่ของคนในชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น การที่คนในชุมชนมีโอกาสเข้ามาทำงานร่วมกันกับสมาชิกคนอื่นในชุมชนจากกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน ในอดีตสถานการณ์ของชุมชนไม่เอื้อต่อโอกาสที่คนในชุมชนจะมี กิจกรรมร่วมกัน เสี่ยงตอบรับจากสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม “ดีกว่านอนอยู่บ้านเฉย ๆ มีโอกาสได้คุยกันบ้าง” ในชุมชนหมู่ 7 บ้านบกห้อง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ หรือในชุมชนหมู่ 1 บ้านพระมงกุฎ ตำบลโพเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ความเอื้ออาทรต่อกันของคนในสังคมที่เคยมีในอดีตที่จางหายไปจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ผ่านมาเริ่มกลับมา จากการที่ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขในการทำงานร่วมกัน การได้ร่วมกันฝ่าฟันความยากลำบากตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นของงานวิสาหกิจชุมชนในธุรกิจที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคย ตลอดจนการได้ร่วมกันทำงานในกลุ่มวิสาหกิจเป็นทีม ชาวบ้านเกิดการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์ของกลุ่มภายในชุมชน

เหนียวแน่นขึ้น ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวมีผลตามมาต่อความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นของคนภายในชุมชนตามมา

โดยหลักการในการพัฒนาอาชีพ ประเพณี และวัฒนธรรมของชาวบ้าน ต้องมีการทำความเข้าใจต่อความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้าน หรือพิจารณาถึงจิตใจของประชาชน เพราะรากฐานทางประเพณี วัฒนธรรม ที่ฝังอยู่ในจิตใจของประชาชนแยกไม่ออกจากวิถีชีวิต กิจกรรมวิสาหกิจชุมชนที่เกิดขึ้นในแต่ละชุมชนพัฒนามาจากประสบการณ์อันยาวนานของกลุ่มคนในชุมชน และมักจะสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติหรือปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ การผลิต การใช้ฝีมือและภูมิปัญญาของท้องถิ่นมักจะเกิดจากการสังเกตธรรมชาติ ลองผิดลองถูกจากการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาผลิตคนภาคใต้ที่จังหวัดนครศรีธรรมราชรู้จักใช้ประโยชน์จากย่านลิเภา ซึ่งเป็นเถาวัลย์ที่เหนียว ทนทาน และเนื้อเนียนสวย ก็เพราะว่าที่จังหวัดนครศรีธรรมราชมีย่านลิเภาที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีการปลูกยางพารามากชาวบ้านใช้ประโยชน์จากใบยางพารานำมาพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์ผืนเสื่อใบยางที่ตำบลควนสุบรรณ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี จนชาวบ้านพูดถึงสิ่งที่เกิดขึ้น “ไม่น่าเชื่อว่าใบยางก็ทำประโยชน์เป็นเงินได้” เช่นเดียวกันที่จังหวัดกระบี่ซึ่งอยู่ติดทะเลอันดามัน อาชีพหลักส่วนหนึ่งของชาวบ้านในชุมชนชายทะเลคือประมงพื้นบ้าน ในหลายชุมชนชาวบ้านใช้ผลผลิตจากทะเลผลิตเป็นผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนออกจำหน่าย

ในภาคใต้ตอนบนในชุมชนที่มีทรัพยากรบุคคลพร้อม มีทักษะด้านใดด้านหนึ่งที่คนในชุมชนเพียงพอ มีทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นเพียงพอที่จะนำมาใช้ประโยชน์หรือนำมาแปรรูปตามความถนัดหรือทักษะที่ชุมชนมี ชุมชนนั้นมีแนวโน้มที่จะดำเนินวิสาหกิจชุมชน โดยการแปรรูปทรัพยากรและทักษะนั้นมาเป็นผลผลิตเชิงธุรกิจได้ เพราะมีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ โดยธรรมชาติที่จะผลิตสินค้านั้น ได้ดีกว่าชุมชนอื่น อย่างเช่นที่ชุมชนบ้านปากกะแคะ อำเภอกาญจนาดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เดิมเป็นชุมชนที่มีอาชีพหลักทางการประมง แต่หลังจากที่ทรัพยากรชายฝั่งค่อย ๆ หดไปในขณะที่ประชากรเพิ่มขึ้น ชาวบ้านได้รวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงหอยนางรม โดยอาศัยความชำนาญในพื้นที่ ความมักคุ้นกับทะเลจากอาชีพประมงที่ทำอยู่ ทำให้ผลผลิตหอยนางรมของชาวบ้านจากวิสาหกิจชุมชนเป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงระดับประเทศ

และเป็นส่วนหนึ่งของคำขวัญของดีของจังหวัดสุราษฎร์ธานีคือหอยใหญ่ นอกจากนี้ผลจากวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงหอยนางรมยังนำไปสู่อาชีพอื่นที่ต่อเนื่องเป็นร้านอาหารทะเลที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสุราษฎร์ธานีคือร้านเคียงเล ร้านในอ่าว โดยอาศัยผลพวงการขายอาหารทะเลจากสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา ที่มีอยู่ในแถบนั้น โดยที่สัตว์น้ำเหล่านี้มีที่พักวางไข่และเติบโตตามคอกหอยนางรม ชุมชนบ้านปากกะแคะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีและคนต่างถิ่นนำรายได้เข้ามาสู่ชุมชนอย่างมาก (สรุปผลจากการสนทนากลุ่มชุมชนบ้านปากกะแคะ ตำบลกะแคะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 25 มิถุนายน 2549)

สิ่งที่เกิดขึ้นในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมาในสังคมภาคใต้ตอนบนของประเทศไทย จากภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงเกิดการเปลี่ยนแปลงแบบการบริโภคกันมากขึ้น มีค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นในครัวเรือนมากขึ้นเช่นการใช้โทรศัพท์มือถือ การซื้อมอเตอร์ไซค์ หรือรถบรรทุกเล็กไว้ใช้ในครอบครัว การมีสิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือนมากขึ้น ทั้งโทรทัศน์ และเครื่องใช้ไฟฟ้าอื่น ๆ สิ่งที่มาคือวัฒนธรรมของการพึ่งพาอาศัย การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสังคมชนบทภาคใต้ตอนบนค่อย ๆ ลดน้อยลง สังคมเปลี่ยนไปที่ต่างคนต่างอยู่กันมากขึ้น เงินมีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนทำให้คนในสังคมต้องดิ้นรนเพื่อการทำงานให้ได้เงินมาเพื่อการบริโภคมากขึ้น (จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านหมู่ 3 บ้านโคกเหียง ตำบลควนศรี อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 29 กรกฎาคม 2549 ชาวบ้าน หมู่ 4 บ้านคลองงา ตำบลสี่ขีด อำเภอลิขิต จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 15 พฤษภาคม 2549 คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากไม้ยางพารา หมู่ 1 บ้านคลองเตาะ ตำบลเกาะศรีบอยา อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 10 สิงหาคม 2549)

การเข้ามาของวิสาหกิจชุมชนยังส่งผลสำคัญต่อพฤติกรรมกรพึ่งตนเองของชุมชนในภาคใต้ตอนบนเปลี่ยนแปลงไป โดยธรรมชาติของการพึ่งตนเองเป็นหลักการที่สำคัญของการพัฒนาชุมชนซึ่งหมายถึงความเข้มแข็ง ความยั่งยืน ความเป็นอิสระ การมีภูมิคุ้มกันสำหรับครัวเรือนและชุมชน ซึ่งการพึ่งตนเองจะเป็นผลให้ชุมชนเกิดจากการเรียนรู้ที่จะอยู่ได้ด้วยชุมชนเองโดยไม่คิดที่จะพึ่งหน่วยงานภายนอกหรือแม้แต่หน่วยงานของรัฐบาล ภาคใต้ตอนบนในอดีตมีวัฒนธรรมการพึ่งพาตนเองสูงอยู่แล้ว

แต่จากนโยบายการส่งเสริมการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลทำให้วัฒนธรรมในการพึ่งพาตนเองของชุมชนภาคใต้ตอนบนเปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนอย่างเช่นในกรณีหมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ที่วิถีชีวิตแบบเดิม ๆ ชาวบ้านมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การเข้ามาของนโยบายวิสาหกิจชุมชนสิ่งที่คือการเกิดการรวมกลุ่มขึ้นในชุมชน และความช่วยเหลือที่ได้รับจากหน่วยงานภาครัฐ แต่สิ่งที่ตามมาจากความช่วยเหลือคือชาวบ้านไม่เป็นของตัวเอง การดำเนินงานในวิสาหกิจมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามากำหนดมากขึ้น จนชาวบ้านมีความรู้สึกและบ่นกันเองในชุมชน “ไหนบอกว่าธุรกิจนี้เป็นของเรา” ชาวบ้านไม่ได้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทำให้ความรู้สึกของความเป็นเจ้าของวิสาหกิจชุมชนน้อยลง บางครั้งความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการตัดสินใจแต่ละครั้งชาวบ้านมีความรู้สึกร่วมในผลการดำเนินงานไม่เต็มใจเท่าที่ควร (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งประสาน หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 22 กรกฎาคม 2549) นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนที่เห็นได้อีกประการหนึ่งคือคนชุมชนมีการเปรียบเทียบการผลิตกับชุมชนอื่น เกิดพฤติกรรมการแข่งขันและเปรียบเทียบระหว่างชุมชน สิ่งที่เกิดขึ้นคือการเรียนรู้ การพัฒนาทั้งแนวคิดและวิธีการในการทำงาน ในหมู่ 16 บ้านแคสูงเหนือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช การรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนทำให้ชุมชนเกิดความตื่นตัวในการรวมกลุ่มและการผลิตมากขึ้น แต่สิ่งที่ตามมาคือความไม่เป็นตัวของตัวเองในการดำเนินงานเท่าที่ควร เพราะเมื่อกลุ่มมีผลงานหน่วยงานภาครัฐจะเข้ามายุ่งเกี่ยวเพื่อช่วยเหลือมากไป ต้องการได้ผลงานเป็นของหน่วยงานตนเอง (จากการสนทนากลุ่มกรรมการวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตลูกสุกรบ้านแคสูง หมู่ 16 บ้านแคสูงเหนือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 28 กรกฎาคม 2549) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะแตกต่างไปจากชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนที่ชุมชนขาดการกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในสิ่งรอบ ๆ ตัว การขาดสิ่งแปลกใหม่เข้าไปในชุมชน ทำให้ชุมชนยังติดอยู่กับการค้าแบบเดิม ๆ โดยเฉพาะการพึ่งพาการเกษตรเป็นหลัก ในหมู่ 6 บ้านคลองเสียด ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ หรือในหมู่ 7 บ้านช้าง ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัด-

นครศรีธรรมราช หรือในหมู่ 4 บ้านหนองม่วง ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นตัวอย่างของชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเป็นไปอย่างเรียบง่ายอย่างเช่นคนภาคใต้ตอนบนในอดีต คนในชุมชนยังเน้นอยู่กับอาชีพการทำสวนยางพารา ไม่มีความเคลื่อนไหวในกิจกรรมการรวมกลุ่ม หรือการคิดที่จะหารายได้จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน หรือการรวมกลุ่มเพื่อกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ มากนัก

ชุมชนหมู่บ้านในภาคใต้ตอนบนของไทยโดยทั่วไปยังมีลักษณะแบบชุมชนโบราณ มีความเป็นชุมชนเข้มแข็ง มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้คนมีน้ำใจเป็นพื้นฐานของชีวิต เศรษฐกิจในหมู่บ้านของภาคใต้ในอดีตมีลักษณะเป็นเกษตรแบบผสมผสานมากกว่าภาคใด ๆ และลักษณะนี้เองทำให้ภาวะเศรษฐกิจในชุมชนหมู่บ้านของภาคใต้ในอดีตมีลักษณะสามารถพึ่งตนเองได้ แต่ผลจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาทำให้ระบบการผลิตทางการเกษตรเริ่มเปลี่ยนไป มีการทำการเกษตรเพื่อการค้าเป็นพืชเชิงเดี่ยวกันมากขึ้น ความเอื้ออาทรต่อกันของคนในสังคมที่เคยมีในอดีตที่จางหายไป วิสาหกิจชุมชนมีส่วนสำคัญต่อพฤติกรรมพึ่งตนเองของชุมชนในภาคใต้ตอนบนเปลี่ยนแปลงไป การรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนทำให้ชุมชนเกิดความตื่นตัวในการรวมกลุ่มและการผลิตมากขึ้น แต่สิ่งที่ตามมาคือความไม่เป็นตัวของตัวเองในการดำเนินงานเท่าที่ควร เพราะเมื่อกลุ่มมีผลงานหน่วยงานภาครัฐจะเข้ามายุ่งเกี่ยวเพื่อช่วยเหลือมากไป ต้องการได้ผลงานเป็นของหน่วยงานตนเอง

2. การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในชุมชน

จากลักษณะค่านิยมของคนภาคใต้ตอนบนมีความเป็นปัจเจกชนนิยมสูง มีความเป็นตัวของตัวเอง การรวมกลุ่มในการทำงานเป็นทีมเป็นปัญหาอย่างมากในสังคมภาคใต้ตอนบนเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนในภาคอื่น จากการเข้ามาของวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบน ผลจากการดำเนินงานในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนมีผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นเข้ามาเกี่ยวข้อง สิ่งที่ดีตามมาคือผลทั้งทางบวกและทางลบ ในทางลบหากการดำเนินงานได้แก่นำหรือรูปแบบในการดำเนินงานไม่ดีพอ สิ่งที่ดีตามมาคือความขัดแย้งจากผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่นกรณีวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุยอินทรีบ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอนือคลอง จังหวัดกระบี่

จากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนส่งผลให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในหมู่บ้านระหว่างสมาชิกผู้เข้าร่วมกิจกรรมและตั้งใจในการทำงานของกลุ่มวิสาหกิจมาก ผลที่ตามมาคือได้รับส่วนแบ่งกำไรจากการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนมากกว่าคนอื่น ก่อให้เกิดกิจกรรมข่าวสื่อในชุมชน การชูปชิตนินทาถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ที่สมาชิกคนอื่นคิดว่าไม่เป็นธรรม โดยแต่ละคนจะคิดว่าตัวเองน่าจะได้รับผลประโยชน์มากกว่าที่เป็นอยู่ จากวิสาหกิจชุมชนของกลุ่ม (จากการสัมภาษณ์ คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์บ้านทุ่งประธาน หมู่ 2 บ้านทุ่งประธาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 21 กรกฎาคม 2549) ซึ่งปัญหาในทำนองเดียวกันเกิดขึ้นเหมือน ๆ กันในวิสาหกิจชุมชนอื่น เช่นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มไม้ผล ในหมู่ 1 บ้านน้ำร้อน ตำบลสี่ขีด อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ความขัดแย้งของสมาชิกเกิดขึ้นจากความไม่ลงตัวในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับ (จากการสัมภาษณ์ประธานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มไม้ผล หมู่ 1 บ้านน้ำร้อน ตำบลสี่ขีด อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 7 มิถุนายน 2549) หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่ตำบลคลองประสงค์ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ที่คนในชุมชนไม่ต้องการรวมกลุ่มเพราะไม่แน่ใจว่าผลประโยชน์ที่ได้รับจะตกอยู่ที่ใคร และส่วนแบ่งที่จะได้รับจากวิสาหกิจจะเป็นธรรมหรือไม่ (จากการสัมภาษณ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านเกาะกลาง และ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 บ้านบางขนุน ตำบลคลองประสงค์ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ วันที่ 16 มิถุนายน 2549)

จากการเปรียบเทียบผลการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในชุมชนที่ประสบความสำเร็จ กับวิสาหกิจชุมชนในชุมชนที่ประสบความสำเร็จน้อยกว่าพบความเป็นจริงในข้อหนึ่งที่ว่า ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ผู้ริเริ่มก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนจะต้องบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม มีการระดมสมองคนที่มีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ของชุมชนว่าจะรวมกลุ่มกันอย่างไร จะผลิตอย่างไรให้ผลผลิตมีคุณภาพดีและต้นทุนต่ำ ในกรณีของวิสาหกิจชุมชนบ้านบกห้องพัฒนา หมู่ 7 บ้านบกห้อง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ คนในชุมชนมีการปลูกปาล์มเป็นอาชีพหลัก จากประสบการณ์ที่ผ่านมาในเรื่องผลผลิตที่ทำผ่านพ่อค้าคนกลางทำให้เกษตรกรสูญเสียรายได้ที่พึงได้ จึงเกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันของคนในชุมชน เกิดการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มลานเทพาล์มบ้านบกห้องพัฒนา และ

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผสมปุ๋ยบ้านบกห้อง เพื่อผสมปุ๋ยใช้กันเองในกลุ่มสมาชิก เป็นการลดต้นทุนในการทำสวนปาล์มน้ำมัน (จากการสัมภาษณ์ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านบกห้องพัฒนา และวิสาหกิจกลุ่มลานเทปาล์มบ้านบก สมาชิกอบต. และ ฝ่ายจัดหาผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผสมปุ๋ยบ้านบกห้อง หมู่ 7 บ้านบกห้อง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 22 กรกฎาคม 2549) เช่นเดียวกับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มไม้ผล หมู่ 1 บ้านน้ำร้อน ตำบลสี่ขีด อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาผลผลิตคือผลไม้จากสวนของสมาชิกที่ออกมามากในฤดูกาลปกติ ทำให้ราคาขายผลไม้ที่ได้ของชาวบ้านตกต่ำเกิดขึ้นในชุมชนเป็นประจำทุกปี ผลักดันให้สมาชิกในชุมชนต้องการหาทางแก้ปัญหาผลไม้มือของชุมชน ผลจากการรวมกลุ่มและกิจกรรมที่สมาชิกได้ทำร่วมกัน ทำให้สมาชิกเกิดความคิดริเริ่มในการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาราคาผลไม้มือของหมู่บ้านที่เกิดขึ้นของสมาชิกในชุมชนอย่างครบวงจร (จากการสัมภาษณ์ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประธานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มออมทรัพย์ และ ประธานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มไม้ผล หมู่ 1 บ้านน้ำร้อน ตำบลสี่ขีด อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 10 มิถุนายน 2549)

จากการสังเกตในชุมชนที่ไม่สนใจที่จะรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนเช่นในชุมชนหมู่ 4 บ้านคลองงา ตำบลสี่ขีด อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือในทำนองเดียวกัน ในชุมชนหมู่ 4 บ้านหนองม่วง ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ความกระตือรือร้นของคนในชุมชนในเรื่องต่าง ๆ ค่อนข้างน้อย ทั้งการแข่งขันในด้านธุรกิจ การผลิตทางการเกษตร ตลอดจนการรวมกลุ่มเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ ค่อนข้างน้อยตามไปด้วย โดยที่ชาวบ้านชอบพูดกันเองว่า “อยู่บาย ๆ ดีกว่า อย่าไปหาเรื่องใส่ตัวเลย”

การรวมกลุ่มทำงานเป็นทีมเป็นปัญหาอย่างมากในสังคมภาคใต้ตอนบน จากการเข้ามาของวิสาหกิจชุมชนผลจากการดำเนินงานมีผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นเข้ามาเกี่ยวข้อง สิ่งก็ตามมามีผลทั้งทางบวกและทางลบ ในทางลบหากการดำเนินงานได้เกินนำหรือรูปแบบในการดำเนินงานไม่ดี สิ่งก็ตามมาคือความขัดแย้งจากผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ผู้ริเริ่มก่อตั้ง

วิสาหกิจชุมชนจะต้องบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม มีการระดมสมองคนที่มีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ของชุมชนว่าจะรวมกลุ่มกันอย่างไร จะผลดีอย่างไรให้ผลผลิตมีคุณภาพดีและต้นทุนต่ำ

3. บทบาทของผู้นำในชุมชนกับการเปลี่ยนแปลง

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของชุมชนมีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกของชุมชน ปัจจัยภายในหมายถึงผู้นำของชุมชนและสมาชิกในชุมชน ปัจจัยภายนอกหมายถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมของชุมชนซึ่งเป็นทั้งบุคคลภายนอก ชุมชนรอบข้าง นโยบายของรัฐบาล หรือแม้แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกระแสโลก ซึ่งจากการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ภาคใต้ตอนบนพบว่า การเริ่มต้นการดำเนินการตลอดจนการประสบความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายในของชุมชนอย่างมากคือบทบาทของผู้นำในชุมชน คนในชนบทภาคใต้ตอนบนก็คล้าย ๆ กับคนไทยในชนบทโดยทั่วไปที่มักจะขาดความคิดริเริ่ม พอใจจะเป็นผู้ตามเป็นผู้เอาอย่าง หรือเลียนแบบผู้อื่น ใครที่ทำอะไรแตกต่างจากคนอื่น ๆ มักไม่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน แต่ถ้าหากงานที่ทำแล้วประสบความสำเร็จก็จะมีผู้เอาอย่างและกลายเป็นผู้นำของชุมชน วิสาหกิจชุมชนที่ก่อตั้งโดยบุคคลหรือคณะบุคคลและประสบความสำเร็จจนเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน จะระดมทุนได้ง่าย ขยายตัวได้รวดเร็วและมีโอกาสประสบความสำเร็จในการดำเนินงานสูง (สัมภาษณ์ คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์บ้านทุ่งประสาน หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 21 กรกฎาคม 2548) จากการสังเกตในบางชุมชนเช่นหมู่ 5 บ้านนาปาง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ คนในชุมชนไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินการใด ๆ พบว่า ผู้นำของชุมชนที่เป็นทางการไม่ว่าจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือคณะกรรมการ-ของหมู่บ้าน ไม่มีบทบาทในการชักนำหรือจูงใจให้สมาชิกเกิดการรวมกลุ่มในการกระทำกิจกรรมร่วมกัน ส่วนผู้นำที่ไม่เป็นทางการก็ไม่มีบทบาทเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนใกล้เคียงในหมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ที่มีผู้นำของชุมชนซึ่งเห็นความสำคัญของการรับสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาในชุมชน ยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในชุมชน และพยายามรวมกลุ่มขึ้นในหมู่บ้าน มีการก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและกลุ่มอื่น ๆ ขึ้นมา สิ่งก็ตามมาจาก

การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนคือชุมชนเกิดผู้นำรุ่นใหม่ ๆ คนรุ่นใหม่มีโอกาสเกิดจากการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ จากคนรุ่นเก่า คนรุ่นใหม่มีภาวะผู้นำส่วนหนึ่งเป็นผลจากการเรียนรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นต่อรุ่น ในขณะที่ชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนการเรียนรู้ในเรื่องดังกล่าวไม่เกิดขึ้นเพราะชุมชนขาดตัวแบบที่คนรุ่นเก่าไม่ได้สร้างแบบอย่างเอาไว้ (จากการสนทนากลุ่มคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์บ้านทุ่งประสาน หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 8 มิถุนายน 2549) คนในชนบทของภาคใต้ตอนบนเช่นเดียวกับชาวชนบทในภาคอื่น ๆ ของไทยที่โดยทั่วไปมักขาดความคิดริเริ่ม แต่จะยอมปฏิบัติตามถ้ามีใครประสบความสำเร็จ และพอใจจะเป็นผู้ตามมากกว่า ผู้นำโดยธรรมชาติของชุมชน โดยทั่วไปมักจะเป็นผู้มีการมีหรือมีฐานะทางสังคม ทั้งฐานะทางการเงิน เป็นคนมีความรู้ หรือมีฐานะตำแหน่งทางสังคม นโยบายการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลเป็นสถานการณ์หนึ่งในการสร้างผู้นำให้เกิดขึ้นในชุมชน

ในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนพบว่า ในชุมชนไม่เคยขาดผู้นำ แต่ชาวบ้านทุกคนไม่สามารถเป็นผู้นำได้ ชาวบ้านไม่ได้ฉลาดหรือเก่งกล้ากันทุกคน ไม่ได้มีศักยภาพและภูมิปัญญามากพอที่จะเป็นผู้นำได้เสมอไป บางคนในชุมชนมีความสามารถรอบด้าน ในขณะที่บางคนมีความสามารถเพียงบางด้าน แต่ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่พร้อมที่จะให้ความร่วมมือกับชุมชนและกิจกรรมของชุมชนหากมีผู้นำที่เสียสละและกล้าตัดสินใจ จะได้รับการยอมรับและการสนับสนุนจากชาวบ้านในชุมชน เพราะชาวบ้านจะรู้จักกันเองคืออยู่แล้วว่าใครเป็นใครในชุมชน ผลจากการเข้าไปสู่ชุมชนของวิสาหกิจคนที่มีภาวะผู้นำในชุมชนมี โอกาสได้แสดงศักยภาพที่ตนเองมีอยู่ให้คนในชุมชนเห็น และมีโอกาสถ่ายทอดศักยภาพความเป็นผู้นำดังกล่าวสู่คนในรุ่นหลัง ๆ ทำให้บางสิ่งบางอย่างที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนไม่เลือนหายไปง่าย ๆ มีโอกาสได้รับการพัฒนาและสืบสานต่อไปสู่คนรุ่นต่อไป

จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏให้เห็นในภาคใต้ตอนบนวิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จจะอยู่ภายใต้การนำของผู้นำที่เข้มแข็ง เอาจริงเอาจัง เช่นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยหมักกรักสิ่งแวดล้อม หมู่ 8 บ้านคลองควน ตำบลท่าอุแท อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานีที่สามารถเกิดขึ้นได้และประสบความสำเร็จเกิดขึ้นจากการนำของ

นายณรงค์ศักดิ์ ภูแอ สมาชิกของหมู่บ้านที่เป็นคนไทยนับถือศาสนาอิสลาม โดยที่คนในชุมชนส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละเก้าสิบนับถือศาสนาพุทธ เป็นผู้ที่ได้รับเริ่มกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนขึ้นมาในหมู่บ้าน จากการดำเนินการอย่างเอาใจจริงเอาใจและมีความเป็นผู้นำที่เข้มแข็งทำให้สมาชิกในหมู่บ้านยอมรับ แม้จะเป็นผู้นำที่นับถือศาสนาอิสลามซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อยในหมู่บ้าน วิสาหกิจชุมชนดำเนินงานและประสบความสำเร็จ มีคนในชุมชนเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกมากขึ้นเรื่อย ๆ และส่งผลให้หมู่บ้านอื่นสนใจเข้ามาศึกษาดูงานและเอาเป็นแบบอย่าง การที่ชาวบ้านธรรมดาจะแสดงความสามารถจนกลายเป็นที่ยอมรับจนเป็นผู้นำของชุมชนต้องใช้เวลา ผลพวงจากความสำเร็จดังกล่าวเป็นที่มาของการสนับสนุนต่าง ๆ จากหน่วยงานของภาครัฐตามมา (จากการสัมภาษณ์ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และ กรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยหมักกรักสิ่งแวดล้อม 8 บ้านคลองควน ตำบลท่าอุแท อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 11 พฤษภาคม 2549) ซึ่งกรณีดังกล่าวนี้เกิดขึ้นทำนองเดียวกันในวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านควนศรีก้าวหน้าหมู่ 3 บ้านโคกเหรียญ ตำบลควนศรี อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วิสาหกิจชุมชนกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเกษตรกรบ้านน้ำร้อน หมู่ 1 บ้านน้ำร้อน ตำบลสี่ขีด อำเภอสัตหีบ จังหวัดนครศรีธรรมราช และกรณีวิสาหกิจชุมชนปลาเค็มปลอดสารพิษหมู่ 1 บ้านเกาะกลาง ตำบลคลองประสงค์ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ (ผลสรุปจากการสนทนากลุ่มใน 3 ชุมชน) ทุกชุมชนได้ข้อสรุปถึงการเกิดขึ้นและความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งคือต้องมีผู้นำที่เอาใจจริงเอาใจกับงานวิสาหกิจชุมชน และต้องทำตนให้เป็นแบบอย่างจนคนในชุมชนยอมรับ

หากพิจารณาในชุมชนที่ไม่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนตัวอย่างที่เห็นได้ไม่ว่าจะเป็นหมู่ 6 บ้านคลองเสียด ตำบลปกาไส อำเภอนือคลอง จังหวัดกระบี่ หรือหมู่ 4 บ้านคลองงา ตำบลสี่ขีด อำเภอสัตหีบ จังหวัดนครศรีธรรมราชหรือในหมู่ 2 บ้านดอนเค็ด ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ชาวบ้านต้องการที่จะมีรายได้เพิ่มขึ้นเพื่อช่วยเหลือครอบครัวนอกเหนือจากงานเกษตรที่ทำอยู่ ทรัพยากรในชุมชนพร้อม แต่ขาดแกนนำของชุมชนในการกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่ม ทำให้ศักยภาพที่มีอยู่ของชุมชนถูกละทิ้งไปไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างน่าเสียดาย

ในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของภาคใต้ตอนบนที่ประสบความสำเร็จพบว่า จะมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำ มีความสามารถในการบริหารและการจัดการ มีความเสียสละสามารถที่จะกำหนดและจูงใจให้สมาชิกคล้อยตามได้ เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ดำเนินงานด้วยสมาชิกไม่มีลูกจ้างหรือถ้ามีก็เพียงคนสองคน จึงไม่มีสายงานการบังคับบัญชา บุคลากรมีแต่สมาชิกและคณะกรรมการ การวินิจฉัยสั่งการ การบังคับบัญชา การจูงใจ โดยสายการบังคับบัญชาจึงไม่มี ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนขึ้นอยู่กับ การยอมรับนับถือในตัวผู้นำวิสาหกิจชุมชนเป็นสำคัญ ในภาคใต้ตอนบนพบว่า วิสาหกิจชุมชนที่มีผู้บริหารและสมาชิกที่มีสัจจะ มีคุณธรรม มีความพยายาม มีความเสียสละ วิสาหกิจชุมชนนั้นจะมีโอกาสประสบความสำเร็จมากกว่าวิสาหกิจชุมชนอื่น อย่างเช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านบกห้องพัฒนา และวิสาหกิจกลุ่มลานเทปาล์มบ้านบก หมู่ 7 บ้านบกห้อง ตำบลห้วยยุง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ที่มีผู้นำที่เสียสละเป็นที่ยอมรับของชุมชน วิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมการผลิตปุ๋ยชีวภาพทับปrik หมู่ 5 บ้านทุ่งเจริญ ตำบลทับปrik อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ เกิดขึ้นจากผู้นำที่มีวิสัยทัศน์มีความพยายามในการจัดตั้งกลุ่ม เช่นเดียวกับวิสาหกิจชุมชนปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพบ้านในคอน หมู่ 5 บ้านในคอน ตำบลคลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช และวิสาหกิจชุมชนกลุ่มไม้ผลพัฒนา หมู่ 3 บ้านตลาดคลองปราบ ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้ผู้นำของกลุ่มที่มีความเป็นผู้นำ กล้าได้กล้าเสีย มีความเสียสละต่อเพื่อนสมาชิกและต่อชุมชนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปในชุมชน เป็นที่มาของการเกิดขึ้นและความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

การเริ่มต้นการดำเนินการ ตลอดจนการประสบความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายในของชุมชนอย่างมากคือบทบาทของผู้นำในชุมชน คนในชุมชนบทบาทภาคใต้ตอนบนก็คล้าย ๆ กับคนไทยในชนบทโดยทั่วไปที่มักจะขาดความคิดริเริ่ม พอใจจะเป็นผู้ตามเป็นผู้เอาอย่าง หรือเลียนแบบผู้อื่น ผู้นำชุมชนที่เห็นความสำคัญของการรับสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาในชุมชน ยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในชุมชน จะมีการก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและกลุ่มอื่น ๆ ขึ้นมา สิ่งก็ตามมาจากการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนคือชุมชนเกิดผู้นำรุ่นใหม่ ๆ คนรุ่นใหม่มีโอกาสเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ จากคนรุ่นเก่า ผู้นำที่มีภาวะผู้นำ มีความสามารถในการบริหารและการจัดการ มีความ

เสียสละ จะสามารถจูงใจให้สมาชิกคล้อยตามได้ ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับ การยอมรับนับถือในตัวผู้นำของวิสาหกิจชุมชนเป็นสำคัญ

4. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน

จากข้อมูลในพื้นที่พบว่า รูปแบบธุรกิจชุมชนที่เป็นทางการและแพร่หลายมากที่สุด ในภาคใต้ตอนบนคือ “สหกรณ์” โดยเฉพาะสหกรณ์การเกษตรซึ่งไม่เพียงแต่ทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตเพื่อสร้างอำนาจต่อรองในตลาดเท่านั้นแต่ยังทำหน้าที่ด้านอื่นด้วย แต่ธุรกิจสหกรณ์ในหลายพื้นที่ของภาคใต้ตอนบนเริ่มลดบทบาทและลดจำนวนลง มีสหกรณ์หลายแห่งประสบปัญหา เหตุผลสำคัญของความล้มเหลวเกิดจากการควบคุมของระบบราชการ ยิ่งสหกรณ์มีบทบาททางเศรษฐกิจมาก กฎหมายสหกรณ์ก็จะมีความซับซ้อนยิ่งสหกรณ์มีบทบาททางเศรษฐกิจมาก กฎหมายสหกรณ์ก็จะมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การให้สหกรณ์มีอิสระในการบริหาร โดยทั่วไปน่าจะทำให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพดีกว่า (สัมภาษณ์ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2549 นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรอำเภอกาญจนดิษฐ์ วันที่ 22 พฤษภาคม 2549) ซึ่งจากประสบการณ์ดังกล่าวของนักวิชาการเกษตร เป็นแนวคิดที่สำคัญในการบริหารงานวิสาหกิจชุมชน ที่รัฐบาลจะต้องไม่เข้าไปควบคุมหรือยุ่งเกี่ยวมากนัก นอกจากการสนับสนุนช่วยเหลือเท่าที่จำเป็น ซึ่งปัญหาการบริหารที่ขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในที่สุดจะเกิดปัญหาการบริหารและการจัดการวิสาหกิจชุมชนที่กระจุกตัวอยู่ในมือคนเพียงไม่กี่คนที่เกิดขึ้นในหลายวิสาหกิจชุมชนเช่นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากไม้ยางพารา หมู่ 1 บ้านคลองเตาะ ตำบลเกาะศรีบอยา อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ หรือในวิสาหกิจชุมชนชมรมไม้ผลพระมงกุฎตำบลโพธิ์เสด็จ หมู่ 1 บ้านพระมงกุฎ ตำบลโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่หลังจากดำเนินงานไประยะหนึ่งประธานของกลุ่มกลายเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในกลุ่มโดยปริยาย

การเกิดขึ้น การคงอยู่ และการเติบโตของวิสาหกิจชุมชนจะต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจของคนในชุมชน ต้องร่วมกันคิดร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันทำและร่วมกันรับผิดชอบ วิสาหกิจชุมชนในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอย่างประเทศไทย การมีส่วนร่วมของสมาชิกหมายถึง การระดมทุนและการร่วมกันใช้ทุนที่ระดมมาได้นำไปใช้ในการผลิตให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด มีผลกำไรที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

เพื่อให้สมาชิกได้ผลประโยชน์ หากเปรียบเทียบระหว่างชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนพบการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อกิจกรรมในชุมชนที่แตกต่างกัน ผลจากวิสาหกิจชุมชนมีส่วนกระตุ้นให้คนในชุมชนสนใจกิจกรรมภายในชุมชนมากขึ้น ในหมู่ 3 บ้านโคกเหียง ตำบลควนศรี อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี คนในชุมชนร่วมกันจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านควนศรีก้าวหน้า การที่คนกลุ่มหนึ่งได้เข้าร่วมในกิจกรรมเป็นสัญญาณที่ดีถึงการมีจุดเริ่มต้นของความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนเกิดขึ้น ซึ่งผลจากการทำกิจกรรมร่วมกันในกลุ่มย่อยสามารถขยายผลไปสู่คนส่วนใหญ่ในชุมชน เพราะสังคมในชนบทเป็นสังคมใกล้ชิด คนในชุมชนจะรู้เรื่องราวความเป็นไปของชุมชนเป็นอย่างดี การมีกิจกรรมร่วมกันในจุดหนึ่งสามารถที่จะขยายผลไปสู่สังคมในวงกว้างได้ แต่ในชุมชนที่คนไม่กระตือรือร้นต่อการรวมกลุ่มหรือแม้แต่ในกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนอย่างในหมู่ 3 บ้านไหนดั้ง ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ไม่มีกิจกรรมใด ๆ ที่เป็นตัวกระตุ้นให้มีกิจกรรมต่อเนื่องในชุมชน ทำให้ความตื่นตัวต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนลดลงตามไปด้วย

การมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างจริงจังในกิจกรรมของชุมชนเป็นดัชนีบ่งชี้ประการหนึ่งถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครัวเรือนและชุมชน ในช่วงระยะเริ่มต้นของวิสาหกิจชุมชนอาจเกิดขึ้นจากความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกเป็นส่วนสำคัญ แต่ถ้าสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนอย่างเอาใจจริงอาจจะทำให้เกิดเป็นธุรกิจชุมชนอย่างแท้จริง สามารถคงอยู่และเติบโตได้ ซึ่งลักษณะที่เกิดขึ้นดังกล่าวเห็นได้ในหลาย ๆ วิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบน เช่น กรณีตัวอย่างวิสาหกิจชุมชนกลุ่มลานเทปาล์มน้ำมันตำบลปกาไสย หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาไสย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ที่ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนเกิดจากความร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกในกลุ่ม และวิธีการบริหารงานในกลุ่มที่ให้สมาชิกมีโอกาสดำเนินการได้แสดงความคิดเห็นตลอดจนการมีส่วนร่วมในการบริหารงาน และลักษณะดังกล่าวของสมาชิกเห็นได้ในแทบทุกกลุ่มที่เกิดขึ้นในชุมชน (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการฝ่ายการเงิน และ เลขานุการ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มลานเทปาล์มน้ำมัน

ตำบลปกาสัย หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 22 กันยายน 2549)

ในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนจากการสังเกตเห็นในภาคใต้ตอนบนเช่น หมู่ 5 บ้านนาปาง ตำบลห้วยชุม อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ หรือในหมู่ 2 บ้านคลอง ตีนเป็ด ตำบลทุ่งไส อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ชาวบ้านไม่ค่อยกระตือรือร้น กับกิจกรรมในหมู่บ้าน การขอความร่วมมือในงานของวัด ของโรงเรียน และการขอแรง จากเพื่อนบ้าน และจากชุมชน ค่อนข้างได้รับความร่วมมือในขอบเขตที่จำกัด ทั้งนี้อาจ เป็นเพราะคนในชุมชน ไม่มีกิจกรรมใด ๆ ที่ต่อเนื่องให้เกิดความรัก ความสามัคคีขึ้น ใน ชุมชน ซึ่งในหมู่บ้านดังกล่าวการกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือในการทำกิจกรรมร่วมกัน การ ได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อ ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันมีน้อยในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงตามมาที่สังเกตเห็นได้ชัดเจนอีกประการหนึ่งคือ ในกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จอย่างในหมู่ 5 บ้านในคอน ตำบลคลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้นำวิสาหกิจชุมชนค่อนข้างเอาจริงเอาจังกับธุรกิจ สมาชิกใน ชุมชนจะมีการเรียนรู้ในการทำงานกับผู้อื่น มีกิจกรรมการทำงานร่วมกัน กล้าที่จะแสดง ความคิดเห็น ตลอดจนมีรูปแบบวิธีการทำงานเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเกิดขึ้นในตนเอง เดียวกันใน หมู่ 1 บ้านคอนหลวง ตำบลท่าอุแท อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ชุมชนมีการเรียนรู้วิธีการทำงานเป็นทีม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นเรื่องที่ น่าสนใจ เพราะจะมีผลต่อเนื่องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเรื่องอื่น ๆ ที่ตามมาที่ ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำงานร่วมกันกับคนอื่น ๆ ในชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเป็นเรื่องปกติที่ชาวบ้านในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนทำเป็นปกติอยู่แล้ว (จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านหมู่ 5 บ้านในคอน ตำบลคลอง อำเภอสิชล จังหวัด นครศรีธรรมราช วันที่ 8 มิถุนายน 2549 ; ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านคอนหลวง ตำบลท่าอุแท อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 11 พฤษภาคม 2549 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 บ้านเกาะจำ ตำบลเกาะศรีบอยา อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 11 สิงหาคม 2549) แต่ในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจเช่นในหมู่ 5 บ้านโพธิ์ทอง ตำบลโพเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และในหมู่ 4 บ้านคลองงา ตำบลสี่ขีด อำเภอสิชล จังหวัด นครศรีธรรมราช หรือในหมู่ 4 บ้านหนองม่วง ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร

จังหวัดสุราษฎร์ธานี เหตุการณ์เกิดขึ้นเหมือน ๆ กันที่ชุมชนไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ไม่มีสิ่งกระตุ้นที่ต่อเนื่องต่อกิจกรรมภายในชุมชน ที่จะทำให้คนในชุมชนมีความสนใจและต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น จนคนในชุมชนมีเสียงบ่น “คนบ้านเราไม่คิดจะทำอะไรเหมือนเพื่อนกันบ้างเลยหรือ”

จากปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา ผลจากนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาล ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนภาคใต้ตอนบนที่ชาวบ้านสามารถนำภูมิปัญญาที่มี และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนก่อให้เกิดเป็นรายได้ขึ้นมา การเกิดขึ้นของวิสาหกิจหนึ่งจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่ว่าในเรื่องลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน การเมืองที่เกิดขึ้นในชุมชน บทบาทของผู้นำในชุมชนตลอดจนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อกิจกรรมภายในชุมชน ความแตกต่างที่เกิดขึ้นของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่แตกต่างกัน กิจกรรมวิสาหกิจชุมชนการรวมกลุ่มอาจทำให้เกิดความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ที่สมาชิกได้รับจากกลุ่ม แต่บทบาทของภาวะผู้นำในชุมชนจะชัดเจนยิ่งขึ้น ชุมชนที่มีผู้นำเข้มแข็งเอาจริงและมีวิสัยทัศน์ที่ยาวไกล สามารถสนใจและกระตุ้นให้สมาชิกเห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม นอกจากนี้วิสาหกิจชุมชนยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางอ้อม โดยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวความคิดของคนในชุมชนต่อการเรียนรู้วิธีการทำงานแบบมีส่วนร่วม การทำงานเป็นทีม ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการพัฒนาของชุมชน และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อกิจกรรมของชุมชน ซึ่งแตกต่างจากชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนอย่างเห็นได้ชัด

การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันวิสาหกิจชุมชน

การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันวิสาหกิจชุมชนพิจารณาจาก 2 ปัจจัยย่อยคือ ในประเด็นเกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน และการผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน ซึ่งผลจากการเข้ามาของวิสาหกิจชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเปรียบเทียบระหว่างชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนพบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเหมือนกันและแตกต่างกัน ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงในเทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน

ผลจากการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทยที่ผ่านมา ทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้และถูกทำลาย ทำให้การพัฒนาของประเทศไทยเริ่มมีปัญหา บทเรียนจากการพัฒนาทำให้ชาวบ้านและชุมชนต้องหาทางตั้งหลักใหม่โดยการพึ่งพาตนเอง การพึ่งพาจากพลังของตนเองที่มาจากวัฒนธรรมพื้นบ้าน จากภูมิปัญญาที่สะสมมาตั้งแต่อดีตของบรรพบุรุษ ภาคใต้ตอนบนในทุกจังหวัดจะมีภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้คิดค้น สร้างสมมาจนถึงปัจจุบันในทุกชุมชน การจะนำภูมิปัญญาของบรรพบุรุษมาใช้ประโยชน์อย่างไรขึ้นอยู่กับความเห็นความสำคัญ การมองเห็นช่องทางในการนำภูมิปัญญามาใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันของคนในชุมชน

แนวโน้มของกระบวนการพัฒนาในภาคใต้ตอนบนและในส่วนอื่น ๆ ของประเทศไทยจะเป็นไปในทำนองเดียวกัน โดยที่การพัฒนาได้เปลี่ยนจากกระแสหลักเป็นกระแสพื้นบ้าน ส่วนหนึ่งส่งผลออกมาในรูปการรวมกลุ่มของคนในชุมชนในรูปวิสาหกิจชุมชนซึ่งเป็นผลจากแรงกระตุ้นจากภายนอกชุมชนทำให้คำว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน ประชาชนชาวบ้าน และการพึ่งตนเอง เป็นเรื่องของกระแสการพัฒนาชุมชนในปัจจุบัน ชุมชนมีโอกาสดำเนินการระหว่างองค์ความรู้เดิมกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ จากสังคมภายนอกชุมชน ผลิตออกมาในรูปของสินค้าวิสาหกิจชุมชนและจากการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงหลายประการในชุมชน

การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในภาคใต้ตอนบนทำให้ประเพณีและวัฒนธรรมบางอย่างของชุมชนภาคใต้ตอนบนค่อย ๆ หายไป เช่นการลงแขกเกี่ยวข้าว การเอาแรงกันในกิจกรรมต่าง ๆ เช่นการสร้างบ้าน ฯลฯ ซึ่งการเข้ามาของเทคโนโลยีใหม่ ๆ ไม่ใช่ปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน แต่ทั้งนี้อาจเกิดขึ้นจากสาเหตุสำคัญหลายประการในชุมชนภาคใต้ตอนบน เช่น (1) แรงงานแต่ละครัวเรือนเหลือน้อยลง เนื่องจากการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่แรงงานรับจ้างในภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรมที่มีการลงทุนมากขึ้นในภาคใต้ตอนบน (2) การลงแขกหรือการเอาแรงกันที่เคยมีให้เห็น โดยทั่วไปในชุมชนของภาคใต้ตอนบน โดยประเพณีของท้องถิ่นจะต้องมีการเลี้ยงดูปู่เสื่อแขกที่มาช่วยงาน ปรากฏว่าในหลาย ๆ ครั้งต้นทุนการเลี้ยงผู้ที่มาช่วยงานพอ ๆ กันหรือแพงกว่าค่าจ้างแรงงาน ในอดีต ข้าว ปลา อาหาร ผัก ไข่

ไม่ต้องซื้อเพราะมีในครัวเรือนอย่างอุดมสมบูรณ์ แต่ปัจจุบันวัสดุส่วนใหญ่ต้องซื้อ นอกจากนี้ชาวบ้านยังคิดว่าถ้าบ้านอื่นเลี้ยงดูดี ถึงคราวตัวเองก็ต้องเลี้ยงให้ดีไม่แพ้กัน ค่าใช้จ่ายจึงไม่คุ้มสู้การจ้างแรงงานไม่ได้ (3) การลงแขกใช้เวลามากกว่า ตั้งแต่การออกไปติดต่อบอกกล่าวหลาย ๆ ครัวเรือนเพื่อให้ได้ “แขก” มาช่วยงาน และ (4) ปัญหาความไม่สม่ำเสมอเนื่องจากงานที่ทำเป็นความสมัครใจของ “แขก” แต่ละคนที่จะมาช่วยงาน หาก “แขก” ไม่ว่างหรือมีธุระอย่างอื่นที่ต้องทำและสำคัญมากกว่า แขกที่ไปออกปากเชิญก็ไม่มา ทำให้จำนวนแรงงานที่จะมา “ลงแขก” ไม่แน่นอน จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ชุมชนในภาคใต้ตอนบนประเพณี “ลงแขก” ค่อย ๆ หายไปจากชุมชน ซึ่งการหายไปของประเพณีดังกล่าวมีผลต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนของภาคใต้ตอนบน ที่การรวมกลุ่มมีไม่มากเท่าที่ควร และเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อหารายได้ของสมาชิกในกลุ่มมากกว่าการรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน (จากการสัมภาษณ์ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 20 กรกฎาคม 2549 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 บ้านคลองเสียด ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 23 กรกฎาคม 2549 คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยหมักบ้านห้วยหินลับ หมู่ 6 บ้านห้วยหินลับ ตำบลทุ่งไส อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 7 มิถุนายน 2549 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 บ้านโพธิ์ทอง ตำบลโพเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 21 พฤษภาคม 2549 ชาวบ้านหมู่ 2 บ้านควนศรี ตำบลควนศรี อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 5 พฤษภาคม 2549 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านดอนหลวง ตำบลท่าอุแท อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 11 พฤษภาคม 2549) แต่อย่างน้อยสิ่งที่ตามจากการดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนคือโอกาสในการเข้ามาของเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในชุมชน ตามเส้นทางของการผลิตสินค้าวิสาหกิจชุมชน ในขณะที่ชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน โอกาสการเข้ามาของเทคโนโลยีมีน้อยกว่า

โดยนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลกระบวนการพัฒนาได้พลิกผันไปบางส่วนจากการพัฒนาที่เน้นกระแสหลักมาสู่กระแส “พื้นบ้าน” ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกลุ่มบุคคลภายนอกชุมชนทั้งองค์การพัฒนาของเอกชนและนักวิชาการกลุ่มหนึ่งที่ทำให้ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” “ปราชญ์ชาวบ้าน” และ “การพึ่งตนเอง” กลายเป็นคำหลัก

ส่วนหนึ่งที่ใช้ในการพัฒนานโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาล ในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนอย่างเช่นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสุรากลั่นตะเคียนทอง หมู่ 7 บ้านหนองจิก ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่เดิมชาวบ้านมีการกลั่นสุราเถื่อนขายกันในระหว่างกันเองของคนภายในชุมชน วิธีการกลั่นสุราเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีตกทอดมาจากบรรพบุรุษ หลังจากที่รัฐบาลได้ออกกฎหมายให้ชุมชนสามารถกลั่นสุราขายได้ ภูมิปัญญาดังกล่าวได้ออกมาเป็นสินค้าวิสาหกิจชุมชนและได้รับการพัฒนาขึ้นมาจากเหล่าเถื่อนที่ใช้วิธีการผลิตแบบดั้งเดิม แต่จากการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนชาวบ้านมีการระดมทุนเพื่อการผลิต ที่สามารถผลิตได้มากขึ้น เครื่องมือที่ใช้ในการกลั่นทันสมัยมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้อาศัยความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานในวิสาหกิจชุมชนอื่นทั้งด้านการตลาด และวิธีการวางแผนการผลิต โดยการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล แล้วนำมาดัดแปลงปรับปรุงให้เหมาะสมกับการผลิตของชุมชน (จากการสัมภาษณ์กรรมการวิสาหกิจชุมชนสุรากลั่นตะเคียนทอง หมู่ 7 บ้านหนองจิก ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 25 กันยายน 2549)

ในขณะที่ชุมชนหมู่ 4 บ้านบางขนุน ตำบลคลองประสงค์ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ หรือในหมู่ 7 บ้านช้าง ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ชาวบ้านยังสนใจในการยังชีพจากการเกษตรสวนยางพาราและสวนปาล์มน้ำมันเป็นหลัก ชาวบ้านไม่ได้สนใจในการรวมกลุ่มเพื่อประกอบวิสาหกิจชุมชน สิ่งที่ตามมาคือชุมชนไม่จำเป็นต้องสนใจในเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพราะยังใช้เทคโนโลยีแบบเดิม ๆ ในการทำการเกษตร

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลทำให้เกิดการประสานระหว่างวิถีคิดแบบดั้งเดิมซึ่งมีวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นแกน กับวิธีการคิดในรูปแบบใหม่ที่แตกต่างจากเดิม โดยมีวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นหลักเข้าด้วยกัน กระบวนการของวิสาหกิจชุมชนเกิดการค้นหาภูมิปัญญาและปราชญ์ชาวบ้าน ไม่ใช่การค้นหาสิ่งแปลกประหลาดในหมู่บ้านมาเสนอต่อสังคมยุคใหม่ ไม่ใช่การไปค้นหาของเก่ามาใช้ประโยชน์ อย่างในกรณีที่เกิดขึ้นในวิสาหกิจชุมชนปุยอินทรีชีวาที่บ้านในคอน หมู่ 5 บ้านในคอน ตำบลคลอง อำเภอลิขิต จังหวัดนครศรีธรรมราช ชาวบ้านสามารถทำ

ปุ๋ยอินทรีย์ใช้ได้อยู่แล้วในชุมชน แต่การรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม การได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐเป็นโอกาสของชุมชนในการที่จะได้รับความรู้ในเรื่องเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการผลิตที่ดีกว่าเดิมจากหน่วยงานของกระทรวงเกษตร การใช้เทคโนโลยีใหม่เข้ามาช่วยในการผลิตทำให้ปุ๋ยสลายตัวได้เร็วขึ้น สามารถเพิ่มธาตุอาหารที่พืชต้องการได้มากขึ้นซึ่งเป็นผลจากการรวมกลุ่ม (จากการสัมภาษณ์กรรมการวิสาหกิจชุมชนปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพบ้านในคอน หมู่ 5 บ้านในคอน ตำบลคลอง อำเภอสีชล จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 20 กันยายน 2549) ในขณะที่ชุมชนหมู่ 6 บ้านบางกระบือ ตำบลท่าไร่ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือในชุมชนหมู่ 2 บ้านดอนยา ตำบลกะแดะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน การไม่มีการรวมกลุ่มทำให้หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานองค์กรพัฒนาเอกชน โอกาสเข้าไปช่วยเหลือสนับสนุนมีน้อยลง การจะคิดทำอะไรใหม่ ๆ ไม่ค่อยเกิดเพราะต้องคิดเอง ทำเอง ไม่ค่อยมีอะไรใหม่ ๆ เกิดขึ้นจากชุมชน (จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 บ้านดอนยา ตำบลกะแดะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 12 ตุลาคม 2549 และ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 บ้านบางกระบือ ตำบลท่าไร่ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 19 ตุลาคม 2549)

การเติบโตของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปลาเค็มปลอดสารพิษหมู่ 1 บ้านเกาะกลาง ตำบลคลองประสงค์ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มไม้ผล หมู่ 1 บ้านน้ำร้อน ตำบลสี่ขีด อำเภอสีชล จังหวัดนครศรีธรรมราช และวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยหมักทรีย์ต้นไม้ทิพย์สุพรรณ หมู่ 2 บ้านเจียงพร้าว ตำบลควนสุพรรณ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี การเติบโตของวิสาหกิจเกิดจากการคิดค้นวิธีการผลิตว่าจะผลิตอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับทักษะและสภาพแวดล้อมของชุมชน ซึ่งได้มาจากการสังเกตสรุปบทเรียน และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้ผลิตต่าง ๆ เกิดเป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่เป็นจริง พิสูจน์ได้ นำไปปฏิบัติให้เกิดผลได้ เพียงแต่คณะผู้ริเริ่มวิสาหกิจชุมชนนำมาจัดระบบความคิด ระบบข้อมูล และประสบการณ์ที่ผ่านมาจากบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้ผลิตต่าง ๆ ในชุมชนและการปรับให้เข้ากับเทคโนโลยีจากภายนอก มาสังเคราะห์ได้แนวทางที่เหมาะสมว่าจะผลิตอย่างไรจึงจะดีที่สุด เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นและการสรุปผลจากการปฏิบัติของสมาชิกใน

ชุมชน สิ่งที่เกิดขึ้นจากวิสาหกิจชุมชนที่ดำเนินการได้ดีพบว่า เกิดจากการเปิดหู เปิดตา เปิดใจ ของสมาชิกในชุมชนในการรับรู้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่นอกเหนือจากที่มีอยู่ในชุมชน การเปลี่ยนแปลงและความต้องการของตลาดภายนอกชุมชน นำมาปรับให้เข้ากับภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมของชุมชน จะทำให้เกิดสินค้าที่สนองต่อความต้องการของตลาด ตลอดจนการมีกระบวนการผลิตที่ลดต้นทุนแข่งขันกับสินค้าจากภายนอกชุมชนได้ กรณีชุมชนหมู่ 4 บ้านหนองม่วง ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในหมู่บ้าน เพราะคนในชุมชนคิดไม่ออกว่าจะร่วมกันทำกิจกรรมอะไรดี ทั้ง ๆ ที่ภายในชุมชนมีวัตถุดิบทั้งที่เป็นพืชผลทางการเกษตร และภูมิปัญญาของชุมชนที่ไม่ด้อยกว่าชุมชนใกล้เคียงที่มีวิสาหกิจชุมชนสามารถที่จะผลิตเป็นสินค้าขายได้ แต่ขาดเทคโนโลยีในการนำวัตถุดิบมาผลิตเป็นสินค้าใหม่ ๆ (จากการสนทนากลุ่มในชุมชนหมู่ 4 บ้านหนองม่วง ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 6 กันยายน 2548)

สถานการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นในภาคใต้ตอนบน สินค้าที่ชุมชนผลิตจะมีสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือสินค้าที่ผลิตเพื่อลูกค้าในท้องถิ่น และสินค้าสำหรับลูกค้านอกท้องถิ่น สินค้าที่จะสามารถทำรายได้ให้กับชุมชนต้องเป็นสินค้าที่อาศัยลูกค้านอกท้องถิ่นเป็นหลักเพราะการบริโภคในชุมชนมีจำกัด การผลิตสินค้าเพื่อชุมชนภายนอกจำเป็นต้องอาศัยเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อลดต้นทุนการผลิต ตลอดจนมีรูปแบบของสินค้าที่เป็นที่ต้องการของตลาด ในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีส่วนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิธีการผลิตของสินค้า กิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนกระตุ้นให้มีการเรียนรู้ระหว่างชุมชนในการยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใหม่ ๆ เทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ไม่เหมือนการผลิตแบบเดิม ๆ อย่างเช่นกรณีวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปสมุนไพรหมู่ 5 บ้านในคอน ตำบลคลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ชุมชนสามารถแปรรูปสมุนไพรเป็นสินค้าขายได้ด้วยเทคโนโลยีที่เรียนรู้จากภายนอกชุมชนทั้งการผลิต การบรรจุหีบห่อ การเก็บรักษา และการทำการตลาด (จากการสัมภาษณ์กรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปสมุนไพรบ้านในคอน หมู่ 5 บ้านในคอน ตำบลคลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 5 ตุลาคม 2548) ในขณะที่ชุมชนใกล้เคียงคือหมู่ 1 บ้านท่าควาย ตำบลคลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีทรัพยากรการผลิตเหมือน ๆ กัน

กับหมู่ 5 บ้านในดอน แต่การไม่มีแนวคิดในการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนทำให้ทรัพยากรที่มีไม่ได้ใช้ให้เกิดประโยชน์มากนัก เพราะขาดช่วงของการเรียนรู้ในการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ สำหรับการผลิตเข้ามาสู่ชุมชน

การเริ่มต้นของกิจกรรมใหม่ ๆ ในชุมชน ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเข้ามาของสิ่งแปลกใหม่ในชุมชน สิ่งใหม่ ๆ ที่นำเข้ามาในชุมชนไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีการผลิตสินค้าใหม่ ๆ รูปแบบวิธีการทำงานใหม่ ๆ แนวความคิดใหม่ ๆ อาจเป็นการดำเนินการนำเข้ามาโดยหน่วยงานภาครัฐหรือโดยคนในชุมชนเอง ประกอบกับนโยบายในการสนับสนุนเรื่องเงินทุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ กองทุนต่าง ๆ ที่รัฐบาลสนับสนุน ส่งผลต่อการตื่นตัวของคนในชุมชน ในการขานรับการสนับสนุนดังกล่าว ในบางชุมชนแม้จะไม่มีดำเนินการถึงขั้นรวมกลุ่มกัน จัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนแต่มีกิจกรรมของชุมชนที่มองเห็นการเคลื่อนไหวบางประการเกิดขึ้นในชุมชน เช่นกิจกรรมการรวมกลุ่ม กิจกรรมการรู้จักการทำงานร่วมกันของชุมชน (จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านหมู่ 5 บ้านนาปัง ตำบลห้วยยาง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 26 กรกฎาคม 2549 คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มออมทรัพย์ หมู่ 1 บ้านน้ำร้อน ตำบลสี่ขีด อำเภอลิขิต จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 15 พฤษภาคม 2549 คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 4 บ้านหนองม่วง ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 2 พฤษภาคม 2549) แต่หลาย ๆ ชุมชนไม่มีการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาในชุมชนหรือมีน้อยมาก เป็นผลให้การผลิตหรือการค้าขายต่าง ๆ ของผู้คนในชุมชนไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก วิธีการผลิตหรือผลผลิตที่ผลิตได้จากชุมชนก็ไม่มีอะไรแปลกใหม่ให้เป็นที่น่าสนใจมากพอจะขายไปสู่สังคมภายนอกได้ นอกจากนี้วัฒนธรรมการยอมรับในเทคโนโลยีใหม่ของชุมชนยังมีผลต่อการผลิตแบบดั้งเดิมของชุมชนในเรื่องการทำยางพาราแผ่นอย่างเช่นในหมู่ 6 บ้านคลองเสียด ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ที่หน่วยงานของทางราชการตั้งเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางมาส่งเสริมการทำยางแผ่นให้มีคุณภาพ แต่คนในชุมชนมีความรู้สึกว่าคุณค่าความรู้ในการทำยางแผ่นของคนในชุมชนเก่งกว่าเพราะเป็นอาชีพที่ทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษในขณะที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเรียนมาจากตำรา ผลที่เกิดขึ้นคือมาตรฐานของยางแผ่นที่ได้จากชุมชนก็ยังเป็นยางชั้นสามระดับล่างเหมือนเดิม (จากการ-

สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 6 บ้านคลองเสียด ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 2 สิงหาคม 2549) ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวของชุมชนบ้านคลองเสียด จะเหมือน ๆ กับพฤติกรรมของคนภาคใต้โดยทั่วไปที่การยอมรับในสิ่งใหม่ ๆ จะยาก นอกจากจะมีผู้นำที่เข้มแข็งหรือมีผลผลิตของพฤติกรรมที่เห็นได้ชัดเจนจนเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ลักษณะดังกล่าวของคนในชุมชนมีผลต่อการเข้ามาของวิสาหกิจชุมชน และการนำเอาเทคโนโลยีอื่นเข้ามาใช้ในชุมชนด้วย แต่พฤติกรรมดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปได้ตัวอย่างในชุมชนบ้านห้วยหินลับ คนในชุมชนหันมามองตนเองถึงปัญหาของชุมชนในการทำสวนปาล์มน้ำมัน และสวนยางพารา เป็นปัญหาต้นทุนการผลิตในเรื่องของปุ๋ยที่สูงมาก ในขณะที่ทรัพยากรในการทำปุ๋ยชุมชนมีพร้อมไม่ว่าจะเป็นขังทลาย ปาล์ม ปุ๋ยคอก แต่ชุมชนยังขาดความรู้ในเรื่องเทคโนโลยีการผลิตปุ๋ยหมัก การรวมกลุ่มช่วยกันคิดและช่วยกันทำ ประกอบกับเมื่อรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนแล้วการช่วยเหลือจากภาครัฐเป็นเรื่องที่ง่ายขึ้น (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยหมักบ้านห้วยหินลับ หมู่ 6 บ้านห้วยหินลับ ตำบลทุ่งไเส อำเภอสิชล จังหวัด นครศรีธรรมราช วันที่ 5 กันยายน 2549)

การมีกิจกรรมใหม่ ๆ ในชุมชนเป็นผลต่อการเข้ามาของสิ่งแปลกใหม่ในชุมชน สิ่งใหม่ ๆ ที่นำเข้ามาในชุมชนไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีการผลิตสินค้าใหม่ ๆ รูปแบบวิธีการทำงานใหม่ ๆ แนวความคิดใหม่ ๆ อาจเป็นการดำเนินการนำเข้ามาโดยหน่วยงานภาครัฐหรือโดยคนในชุมชนเอง ส่งผลต่อการตื่นตัวของคนในชุมชน ในบางชุมชนแม้จะไม่มี การดำเนินการถึงขั้นรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนแต่มีกิจกรรมของชุมชนที่มองเห็นการเคลื่อนไหวเกิดขึ้นในชุมชน หลาย ๆ ชุมชนไม่มีการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาในชุมชนหรือมีน้อยมาก เป็นผลให้การผลิตหรือการค้ารังชีวิตต่าง ๆ ของผู้คนในชุมชนไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก วิธีการผลิตหรือผลผลิตที่ผลิตได้จากชุมชนก็ไม่มีอะไรแปลกใหม่ให้เป็นที่น่าสนใจมากพอจะขายไปสู่สังคมภายนอก

2. การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน

การพัฒนากระบวนการผลิตหรือระบบการจัดการใหม่ ๆ เป็นสิ่งที่ชุมชนทั่วไปจำเป็นต้องเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา โดยศักยภาพของคนในชุมชนภาคใต้ตอนบนการผลิตสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นในชุมชนมีไม่มากนัก จำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้จากสังคมภายนอกในหลาย

รูปแบบ ในสภาพความจริงที่เกิดขึ้นกระบวนการเรียนรู้เกิดจากการประสานความรู้เก่าและใหม่ หรือการประสานความรู้ทางด้านภูมิปัญญาของชุมชนเข้ากับความรู้ภูมิปัญญาจากสังคมอื่นหรือภูมิปัญญาสากล ความรู้ใหม่ที่เป็นผลผลิตของกระบวนการเรียนรู้จะมีบทบาทในการชี้นำการพัฒนาของชุมชน มีบทบาทในการชี้นำเทคโนโลยี หรือผลผลิตที่จะเกิดขึ้นใหม่ในชุมชน ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนในภาคใต้ตอนบนไม่ได้มีเพียงที่ดิน ทุ่งนา ป่าไม้ สวนยางพารา สวนปาล์ม น้ำมัน สวนผลไม้ หรือแรงงานเท่านั้น แต่ยังมีมรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่า ภูมิปัญญาที่สะสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษของท้องถิ่นที่สามารถใช้เป็นรากฐานของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนได้อย่างแท้จริง ในชุมชนชนบทของภาคใต้ตอนบนความรู้ความสามารถในการทำธุรกิจของชาวบ้านในชุมชนยังมีน้อย ชาวบ้านไม่มีความสามารถในการแข่งขันกับนายทุนในชุมชนด้วยตนเองได้หากไม่มีการร่วมมือระหว่างชาวบ้านด้วยกัน การเข้ามาของนโยบายวิสาหกิจชุมชนเป็นการทำลายจุดอ่อนของชุมชนชนบท ทำให้ชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ ของภาคใต้ตอนบนเริ่มเห็นโอกาสในการทำรายได้จากทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น การรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนโดยอาศัยภูมิปัญญาที่มีประเภอบกับทรัพยากรภายในชุมชนผลิตเป็นสินค้าใหม่ ๆ ของกลุ่มขึ้นมาได้ แต่กระแสการค้าเสรีจากประเทศพัฒนาและจากสังคมเมืองทำให้วิสาหกิจชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงแรก ๆ ประสบปัญหาการแข่งขันที่รุนแรงกับสินค้าในท้องตลาดเดิม ๆ การสะสมทุนและการเจริญเติบโตของวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนส่วนใหญ่ถูกจำกัดให้อยู่ในระดับพอเลี้ยงตัวเองได้ และยังมีวิสาหกิจชุมชนหลาย ๆ แห่งที่ต้องอาศัยการช่วยเหลือจากหน่วยงานทางราชการหรือสังคมภายนอก โดยที่ความสามารถในการตลาดของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีจำกัด แต่ที่น่าสนใจอย่างน้อยในภาพรวมชุมชนมีสินค้าใหม่ ๆ เกิดขึ้นหลากหลายโดยที่ไม่เคยมีมาก่อนในอดีต ทั้งสินค้าที่เป็นสินค้าทดแทนที่คนในชุมชนเคยซื้อมาบริโภคจากร้านค้าหรือจากห้างสรรพสินค้ากรณีตัวอย่างในชุมชนหมู่ 5 บ้านทุ่งเจริญ ตำบลทับปรึก อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ที่คนในชุมชนได้รวมกลุ่มกันผลิตเป็นสบู่ แชมพูสระผม และยาสมุนไพร ใช้กันในชุมชนและออกขายให้กับตลาดภายนอกชุมชน (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรธรรมชาติ หมู่ 5 บ้านทุ่งเจริญ ตำบลทับปรึก อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ วันที่ 20 เมษายน 2549) นอกจากนี้ในหลายวิสาหกิจชุมชนเช่นกรณีที่บ้านตลาดคลองปราบ

ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือที่บ้านช้าง ตำบลท่าเรือ อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งผลผลิตที่ชาวบ้านผลิตได้จากเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่นำเข้ามาจากภายนอกชุมชนทำให้ชาวบ้านสามารถผลิตเป็นสินค้าที่มีรูปแบบ และผลิตภัณฑ์เป็นที่ต้องการของท้องตลาดได้ (จากการสัมภาษณ์กรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเครื่องแกงบ้านทุ่ง หมู่ 1 บ้านทุ่ง ตำบลเขาคราม อำเภอมือง จังหวัดกระบี่ วันที่ 3 พฤษภาคม 2549) และที่วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรโพธิ์เสด็จ อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช การรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนเพื่อนำวัตถุดิบในชุมชนที่เป็นผลไม้ซึ่งเดิมชาวบ้านเก็บและขายเป็นผลไม้สด แต่ประสบปัญหาในเรื่องของราคาตกต่ำในช่วงผลผลิตออกมา การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรโพธิ์เสด็จโดยนำเอาผลผลิตของชุมชนคือผลไม้ มาผลิตเป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่ไม่ใช่ผลไม้สดเช่น ผลไม้อบแห้ง ผลไม้ดอง ผลไม้กวน เป็นการแก้ปัญหาผลไม้ล้นตลาดได้ส่วนหนึ่ง และทำให้สมาชิกในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โพธิ์เสด็จ หมู่ 1 บ้านพระมงกุฎ ตำบลโพธิ์เสด็จ อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 13 ธันวาคม 2549) ในวิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านหัตถกรรมควนสุบรรณ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี การรวมกลุ่มวิสาหกิจชาวบ้านได้นำใบยางพารา ซึ่งเดิมไม่เคยใช้ประโยชน์มาผลิตเป็นสินค้าเครื่องประดับฝีเสื้อใบยางพารานำสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์ผลิตเป็นสินค้าใหม่ ๆ ทำรายได้ให้กับชุมชนได้ (สัมภาษณ์กรรมการวิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านหัตถกรรมควนสุบรรณ หมู่ 2 บ้านเจียงพร้าว ตำบลควนสุบรรณ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 15 ตุลาคม 2549)

ในขณะที่ชุมชนใกล้เคียง หมู่ 2 บ้านควนศรี ตำบลควนศรี อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไม่มีกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนทั้ง ๆ ที่ทรัพยากรการผลิตไม่แตกต่างจาก หมู่ 2 บ้านเจียงพร้าว ตำบลควนสุบรรณ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีวิสาหกิจชุมชนทั้งนี้เพราะในชุมชนไม่มีความกระตือรือร้นในการเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ขึ้นในชุมชน

ในสังคมภาคใต้ตอนบน โดยลักษณะนิสัยของคนเป็นคนที่ยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ยาก แต่วิสาหกิจชุมชนทำให้คนในชุมชนต้องมีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้นทั้งภาครัฐและวิสาหกิจชุมชนอื่น เกิดการเรียนรู้และการถ่ายทอดในเรื่องเทคโนโลยีใหม่

จากสังคมภายนอก นอกจากนี้แรงกระตุ้นจากการตลาดภายนอกชุมชน ความช่วยเหลือจากภาครัฐทำให้ชุมชนมีการพัฒนาด้านวิธีการผลิต รูปแบบสินค้าเปลี่ยนไปจากการผลิตแบบเดิม ๆ การนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ ตลอดจนการผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชนภาคใต้ตอนบน ในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนผลผลิตที่ชาวบ้านผลิตได้จากเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทำให้ชาวบ้านสามารถผลิตสินค้าที่มีรูปแบบ และเป็นผลิตภัณฑ์ที่ต้องการของท้องตลาด

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากวิสาหกิจชุมชน

จากการเข้ามาของวิสาหกิจชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายประการในภาคใต้ตอนบน ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ซึ่งในภาคใต้ตอนบนมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติอยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ทะเล ลำคลอง ฯลฯ ซึ่งสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติสามารถใช้เป็นแหล่งผลิต เป็นที่พึ่งของคนในชุมชนได้ หากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน การผสมผสานของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีในชุมชนกับภูมิปัญญาของชุมชน นอกจากนี้การเข้ามาของวิสาหกิจชุมชนถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ครั้งหนึ่งของชุมชนภาคใต้ตอนบน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่น่าสนใจในหลาย ๆ ด้านดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ผลจากนโยบายส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลในภาคใต้ตอนบน ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจในชุมชน และในสังคมภาคใต้ตอนบนโดยภาพรวมหลายประการที่สามารถเห็นได้ ดังนี้

1.1 การเปลี่ยนแปลงในเรื่องการมีงานทำของคนในชุมชน

การแปรรูป (transformation) ทางเศรษฐกิจในภาคใต้ตอนบนของประเทศไทยจากระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เป็นกระบวนการที่มีความหนักตัวสูงมากคือเป็นไปได้อย่างช้า ๆ ใช้เวลานานมาก การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในวงจำกัดไม่เท่ากัน ขณะที่บางชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว แต่ในบางชุมชนยังมีการเปลี่ยนแปลงที่ช้ากว่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในอดีตทำให้คนในชุมชนส่วนหนึ่งไม่กระตือรือร้นในการหาสิ่งใหม่ ๆ ทำ

เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน บางชุมชนชาวบ้านให้ความสำคัญกับชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายสบาย ๆ แบบในอดีต ในขณะที่บางชุมชนตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกได้รวดเร็วกว่า มีการยอมรับต่อสิ่งใหม่ที่เข้ามาในชุมชนอย่างเช่น วิสาหกิจชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดตั้งกลุ่มเพื่อการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างงานให้คนในชุมชนมีงานทำมากขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้นเพื่อช่วยเหลือครอบครัว

การพึ่งพาตนเองของครอบครัวและชุมชนของภาคใต้ตอนบนในปัจจุบันแตกต่างไปจากอดีตของชุมชนมาก เป็นการพึ่งพาตนเองในบริบททางสังคมแบบใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีองค์ประกอบสำคัญของการเปลี่ยนแปลง 3 ประการ คือ (1) องค์ประกอบด้านครัวเรือน โดยครัวเรือนมีบทบาทในการวางแผนการผลิตที่สัมพันธ์กับการบริโภค และความจำเป็นพื้นฐานของสมาชิกในครัวเรือน (2) องค์ประกอบด้านชุมชน หรือองค์กรชุมชน หรือระบบการจัดการในระดับชุมชนที่เกิดจากความร่วมมือของชาวบ้านในชุมชนหลายครอบครัวร่วมกัน และ (3) องค์ประกอบด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน หรือเครือข่ายองค์กรชุมชน เป็นระบบการแลกเปลี่ยนและการพึ่งพา ระหว่างชุมชนหรือองค์กรชุมชน ในด้านความรู้และประสบการณ์ ผลผลิต ทรัพยากร และเงินทุน ตลอดจนการพัฒนาความร่วมมือระหว่างองค์กรชุมชนเพื่อจัดการภารกิจต่าง ๆ ของชุมชนให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ จากลักษณะทั้ง 3 องค์ประกอบสำคัญที่เกิดขึ้นในภาคใต้ตอนบน ผลกระทบจากนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลทำให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่น่าสนใจเกิดขึ้นตามมาหลายประการ

การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนที่ส่งผลต่อการมีงานทำและรายได้ของคนในชุมชนพบว่า แรงงานประเภทลูกจ้างในวิสาหกิจชุมชนมีน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นประเภทรวมกลุ่มกันทำงานให้กับตนเอง ในวิสาหกิจชุมชนบางแห่งเป็นการให้สมาชิกรับช่วงเหมางานไปทำต่ออย่างเช่น วิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านหัตถกรรมควนสุบรรณ หมู่ 2 บ้านเชิงพร้าว ตำบลควนสุบรรณ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี สมาชิกจะรับงานจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแล้วนำกลับไปทำกันเองที่บ้าน ลักษณะจะเป็นแบบ “ผู้รับจ้างทำของ” ซึ่งเป็นความน่าสนใจของผู้นำวิสาหกิจชุมชนที่ออกแบบงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของชุมชน โดยที่คนในชุมชนมีอาชีพหลักคือการทำสวน

ผลไม้ และสวนยางพารา ประกอบกับลักษณะการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนเป็นแบบกระจาย การมารวมกลุ่มกันเพื่อผลิตสินค้าวิสาหกิจของชุมชนสมาชิกไม่สะดวกทั้งในเรื่องของเวลาและการเดินทาง การให้สมาชิกรับวัตถุดิบและนำไปประกอบที่บ้านของสมาชิก ทำให้สมาชิกสนใจที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนมากขึ้นเพราะไม่เสียเวลา สามารถดูแลบ้าน มีรายได้ส่วนหนึ่งเพื่อช่วยเหลือครอบครัว และมีเวลาในการทำงานบ้านได้ด้วย (จากการสัมภาษณ์ประธานวิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านหัตถกรรม-สวนสุพรรณ และ กรรมการวิสาหกิจชุมชน หมู่ 2 บ้านเลียงพร้าว ตำบลสวนสุพรรณ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 16 ตุลาคม 2549)

การมีงานทำที่แน่นอนและสม่ำเสมอของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งคือวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตสินค้าวิสาหกิจ หากชุมชนใช้วัตถุดิบส่วนใหญ่ที่มีอยู่แล้วในชุมชน จะทำให้ต้นทุนในการผลิตสินค้าไม่สูงมากนัก ซึ่งชาวบ้านเองบางชุมชนอาจมองไม่เห็นโอกาสจากสิ่งที่มีในชุมชน “ไม่เห็นมีอะไรที่ทำเป็นเงินเป็นทองได้บ้าง” นอกจากนี้ทักษะในการผลิตของคนในชุมชนเป็นส่วนเสริมที่สำคัญทำให้สินค้าวิสาหกิจชุมชนมีคุณภาพได้มาตรฐาน สามารถสร้างศักยภาพของการแข่งขันในตลาดได้เป็นอย่างดี การขาดปัจจัยการผลิตเป็นอุปสรรคและเสี่ยงต่อความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชนพอ ๆ กับการผลิตที่ไม่มีตลาดสำหรับสินค้าที่ผลิตออกมา การผลิตสินค้าที่เป็นที่ต้องการของตลาดเป็นแรงจูงใจให้สมาชิกเกิดการรวมกลุ่ม เพราะทำให้สมาชิกมีรายได้สม่ำเสมอถึงแม้จะไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับค่าครองชีพและรายได้ด้านอื่น แต่รายได้ที่ได้รับของสมาชิกสามารถจูงใจให้สมาชิกสนใจเข้าร่วมในกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนมากขึ้น ในกรณีการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพบ้านในดอน หมู่ 5 บ้านในดอน ตำบลฉลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช การรวมกลุ่มที่เป็นรูปร่างโดยสิ่งที่สมาชิกผลิตขึ้นคือปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพเป็นสิ่งที่ต้องการของสมาชิกเองและของชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง ปุ๋ยที่ผลิตได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการเนื่องจากวัตถุดิบและเครื่องมือจำกัด ทำให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มแม้จะไม่มากเท่าที่ควร แต่สมาชิกในกลุ่มยังเหนียวแน่นที่จะทำวิสาหกิจเพราะทุกคนรู้สึกมีความสุขกับงานที่ได้ทำร่วมกันแล้วประสบผลสำเร็จ (จากการสัมภาษณ์กรรมการวิสาหกิจชุมชนปุ๋ยอินทรีย์

ชีวภาพบ้านในคอน หมู่ 5 บ้านในคอน ตำบลคลอง อำเภอเสีชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
วันที่ 9 ตุลาคม 2549)

สิ่งที่เกิดขึ้นประการหนึ่งภายหลังการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้
ตอนบนคือการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการมีงานทำและรายได้ของคนในชุมชน จากการที่
เศรษฐกิจขยายตัว การสื่อสารกว้างขวางขึ้น การคมนาคมติดต่อสะดวกขึ้น โอกาสใน
การมีงานทำของคนในชุมชนมีมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นงานทำในชุมชน หรืองานทำใน
ตัวเมืองหรือชุมชนอื่นที่เป็นผลจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ นโยบาย
วิสาหกิจชุมชนทำให้ชุมชนเกิดการตื่นตัวในเรื่องของการผลิต การติดต่อซื้อขายภายใน
ชุมชนและระหว่างชุมชน หากเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการมีงานทำของคน
ในชุมชนระหว่างชุมชนที่ดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงาน
วิสาหกิจชุมชนพบว่า วิสาหกิจชุมชนทำให้คนในชุมชนมีโอกาสในเรื่องของการมีงาน
ทำและมีรายได้เพิ่มขึ้นโดยตรงแม้จะไม่มาก แต่มีผลกระทบที่สำคัญทางอ้อมคือทำให้
ชุมชนเกิดการตื่นตัวในด้านต่าง ๆ ทั้งการรับรู้ข่าวสารจากสังคมภายนอก ผลผลิตของ
ชุมชนมีโอกาสทางการตลาดกว้างขึ้น ขายได้ราคามากขึ้น โอกาสที่คนในชุมชนจะมี
การสร้างงานใหม่และมีงานทำจากผลผลิตของชุมชนในอนาคตมีมากขึ้น นอกจากนี้
วิสาหกิจชุมชนที่เกิดขึ้นยังเป็นการกระตุ้นให้ระบบเศรษฐกิจภายในของชุมชน
เคลื่อนไหว ตลาดการค้าในชุมชนเคลื่อนไหวตามไปด้วย (ผลสรุปที่ได้จากการสนทนา
กลุ่มในหลายชุมชนของจังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดกระบี่ และจังหวัดนครศรีธรรมราช
ในช่วงปี พ.ศ. 2548 - พ.ศ. 2549)

แรงงานประเภทลูกจ้างในวิสาหกิจชุมชนมีน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็น
ประเภทรวมกลุ่มกันทำงานให้กับตนเอง ในวิสาหกิจชุมชนบางแห่งเป็นการให้สมาชิก
รับช่วงเหมางานไปทำต่อ การมีงานทำที่แน่นอนและสม่ำเสมอของสมาชิกวิสาหกิจ
ชุมชนขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งคือวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตสินค้า หากใช้
วัตถุดิบส่วนใหญ่ที่มีอยู่แล้วในชุมชน จะทำให้ต้นทุนในการผลิตสินค้าไม่สูงมากนัก
การสินค้าเป็นที่ต้องการของตลาดจะเป็นสิ่งจูงใจให้สมาชิกเกิดการรวมกลุ่ม เพราะทำให้
สมาชิกมีรายได้สม่ำเสมอถึงแม้จะไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับค่าครองชีพและรายได้
ด้านอื่น

1.2 การเปลี่ยนแปลงรายได้ของคนในชุมชน

ระบบเศรษฐกิจในภาคใต้ตอนบนของไทยในภาพรวมประกอบด้วยเศรษฐกิจสองระบบ คือระบบเศรษฐกิจชุมชนและระบบเศรษฐกิจทุน ซึ่งระบบแรกคือระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นวิถีชีวิตการทำมาหากินของคนไทยจำนวนมากที่สุด ลักษณะสำคัญคือครัวเรือนและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต โดยที่เป้าหมายของการผลิตคือการดำรงชีพอยู่ การรักษาตัวเองและครอบครัวให้อยู่รอดสามารถเลี้ยงตัวเองได้มากกว่าที่จะคิดขยายการผลิตให้ใหญ่โต เป็นผู้ประกอบการผลิตอิสระ ใช้แรงงานของสมาชิกภายในครอบครัวบนที่ดินที่มีอยู่ หากสมาชิกบางคนของครัวเรือนออกไปขายแรงงานก็เป็นเพียงวิธีการหารายได้อย่างหนึ่งของครอบครัวที่อยู่ในชนบทไม่ใช่ให้ไปเปลี่ยนแปลงอาชีพอย่างถาวรจริง ๆ ยังมีการส่งเงินกลับเพื่อจุนเจือครอบครัวซึ่งทำอาชีพการเกษตรในชนบท ซึ่งระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนหรือผู้ผลิตรายเล็กอิสระนี้สามารถดำรงอยู่อย่างมีเสถียรภาพมากในภาคใต้ตอนบน ในที่ซึ่งภาคการเกษตรในท้องถิ่นมีความหลากหลายอันเป็นลักษณะของภูมิประเทศแบบป่าฝน (tropical rain forest) ฝนตกชุกและแผ่นดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ รายได้ของครัวเรือนชนบทภาคใต้ประมาณ 2 ใน 3 มาจากภาคเกษตรในท้องถิ่นและพอจะอยู่ได้ และครัวเรือนถึง 3 ใน 4 ของครัวเรือนทั้งหมดใช้แรงงานสมาชิกในครอบครัวเท่านั้นทำการเกษตร (ชลิตา บัณฑิตวงศ์ และอนุสรณ์ อุณโณ, 2546, หน้า 12-13)

ในการเริ่มต้นของวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนบางชุมชนไม่สามารถเริ่มต้นได้ สาเหตุหนึ่งมาจากความล้มเหลวของการรวมกลุ่มในการทำงานของคนในชุมชนในอดีต ที่มีการเริ่มต้นของการรวมกลุ่มกันในการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งมาแล้วแต่กิจกรรมที่ดำเนินการล้มเหลวทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกไม่มั่นใจต่อการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (จากการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มสัจจะ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 2 บ้านดอนเค็ด ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนาดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 3 พฤษภาคม 2549 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และอาสาสมัครสาธารณสุข (อ.ส.ม.) หมู่ 1 บ้านท่าควาย ตำบลฉลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 20 พฤษภาคม 2549 ผู้ประสานงานชุมชนหมู่ 3 บ้านไหนดง ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ วันที่ 3 พฤษภาคม 2549) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่

ประสบความสำเร็จในภาคใต้ตอนบนอันดับแรก ๆ จะเป็นกลุ่มที่มีลูกค้าแน่นอนและเพียงพอ ซึ่งหมายถึงลูกค้าที่รับสินค้าจากวิสาหกิจครัวละมาก ๆ ออกไปจำหน่าย ส่วนวิสาหกิจชุมชนที่ทำธุรกิจค้าปลีกไม่มีลูกค้าที่แน่นอน โอกาสที่จะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายค่อนข้างยากวิสาหกิจชุมชนที่จะอยู่รอดได้จะต้องมีลูกค้ามากพอมีรายได้แบ่งให้สมาชิกได้ จะเป็นสิ่งจูงใจให้สมาชิกเข้ามาร่วมในกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชน แต่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ไม่มีตลาดแน่นอนหรือเข้าไม่ถึงตลาดมีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จ

กรณีของหมู่ 6 บ้านคลองเสียด ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ในชุมชนไม่มีการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนเพราะเคยมีการรวมกลุ่มกันในรูปแบบกองทุนหมู่บ้านแต่ไม่ประสบความสำเร็จ จนพูดกันว่า “อย่าเสียเวลาสู้เอาเวลาไปทำเรื่องอื่นที่มีประโยชน์มากกว่า” ทั้งนี้ปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจากคนในชุมชนส่วนใหญ่เห็นว่าประโยชน์ที่ได้รับไม่คุ้มค่า เสียเวลาทำมาหากิน เอาเวลาที่มีไปทำงานประจำดีกว่า (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 6 บ้านคลองเสียด ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 12 กันยายน 2549) ซึ่งผลที่ตามมาคือครัวเรือนเสียโอกาสในการที่จะมีรายได้เพิ่มขึ้นจากอาชีพการเกษตรที่ทำอยู่ แต่ในกรณีที่เกิดขึ้นในหมู่ 7 บ้านบกห้อง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ชาวบ้านเห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มถึงแม้ว่ารายได้ที่เกิดจากกลุ่มต่อครัวเรือนจะไม่มากนัก แต่ผลประโยชน์ที่ไม่สามารถตีค่าเป็นเงินมีมากกว่าทั้งในเรื่องของชุมชนเข้มแข็ง การซื้อขายถึงผู้ซื้อโดยตรงไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางเหมือนในอดีต ซึ่งจะมีผลต่อรายได้ที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ ในอนาคตเมื่อกลุ่มเข้มแข็งขึ้น (จากการสัมภาษณ์ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านบกห้องพัฒนา และวิสาหกิจกลุ่มลานเทพาลัมบ้านบก หมู่ 7 บ้านบกห้อง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 13 กันยายน 2549)

ระบบเศรษฐกิจของชุมชนภาคใต้ตอนบนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นผลกระทบที่ตามมาจากนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาล การผลิตแบบเดิมที่ผลิตแบบพอยังชีพกลายมาเป็นการผลิตเพื่อการตลาดภายนอกชุมชน ภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมของบรรพบุรุษถูกพัฒนาขึ้น การใช้แรงงานในครัวเรือน ประเพณีการลงแขก ถูกพัฒนาเป็นการจ้างแรงงานเพื่อการผลิต แม้ความสามารถในทางธุรกิจของชุมชนยังน้อย และ

ความสามารถในการแข่งขันในทางธุรกิจของชุมชนยังต่ำ แต่วิสาหกิจชุมชนทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้นแม้ต้องพึ่งพาหน่วยงานภาครัฐและจากสังคมภายนอกในระยะเริ่มต้น การเปลี่ยนแปลงในสังคมที่เห็นได้ชัดในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนคือชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการผลิต มีสินค้ารูปแบบแปลกใหม่จากผลผลิตเดิม ๆ ของชุมชน ทำให้โอกาสของการมีงานทำสำหรับคนในชุมชนนอกเหนือจากงานภาคเกษตรที่ทำอยู่มากขึ้นจากการเป็นสมาชิกของวิสาหกิจชุมชน และจากงานอื่นที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากวิสาหกิจชุมชน นอกจากนี้ผลจากการรวมกลุ่มยังเป็นตัวกระตุ้นให้คนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดการเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นสำหรับตนเอง และชุมชนว่าจะมีโอกาสในการหารายได้จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนได้อย่างไร แม้ว่ารายได้ที่ได้รับจากวิสาหกิจชุมชนในระยะเริ่มต้นจะมีไม่มากนัก แต่คนในชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ในการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนได้

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนในภาคใต้ตอนบนมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ แสดงให้เห็นถึงความเกื้อกูลระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ชาวบ้านในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในอำเภอบางขัน จังหวัดนครศรีธรรมราชไม่ได้ปลูกข้าวเพียงเพื่อพอกินในครอบครัวตัวเอง แต่เพื่อไว้สำหรับการทำบุญที่วัด แบ่งปันให้กับญาติพี่น้องที่ขาดแคลน หรือนำไปแลกกับของอื่น ๆ ที่ไม่มี และเพื่อไว้สำหรับปีต่อไปซึ่งอาจทำนาไม่ได้ผลเพราะความแห้งแล้ง อุทกภัย หรือการทำนาไม่ได้ด้วยเหตุอื่น ๆ

จากการเข้ามาของเทคโนโลยี วิธีการผลิตใหม่ ๆ วัฒนธรรมการทำงานใหม่ ๆ จากนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลที่เข้าสู่ชุมชน กระทบต่อคุณค่าของการพึ่งตนเอง และการพึ่งพากันเองอย่างมาก ชาวบ้านในชุมชนภาคใต้ตอนบนมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป จากการทำมาหากินมาเป็นการทำงานหาเงิน นอกจากจะเก็บเกี่ยวผลผลิตจากสวนยางพารา สวนปาล์ม น้ำมัน และสวนผลไม้ของตนเองไปขาย ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงในการธุรกรรมชาติไปขายจนต้องซื้ออาหารกินจากตลาด หรือจากพ่อค้าเร่ที่นำใส่หลังรถบรรทุกเล็ก หรือทำรถจักรยานยนต์เข้าไปขายในหมู่บ้าน

ผลจากการดำเนินงานตามนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่สำคัญหลายประการในชุมชนภาคใต้ตอนบน ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน

ระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนในภาคใต้ในอดีตเป็นระบบทางสังคมที่ฝังตัวอยู่ในพื้นที่ สายสัมพันธ์แบบญาติมิตร ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม และความเป็นมาในประวัติศาสตร์ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการแลกเปลี่ยนเพื่อความพอเพียงในการดำรงชีพไม่ใช่การแข่งขันและเอาเปรียบ เขตพื้นที่ความเกี่ยวเนื่องครอบคลุมตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน และอาจขยายกว้างออกไปแล้วแต่ลักษณะทางวัฒนธรรมของชุมชน ในภาคใต้มีตลาดนัดในหมู่บ้าน สวนสมรม ระบบเกล่อ การแชร์แรงงาน แฝงอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมของภาคใต้ในอดีต

การพึ่งพาอาศัยกันเป็นเอกลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของการพึ่งตนเองของชาวบ้านซึ่งมีคนจากภายนอกเข้าไปเกี่ยวข้องน้อย การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตตามสังคมสมัยใหม่โดยผ่านการแนะนำจากหน่วยงานภาครัฐ กระทบกระเทือนต่อคุณค่าของการพึ่งตนเองและการพึ่งพากันเองเป็นอย่างมาก ก่อนการเข้ามาของวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนโดยการส่งเสริมของรัฐบาล ชาวบ้านในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดแบบเดิม ๆ ในอดีตจากการทำมาหากินของชาวบ้านเป็นการทำงานหาเงิน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเห็นได้จากชาวบ้านนอกจากจะระดมการผลิตในที่ดินของตนเอง ยังมีการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากธรรมชาติไปขายเพื่อเงินจนแทบจะไม่มีเหลือสำหรับเลี้ยงตัวเอง ต้องมีการซื้ออาหารการกินจากตลาดหรือจากพ่อค้าเร่ที่นำเข้าไปขายถึงในหมู่บ้าน ทรัพยากรป่าไม้ในภาคใต้ตอนบนทุกจังหวัดซึ่งเคยอุดมสมบูรณ์มากในอดีตถูกทำลาย แม่น้ำลำคลองเริ่มแห้งขอด ในหลายพื้นที่เช่นบางชุมชนในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในอำเภอนวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีน้ำไม่เพียงพอที่จะทำนา ทั้งที่เป็นแหล่งปลูกข้าวสำคัญของภาคใต้ตอนบนในอดีต มีการเกิดอุทกภัยซ้ำซากจากธรรมชาติ ทำความเสียหายให้กับคนในพื้นที่อย่างกว้างขวางทั้งที่บ้านกระทุง จังหวัดนครศรี- ธรรมราช และในอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในปี พ.ศ. 2531 และเหตุการณ์ดังกล่าวยังเกิดขึ้นซ้ำ ๆ ที่จังหวัดชุมพร ในแทบทุกปีหากไม่มีการแก้ไขที่ถูกทาง (จากการสัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัด-

นครศรีธรรมราช วันที่ 25 พฤศจิกายน 2549 กรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาสตรี หมู่ 3 บ้านตลาดคลองปราบ ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 17 ธันวาคม 2549)

สิ่งที่เกิดขึ้นในภาคใต้ตอนบนเสมือนว่าวิธีการพัฒนาที่รัฐบาลวางไว้ตามรูปแบบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติถึงทางตัน บทเรียนที่ชุมชนภาคใต้ตอนบนได้รับในอดีตซึ่งเกิดขึ้นจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศในปี พ.ศ. 2540 ผลกระทบจากนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลกระตุ้นให้ชาวบ้านในหลายชุมชนที่มองเห็นแนวทางแก้ปัญหาส่วนหนึ่งของครัวเรือนและชุมชน โดยกลับย้อนมองไปหาอดีต มองระบบคุณค่าดั้งเดิม โดยเฉพาะสิ่งที่เรียกกันว่าการพึ่งตนเอง ในหลายชุมชนของภาคใต้ตอนบนชาวบ้านได้พบพลังของตนเองอีกครั้ง พลังส่วนหนึ่งเป็นพลังที่ได้มาจากวัฒนธรรมพื้นบ้านนั่นเอง (ผลสรุปจากการสนทนากลุ่มทั้งในจังหวัดสุราษฎร์ธานี กระบี่ และนครศรีธรรมราชในปี พ.ศ. 2549)

จากวิธีการดำเนินการของวิสาหกิจชุมชนที่เน้นเอาศักยภาพของชุมชนมาใช้ ทั้งทรัพยากรที่มีและภูมิปัญญาที่ฝังลึกของชุมชนสกัดให้ออกมาเป็นผลผลิตของชุมชน เกิดพลังที่ชุมชนจะต้อง “ทำมาหากิน” ให้ได้ สามารถทำรายได้เพิ่มเพื่อมาจุนเจือครอบครัวก่อให้เกิดหัตถกรรมผืนเสื่อใบยางที่อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี เกิดกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์บ้านทุ่งประสาน ตำบลปลากสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ เกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเครื่องแกงบ้านทุ่ง ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ หรือแม้แต่การเกิดกลุ่มเลี้ยงสัตว์น้ำบ้านบางหลวง ตำบลท่าไร่ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ก็เป็นการเกิดขึ้นจากปัญหาในอดีต บวกกับภูมิปัญญาที่มี ผสมกับการกระตุ้นโดยนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลที่ชาวบ้านเริ่มมองเห็นตัวเองมากขึ้น แต่ในบางชุมชนชาวบ้านยังมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการร่วมกันแก้ปัญหาโดยกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนก็ไม่เกิดขึ้นในชุมชน (ผลสรุปจากการสนทนากลุ่มในพื้นที่ 3 จังหวัด)

การมีกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนในหมู่บ้านการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนประการหนึ่งคือการเรียนรู้ในการทำงานเป็นกลุ่ม การรู้จักวิธีการในการทำงานร่วมกับผู้อื่นซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาในขั้นตอนต่อไปของชุมชน (จากการสัมภาษณ์กรรมการหมู่บ้านหมู่ 4 บ้านหนองม่วง ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัด-

สุราษฎร์ธานี วันที่ 9 มิถุนายน 2549 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 6 บ้านคลองเสียด ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 9 สิงหาคม 2549 คณะกรรมการหมู่บ้าน และ ชาวบ้าน หมู่ 5 บ้านนาปง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 26 กรกฎาคม 2549 คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้าน-เกษตรกร โพธิ์เสด็จ คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนชมรมไม้ผลพระมงกุฎ หมู่ 1 บ้านพระมงกุฎ ตำบลโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 20 พฤษภาคม 2549)

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดประการหนึ่งในภาคใต้ตอนบน คือ ความนิยมในหนังตะลุง และมโนราซึ่งเป็นสื่อพื้นบ้านที่ในสมัยหนึ่งเป็นที่นิยมของคนภาคใต้โดยทั่วไป สื่อทั้งสองอย่างดังกล่าวในอดีตสามารถใช้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้ สื่อกลางในการสร้างความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ระหว่างชาวบ้านด้วยกัน หรือแม้ระหว่างภาครัฐกับชาวบ้าน แต่ปัจจุบันสื่อทั้งสองได้ถูกแทนที่ด้วยความบันเทิงสมัยใหม่ที่ โทรทัศน์ วิทยุ ซีดี และ โรงภาพยนตร์ โดยที่มโนราได้รับความนิยมน้อยลงมากกว่าหนังตะลุง เพราะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหาได้น้อยกว่าหนังตะลุง และจากเงื่อนไขที่จำกัดอันเกิดจากลักษณะเฉพาะหลายประการของการแสดงมโนรา เช่นการฝึกหัดยากกว่า การแสดงต้องใช้คนจำนวนมาก การแสดงยากที่จะปรับเนื้อเรื่องให้มีความทันสมัยทำให้เข้ากับคนรุ่นใหม่ได้ยาก ส่งผลให้มโนราค่อย ๆ หายไปจากสังคมภาคใต้ตอนบนอย่างน่าเสียดาย หากบทบาทของหนังตะลุงและมโนรายังมีเหมือนเดิมในอดีต การเผยแพร่ในกิจกรรมและอุดมการณ์ของวิสาหกิจชุมชนอาจได้ผล และเข้าถึงชาวบ้านในชุมชนชนบทของภาคใต้ตอนบนได้มากกว่าที่เป็นอยู่อย่างในปัจจุบันซึ่งสื่อโทรทัศน์เป็นสื่อสำคัญที่มีอิทธิพลมาก แต่สื่อดังกล่าวมุ่งเน้นทางด้านบันเทิงมากกว่า รายการที่จะเป็นตัวกลางในการเผยแพร่กิจกรรมวิสาหกิจชุมชนให้ชาวบ้านเกิดความรู้ ความเข้าใจ และมองเห็นจุดเด่นของวิสาหกิจชุมชนจึงมีให้เห็นในรายการโทรทัศน์ไม่มากนัก (จากการสัมภาษณ์ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 20 กรกฎาคม 2549 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 4 บ้านบางขนุน ตำบลคลองประสงค์ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ วันที่ 17 มิถุนายน 2549 คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุยหมักบ้านห้วยหินลับ หมู่ 6 บ้านห้วยหินลับ ตำบลทุ่งไเส อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 9 มิถุนายน 2549 ผู้ช่วย-

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านท่าควาย ตำบลคลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 15 สิงหาคม 2549 ชาวบ้านหมู่ 1 บ้านดอนหลวง ตำบลท่าอุแท อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 11 พฤษภาคม 2549)

วัฒนธรรมบางอย่างของชุมชนภาคใต้ตอนบนในอดีตเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมการเอาแรงช่วยเหลือซึ่งกันและกันเปลี่ยนแปลงไปเป็นการจ้างแรงงาน ผลจากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน การเข้ามาของหน่วยงานภาครัฐตลอดจนวิธีการทำงานเป็นทีมทำให้วัฒนธรรมการทำงานในชุมชนในรูปแบบเดิม ๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการทำงานที่เป็นระบบมากขึ้น ชาวบ้านสามารถดำเนินการจัดการประชุมเองตลอดจนมีรูปแบบการประชุมที่เป็นทางการ มีประธาน มีวาระการประชุม ตลอดจนมีผลสรุปจากที่ประชุม ซึ่งไม่พบเห็นมากนักในชุมชนชนบทของภาคใต้ตอนบน

2. การมีวิถีชีวิตใหม่ของคนในครัวเรือนและชุมชน

ในอดีตพื้นที่ภาคใต้ตอนบนมีความสำคัญทางเศรษฐกิจไม่มากนัก โดยที่ในอดีตรัฐบาลกลางมักเรียกเมืองไชยาและเมืองอื่น ๆ ในเขตมณฑลชุมพรว่าเป็น “เมืองเคราะห์ร้าย” บ้าง “เมืองป่าดง ราษฎรบังคับง่าย” บ้าง เนื่องจากมีฐานะเป็นชุมชนเกษตรกรรมมากกว่าจะเป็นชุมชนการค้า จึงไม่มีเรื่องราวที่ตื่นเต้น โลดโผน ชาวบ้านมีความคงที่ทั้งในทางความเชื่อ อุดมการณ์ สังคม และรูปแบบการผลิต แต่ปัจจุบันความเป็นสังคมและชุมชนเกษตรกรรมกลับทำให้พื้นที่ในภาคใต้ตอนบนมีความสำคัญในทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก เพราะผลผลิตทางการเกษตรที่มีอยู่ในภาคใต้ตอนบนเป็นวัตถุดิบสำคัญของการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นโรงงานหีบน้ำมันมะพร้าว โรงงานหีบน้ำมันปาล์ม โรงงานผลิตน้ำตาลขุ่นและยางแผ่นรมควัน โรงงานอบเมล็ดกาแฟ ฯลฯ

อย่างไรก็ตามก่อนที่สถานการณ์ทางเศรษฐกิจในภาคใต้ตอนบนจะเป็นอย่างปัจจุบันได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงมามากพอควร นับตั้งแต่การทำเหมืองแร่ของหัวเมืองชายฝั่งทะเลอันดามันเข้ามาโดยกลุ่มนายทุนขุนนาง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการใช้ที่ดินและระบบเศรษฐกิจในพื้นที่บางส่วนที่สำคัญ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนเกษตรกรรมขนาดเล็กเป็นชุมชนที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจการค้าอย่างคึกคัก เช่นกรณีอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ซึ่งต่อมามีนายทุนรายใหญ่รวมทั้งชาวต่างชาติได้

เข้ามาดำเนินการเหมืองแร่รวมทั้งการสัมปทานป่าไม้แทนกลุ่มขุนนางข้างต้น และในกรณีอำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่บริษัทบ่อถ่านศิลาสยามเข้ามาดำเนินการขุดถ่านหินระหว่างปี พ.ศ. 2458-2470 บริษัทโชคพนาได้รับสัมปทานทำไม้ในเขตตำบลท่าขนอน ตำบลตะกุกเหนือ และตำบลตะกุกใต้ อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในปี พ.ศ. 2512 รวมทั้งบริษัทขุดหาแร่ของชาวออสเตรเลียในอำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่สร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับอุตสาหกรรมเหมืองแร่ในแถบนี้อย่างมาก เพราะได้นำเครื่องจักรมาใช้ในการขุดแร่แทนการขุดด้วยแรงคน (สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2529ก, หน้า 649-651 และหน้า 3013-3015) เช่นเดียวกับธุรกิจทำไม้แปรรูปไม้แถบอำเภอฉวาง ในตำบลทานพอ ตำบลจันดี ตำบลห้วยปรึก และอำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ดำเนินการโดยโรงเลื่อยขนาดใหญ่ที่ตั้งกระจายอยู่ทั่วไป (อังศุมาลิน, 2542, หน้า 16)

หลังจากผ่านยุคการทำกิจการเหมืองแร่และสัมปทานป่าไม้ผ่านไป ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่เข้ามาทดแทน และตามมาด้วยปาล์มน้ำมัน ซึ่งรัฐบาลส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรภาคใต้ตอนบนปลูกเพื่อแก้ไขปัญหาการค้าขายพาราตกต่ำและผันผวน เช่นเดียวกับกาแฟที่มีการขยายพื้นที่ปลูกกันมากในช่วง พ.ศ. 2520 เนื่องจากราคากาแฟในตลาดโลกขยับตัวขึ้นสูงเป็นประวัติการณ์ ประกอบกับที่รัฐบาลให้การสนับสนุนเนื่องจากการทำน่าน้ำฝนประสบปัญหา ทำให้มีประชาชนจากพื้นที่อื่นอพยพเข้ามาหาพื้นที่ทำกินในเขตภาคใต้ตอนบนกันมากขึ้น โดยเฉพาะจากพื้นที่ใกล้เคียงในกลุ่มน้ำปากพนัง และจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่งผลให้พื้นที่เพาะปลูกกาแฟขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยช่วงต้นปี พ.ศ. 2520 มีพื้นที่ปลูกประมาณ 1 แสนไร่ แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2530 เนื้อที่ปลูกเพิ่มขึ้นเป็นกว่า 5 แสนไร่ โดยมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกมากในภาคใต้ตอนบนจากจังหวัดชุมพรเข้าสู่จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดนครศรีธรรมราช และมีการขยายต่อไปยังจังหวัดอื่น ๆ เกือบทั่วภาคใต้ นอกจากการขยายตัวของพืชเศรษฐกิจใหม่ทั้งสามชนิดดังกล่าวแล้ว ระบบการผลิตหรือวิธีการเพาะปลูกไม้ผลซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจเดิมของพื้นที่ภาคใต้ตอนบนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก โดยที่หน่วยงานภาครัฐได้เข้ามาให้ความรู้ในด้านการปรับปรุงและขยายพันธุ์ เปลี่ยนจากพันธุ์พื้นเมืองที่

เคยปลูกกันอยู่ทั่วไปเป็นพันธุ์พืชสมัยใหม่ มีการบำรุงรักษาตามหลักวิชาการเกษตรสมัยใหม่เกิดเป็นสวนไม้ผลแบบพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก

แม้ระบบเศรษฐกิจของชุมชนภาคใต้ตอนบนจะมีการพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจการค้ามากขึ้น การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนที่เกิดขึ้นสนองต่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบการค้าของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างเป็นหลายรูปแบบภายใต้เงื่อนไขเฉพาะของครัวเรือนและชุมชนที่แตกต่างกัน บางชุมชนได้ปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเป็นเชิงพาณิชย์เต็มรูปแบบ แต่ในบางชุมชนยังเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคและการขายภายในชุมชนเท่านั้น แต่จุดเปลี่ยนที่สำคัญคือวิสาหกิจชุมชนทำให้ชุมชนหันมามองตัวเอง การจัดการกับทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์กับตนเองและชุมชนมากที่สุด (ผลสรุปจากการสนทนากลุ่มในจังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดกระบี่ และจังหวัดนครศรีธรรมราช ในปี พ.ศ. 2549)

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2550 พบว่า วิสาหกิจชุมชนซึ่งเป็นสิ่งใหม่ตามนโยบายของรัฐบาล แต่ไม่ใช่เรื่องใหม่ของคนในภาคใต้ตอนบน เพราะผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนหลายสิ่งมีอยู่แล้ว และทำอยู่แล้วในชุมชน ที่เป็นสิ่งใหม่ในเรื่องวิสาหกิจชุมชนสำหรับภาคใต้ตอนบนคือ วิธีการจัดการในรูปแบบการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และการมองเห็นความสำคัญ ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์วิสาหกิจที่ชาวบ้านมีอยู่ และทำอยู่แล้วให้เห็นเป็นรูปธรรม สามารถจับต้องได้ เห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากภูมิปัญญาดังกล่าว ศักยภาพของคนในชุมชนภาคใต้ตอนบนมีพอแต่ขาดศักยภาพในการรวมพลังจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยผลักดันให้วิสาหกิจของชุมชนเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ และเติบโตก้าวหน้าต่อไป แต่หลังจากนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลที่เอาจริงเอาจังในเรื่องดังกล่าว ศักยภาพของชุมชนที่ซ่อนไว้ได้ถูกขยายให้มองเห็นเป็นรูปธรรม เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน ทำให้หลายชุมชนในภาคใต้ตอนบนมีรายได้และการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากกิจกรรมใหม่ๆ ในรูปวิสาหกิจชุมชน

ในชุมชนหมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ กิจกรรมวิสาหกิจชุมชนทำให้สมาชิกได้รับผลประโยชน์มากมายทั้งประโยชน์ในปัจจุบันที่เห็นได้คือรายได้ที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้สมาชิกยังมีโอกาสในการพัฒนาตนเอง

จากการประชุมกันเองในหมู่สมาชิกและการประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และยังได้รับผลประโยชน์ที่ตามมาอีกคือความช่วยเหลือกันเองระหว่างสมาชิกในกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ ด้วย (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์บ้านทุ่งประสาน หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 8 กันยายน 2549) ในชุมชนหมู่ 1 บ้านพระมงกุฎ ตำบลโพเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดคือมีการรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่นมากขึ้น การแต่งกายทันสมัยมากขึ้นเพราะมีโอกาสดูต้องพบปะกันเองบ่อย ๆ ในชุมชน และการประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่ของภาครัฐตลอดจนการได้ไปศึกษาดูงานในวิสาหกิจชุมชนอื่น(จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรโพธิ์เสด็จ หมู่ 1 บ้านพระมงกุฎ ตำบลโพเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 15 กันยายน 2549)

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาวัฒนธรรมการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของชุมชนภาคใต้ตอนบนเปลี่ยนแปลงไปเป็นการจ้างแรงงานมากขึ้น ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวมีผลต่อการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนที่มีเรื่องของเงินเข้ามาเกี่ยวข้องในการทำงาน นอกจากนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของการทำงานที่ทันสมัยมากขึ้นทั้งการจัดองค์การ การประชุม ความห่างความผูกพันในเรื่องจิตใจของคนในชุมชนน้อยลง ศักยภาพของชุมชนในเรื่องภูมิปัญญา ความคิด การผลิต ถูกดึงออกมาเป็นรูปธรรมในการผลิตเป็นสินค้าวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนวิธีการคิด การทำงานที่ถูกพัฒนาให้เป็นแบบแผนมากขึ้น สมาชิกในชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนมีโอกาสดูได้รับการพัฒนาตนเองผ่านกิจกรรมกลุ่มในวิสาหกิจชุมชนมากกว่าในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมการทำงานและวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในครัวเรือนและชุมชน

3. การเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในครัวเรือนและชุมชน

ในอดีตพื้นที่ภาคใต้ตอนบนมีความสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศไม่มากนัก แต่ในปัจจุบันผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการต่าง ๆ ของประเทศไทย ส่งผลให้พื้นที่ของภาคใต้ตอนบนมีความสำคัญทางเศรษฐกิจต่อประเทศเป็นอย่างมาก เพราะผลผลิตทางการเกษตรที่ผลิตได้ในภาคใต้-

ตอนบนทั้งยางพารา กาแฟ ปาล์มน้ำมัน ได้กลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในภาคอุตสาหกรรมและการส่งออก นอกจากนี้การขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยิ่งเพิ่มบทบาทความสำคัญของพื้นที่ภาคใต้ตอนบนอย่างมาก โดยในพื้นที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวซึ่งทำรายได้หลักให้กับประเทศไทยในอำเภอเกาะสมุย อำเภอเกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ธรรมชาติทางทะเลและป่าเขาในจังหวัดชุมพร ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับนานาชาติคือทะเลอันดามันในจังหวัดกระบี่ จังหวัดพังงา จังหวัดภูเก็ต และจังหวัดระนอง จากนโยบายการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลที่เข้ามาเสริมในอาชีพของครัวเรือนและชุมชนที่มีอยู่เดิมในภาคใต้ตอนบน ผลจากนโยบายดังกล่าวมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมรวดเร็วขึ้น

ในสังคมภาคใต้ตอนบนหลังจากการเกิดวิกฤติภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ มีการเปลี่ยนแปลงในสังคมบางประการแต่เค้าโครงของสังคมดั้งเดิมยังคงอยู่ ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปบางส่วนแต่ยังสามารถที่จะสืบสาวถึงกระบวนการที่คนได้จากการเข้าไปสัมผัสกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนระดับหมู่บ้าน จะพบ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนค่านิยมที่เป็นลักษณะเฉพาะถิ่นของคนภาคใต้ตอนบนยังคงอยู่ให้เห็น การเข้ามาของนโยบายวิสาหกิจชุมชนในท้องถิ่น ภาคใต้ตอนบนส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่แบบเดิม ๆ ของชุมชนให้มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วขึ้นกว่าเดิม ซึ่งเดิมการเปลี่ยนแปลงจะเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป

สังคมชนบทของภาคใต้ตอนบนส่วนหนึ่งยังมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยังสืบทอดแบบดั้งเดิมในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน การประกอบพิธีกรรม และจารีตประเพณีต่าง ๆ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบเพียงเล็กน้อย แต่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วคือการทำมาหากิน ในภาคใต้ตอนบนรูปแบบการผลิตเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อขาย เดิมจากการปลูกพืชหลายชนิดและเลี้ยงสัตว์หลายประเภท เปลี่ยนมาปลูกเป็นพืชเชิงเดี่ยวไม่ว่าจะเป็นยางพารา ปาล์มน้ำมัน กาแฟ หรือสวนผลไม้ และเลี้ยงสัตว์ประเภทเดียวเช่นไก่ หมู หรือวัวซึ่งยังมีไม่มากนัก มีการลงทุนในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การกู้หนี้ยืมสินเพื่อการผลิตและการบริโภคเพิ่มมากขึ้น สถาบันทางการเงินทั้งในระบบและนอกระบบเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนใน

ชุมชนภาคใต้ตอนบนมากขึ้น (ผลสรุปจากการสนทนากลุ่มในจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดกระบี่ ในช่วงปี พ.ศ. 2549)

จากการเข้ามาของนโยบายส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในครัวเรือน และชุมชนของภาคใต้ตอนบน ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงในการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก

ภาคใต้ของประเทศไทยมีสภาพสภาพแตกต่างกับภาคอื่นของประเทศไทย อย่างเห็นได้ชัดเจน ที่ตั้งของภาคใต้มีลักษณะแคบยาวกระหนาบด้วยทะเลทั้งสองด้าน มีภูเขาสลับซับซ้อน พื้นที่ชายฝั่งทะเล พื้นที่ระหว่างภูเขา และพื้นที่บริเวณรอบ ๆ ภูเขา เป็นที่ราบ โดยพื้นที่ราบบริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งถิ่นฐานทำมาหากินทรัพยากรธรรมชาติของภาคใต้มีความอุดมสมบูรณ์ไม่ด้อยกว่าภาคอื่นเป็นตัวกำหนดสำคัญที่ทำให้คนภาคใต้มีลักษณะการดำรงชีวิตที่แตกต่างไปจากคนในท้องถิ่นอื่นทั้งในด้านการประกอบอาชีพ การสร้างที่อยู่อาศัย ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา และความเชื่อบางประการ

โดยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่มีทะเลกระหนาบอยู่ทั้งสองด้านทำให้ภูมิภาคนี้ติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกมาแต่โบราณกาล วัฒนธรรมจากต่างถิ่นได้หลั่งไหลเข้ามายั้งดินแดนนี้หลายยุคหลายสมัย จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบปรากฏชัดว่าชนชาวภาคใต้มีการติดต่อสัมพันธ์กับ อินเดีย จีน เปอร์เซีย และชาติอื่น ๆ ซึ่งชาติดังกล่าวมีความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมติดต่อกันมายาวนาน จากการที่ได้มีความสัมพันธ์กับชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะอินเดีย ทำให้อิทธิพลวัฒนธรรมของอินเดียได้ซึมซับเข้ามาในวิถีชีวิตของคนไทยในภาคใต้มากมาย ทั้งวิถีคิด พิธีกรรมต่าง ๆ และขนบธรรมเนียมประเพณี ได้รับการสั่งสมสืบทอดตกทอดเป็นความรู้ ประสบการณ์และวัฒนธรรม โดยปรากฏอยู่ในรูปของวรรณกรรม สถาปัตยกรรม การละเล่น ดนตรี นาฏศิลป์ และการกระทำหรือการประเพณีปฏิบัติตนของชาวภาคใต้นั้นเอง ชาวภาคใต้ได้มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมมีการปรับตัวและหลอมตนจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพของคนภาคใต้เฉพาะที่ไม่เหมือนกับคนในภาคอื่น และที่มีลักษณะร่วมกันกับคนภาคอื่นก็มีไม่น้อย

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในภาคใต้ตอนบนพบว่า สักส่วนหรือความเข้มข้นของการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งคือ ระยะทางระหว่างชุมชนกับศูนย์กลางการค้าของจังหวัด และความสะดวกของเส้นทางคมนาคม หากเป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลและการติดต่อกับภายนอกลำบาก ในหลายพื้นที่ของภาคใต้ตอนบนการค้าขายแลกเปลี่ยนไม่ขยายตัวมากนักเนื่องจากข้อจำกัด ด้านเส้นทางการคมนาคมในพื้นที่ อย่างเช่นใน "ลุ่มน้ำคลองยัน" ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ กิ่งอำเภอวิภาวดี และอำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้งที่เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีการปลูกพืชหลากหลายชนิด แต่ลักษณะทางกายภาพของลุ่มน้ำคลองยันเป็นที่อึกเขา และที่สูงสลับซับซ้อน ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะคล้าย ๆ กันในหลายพื้นที่ของภาคใต้ ตอนบนเช่น บ้านนาปัง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ บ้านคลองเตาะ ตำบลเกาะศรีบอยา อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ บ้านคลองดินเปิด ตำบลทุ่งไส อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช และที่ บ้านควนศรี ตำบลควนศรี อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น (จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านหมู่ 5 บ้านนาปัง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 23 กรกฎาคม 2549 ; คณะกรรมการวิสาหกิจ ชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรคลองเตาะ หมู่ 1 บ้านคลองเตาะ ตำบลเกาะศรีบอยา อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 28 กรกฎาคม 2549 ; คณะกรรมการหมู่บ้าน และ ชาวบ้านหมู่ 2 บ้านคลองดินเปิด ตำบลทุ่งไส อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 4 มิถุนายน 2549 ; สมาชิก อบต. และ ชาวบ้าน หมู่ 2 บ้านควนศรี ตำบลควนศรี อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 5 พฤษภาคม 2549)

การติดต่อสื่อสารค่อนข้างยากกับสังคมภายนอกของภาคใต้ตอนบน ส่งผลให้ วิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของครัวเรือนและชุมชนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป ค่อนข้างช้ากว่าชุมชนอื่นที่การติดต่อกับสังคมภายนอกที่เป็นไปได้ง่ายกว่า อย่างเช่นในพื้นที่หมู่ 1 บ้านคลองเตาะ ตำบลเกาะศรีบอยา อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ซึ่งการเดินทางไปยังพื้นที่ดังกล่าวต้องเดินทางโดยเรือทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนใกล้เคียงแต่อยู่บนฝั่ง อย่างหมู่ 3 บ้านเกาะจำ ตำบลเกาะศรีบอยา อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ซึ่งการติดต่อกับชุมชนภายนอกทำได้ง่ายกว่า ที่น่าสังเกตแม้หมู่ 1 บ้านคลองเตาะแม้จะติดต่อกับ

ชุมชนภายนอกยกเว้นแต่จากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นตัวกระตุ้นชุมชนให้ต้องติดต่อกัมพันธ์กับชุมชนภายนอกมากขึ้นทั้งในเรื่องของวัตถุประสงค์ที่ต้องใช้สินค้าที่ผลิตได้ของชุมชนต้องนำส่งตลาด ต้องประสานงานกับคนกลางและเจ้าหน้าที่ของรัฐมากขึ้น ซึ่งชาวบ้านได้พูดกันว่า “อย่างน้อยก็ได้รู้เรื่องเพื่อนมั่งว่าเขาทำอะไรกัน”

ในช่วงปี พ.ศ. 2518 ตามโครงการเงินผันสมัยรัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และหน่วยงานภาครัฐได้เข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ ส่งเสริมการปลูกยางพันธุ์ใหม่ สนับสนุนให้ใช้ปุ๋ยเคมีและสารป้องกันกำจัดศัตรูพืช ในช่วงเวลาดังกล่าวการทำข้าวไร่เริ่มน้อยลงและค่อยหมดไปในที่สุด ทั้งนี้เป็นผลจากชาวบ้านมีการหันมาปลูกยางพาราในพื้นที่ไร่เดิม ประกอบกับมีข้าวสารจากภายนอกโดยเฉพาะจากที่ราบลุ่มภาคกลางเข้ามาขายในพื้นที่เนื่องจากมีการตัดถนนสายใหม่ ๆ ในพื้นที่มากขึ้น โดยที่การปลูกยางพาราในช่วงแรก ๆ จะเป็นยางพาราพันธุ์พื้นเมือง ชาวบ้านไปเก็บหาพันธุ์ยางมาเอง วิธีการปลูกในสมัยแรก ๆ ก็อาศัยดูจากคนในพื้นที่อื่นที่ปลูกยางพาราและประสบความสำเร็จ เมื่อเส้นทางการคมนาคมเปลี่ยนไปที่จากเดิมอาศัยลำน้ำ และถนนแคบ ๆ กลายเป็นถนนลาดยาง หรือถนนที่สามารถเดินทางเข้าออกจากชุมชนได้สะดวก การคมนาคมทางน้ำลดความสำคัญลงในทุกพื้นที่ทั้งพื้นที่ภาคใต้ตอนบนฝั่งอันดามันและฝั่งอ่าวไทย เกิดรูปแบบการซื้อขายผลผลิตแบบใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นในชุมชน เช่นชาวบ้านบางคนกลายเป็นผู้รับซื้อผลผลิตในหมู่บ้าน เส้นทางการคมนาคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้สินค้าผลผลิตจากในชุมชนออกไปสู่ภายนอกได้ง่ายขึ้น ในขณะที่เดียวกันสินค้าอุปโภคและบริโภคจากภายนอกก็เข้ามาสู่ชุมชนได้ง่ายเช่นกัน

ในช่วงเวลาดังกล่าวมีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนอย่างจริงจังของรัฐบาลหลังปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา มีหลายชุมชนเห็นช่องทางในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในขณะที่บางชุมชนยังเฉย ๆ ต่อการส่งเสริมนโยบายดังกล่าว การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่แตกต่างกัน หมู่ 5 บ้านในคอน ตำบลคลองอำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนเกษตรกรรมตั้งแต่ดั้งเดิมในอดีต หลังจากได้ฟังคำชี้แจงจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ชาวบ้านในชุมชนมองเห็นช่องทางและสนใจในวิสาหกิจชุมชนได้จัดตั้งกลุ่มขึ้น 2 กลุ่มคือวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปสมุนไพร

และวิสาหกิจชุมชนปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ ตามคำกล่าวของชาวบ้าน “ดีกว่าอยู่เปล่า ๆ เจ้าหน้าที่เขาอุตสาหุ่เข้ามาแนะนำ” ผลจากการตั้งกลุ่มเจ้าหน้าที่จากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยได้เข้ามาติดต่อ ประสานงานให้กลุ่มสามารถดำเนินการได้ แม้ในช่วงหลังงานดังกล่าวจะโอนไปยังกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตรก็ตาม การติดต่อประสานงานจากภาครัฐยังเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ คณะกรรมการของชุมชนมีโอกาสในการเดินทางไปติดต่อกับหน่วยงานภายนอกทั้งกับหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอื่น โดยตลอด หากเปรียบเทียบกับชุมชนหมู่ 1 บ้านท่าควาย ตำบลจลตอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราชในพื้นที่ใกล้เคียง ที่คนในชุมชนไม่มีความสนใจในวิสาหกิจชุมชนมากนัก ไม่มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกิดขึ้นในชุมชน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นในชุมชนโดยภาพรวมที่เห็นในชุมชนที่มีวิสาหกิจอย่างเช่นหมู่ 7 บ้านบกห้อง ตำบลห้วยขุม อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ที่มีวิสาหกิจชุมชนบ้านบกห้องพัฒนา วิสาหกิจกลุ่มลานเทปาล์มบ้านบก และวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผสมปุ๋ยบ้านบกห้อง การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนถึง 3 กลุ่ม กระตุ้นให้ชุมชนต้องมีการติดต่อกับสังคมภายนอก ทำให้วัฒนธรรมการบริโภคเปลี่ยนแปลงไปมีสินค้าใหม่ ๆ จากวิสาหกิจชุมชนอื่นเข้ามาวางขายในกลุ่มวิสาหกิจไม่ว่าจะเป็นขนมพื้นบ้าน จากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครศรีธรรมราช หรือข่าวสารจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจังหวัดสุรินทร์จากต่างภาคต่างพื้นที่ และยังมีสินค้าอุปโภคบริโภคมาวางขายในร้านวิสาหกิจชุมชนของหมู่บ้านด้วย นอกจากนี้วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนภายในชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไป พืชผักผลไม้ที่ปลูกเป็นสวนสมรุมเพื่อบริโภคในครัวเรือนและเหลือไว้แจกเพื่อนบ้าน เปลี่ยนแปลงไปส่วนที่เหลือจากการบริโภคสามารถขายทำเงินได้ ในชุมชนที่มีการดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน ชาวบ้านในชุมชนมีความพร้อมในการยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มากกว่าชุมชนที่ไม่สนใจวิสาหกิจชุมชนอยู่แล้วโดยธรรมชาติ ชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนกระตุ้นให้ชุมชนต้องการสื่อสารกับสังคมภายนอกมากขึ้น สมาชิกของวิสาหกิจชุมชนหมู่ 16 บ้านแคสูงเหนือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ต้องการทราบความเคลื่อนไหวทางการตลาด ต้องติดต่อกับเพื่อนสมาชิกด้วยกัน ติดต่อกับหน่วยราชการที่ให้ความช่วยเหลือ เป็นสิ่งกระตุ้นที่ต้องสื่อสารกับ

สังคมนาฬิกา ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเปรียบเทียบทางสังคม ที่คนในชุมชนต้องการเปรียบเทียบแนวคิด ผลการดำเนินงาน ตลอดจนความคิดเห็นต่อวิสาหกิจชุมชนที่ตนเองเป็นสมาชิกและดำเนินการอยู่กับคนอื่นหรือชุมชนอื่น พื้นที่จังหวัดต่าง ๆ ในภาคใต้ตอนบนมีการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอกที่แตกต่างกันไป การมีถนนหนทางที่สะดวกขึ้น การรับข่าวสารผ่านวิทยุ และโทรทัศน์เป็นที่นิยมกันแทบทุกครัวเรือนคนในภาคใต้โดยทั่วไปสนใจที่จะรับรู้ข่าวสารประจำวัน โดยเฉพาะข่าวสารทางการเมืองผ่านทางโทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ การเข้ามาของวิสาหกิจชุมชนมีส่วนในการกระตุ้นให้คนในชุมชนสนใจที่รับรู้ข่าวสารที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ การทำมาหากิน การเปลี่ยนแปลงเรื่องการผลิตในชุมชนอื่นโดยการพูดคุยในแวดวงคนกันเองมากขึ้น (จากการสัมภาษณ์ คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 5 บ้านนาปง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 21 พฤษภาคม 2549 ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 1 บ้านคลองเตาะ ตำบลเกาะศรีบอยา อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 25 พฤษภาคม 2549 คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 2 บ้านคลองดินเป็ด ตำบลทุ่งไส อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 5 มิถุนายน 2549 ; กรรมการวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงหอยแมลงภู่น้ำจืด กะแคะ หมู่ 7 บ้านปากกะแคะ ตำบลกะแคะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 3 พฤษภาคม 2549)

จากการศึกษาในพื้นที่ภาคใต้ตอนบนพบว่า วิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จส่วนใหญ่จะมีปฏิสัมพันธ์ในทางบวกกับสังคมภายนอก หรือสามารถเอาชนะปฏิสัมพันธ์ในทางลบที่มาจากสังคมภายนอกได้ วิสาหกิจชุมชนบ้านบกห้องพัฒนา และวิสาหกิจกลุ่มลานเทปาล์มบ้านบกห้อง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ที่สามารถดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนอย่างได้ผล ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่กลุ่มวิสาหกิจพยายามที่จะประสานผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มกับโรงงานอุตสาหกรรมน้ำมันปาล์มในพื้นที่โดยที่ทั้งสองฝ่ายต่างได้รับผลประโยชน์ โดยที่สมาชิกของวิสาหกิจได้รับราคาขายปาล์มน้ำมันที่ยุติธรรมในขณะที่โรงงานมีผลปาล์มน้ำมันจากวิสาหกิจชุมชนป้อน โรงงานอย่างสม่ำเสมอ แต่การที่กลุ่มจะมาถึงจุดดังกล่าวได้ วิสาหกิจชุมชนต้องผ่านประสบการณ์ในการเจรจาต่อรองมาหลาย ๆ เรื่อง (จากการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านบกห้องพัฒนา สมาชิกวิสาหกิจกลุ่มลานเท

ปาล์มบ้านบก ผู้ใหญ่บ้าน และ สมาชิกอบต. หมู่ 7 บ้านบกห้อง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 14 มิถุนายน 2549)

การติดต่อสื่อสารค่อนข้างยากกับสังคมภายนอกของภาคใต้ตอนบน ส่งผลให้วิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของครัวเรือนและชุมชนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างช้ากว่าชุมชนอื่นที่การติดต่อกับสังคมภายนอกที่เป็นไปได้ง่ายกว่า วิสาหกิจชุมชนทำให้ชุมชนมีโอกาสดำเนินการไปติดต่อกับหน่วยงานภายนอกทั้งกับหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอื่นมากขึ้น วิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จส่วนใหญ่จะมีความคิดในทางบวกกับสังคมภายนอก หรือสามารถเอาชนะความคิดในทางลบที่มาจากสังคมภายนอกได้

2. การย้ายถิ่นของคนในชุมชน

ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2540 หลังจากที่ประเทศไทยเกิดภาวะวิกฤติเศรษฐกิจตกต่ำจากภาวะฟองสบู่แตก เศรษฐกิจในชุมชนภาคใต้ตอนบนก็ยังคงมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้จะมีภาวะการขังกันอยู่บ้างจากความผันผวนทางเศรษฐกิจ แต่มีการขยายพื้นที่ปลูกยางพารา การปลูกไม้ผลเศรษฐกิจ การปลูกปาล์มน้ำมันอย่างต่อเนื่อง ภาวะเศรษฐกิจของภาคใต้ตอนบนในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้รับผลกระทบเฉพาะคนบางกลุ่ม แต่กลุ่มเกษตรกรซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในพื้นที่ยังอยู่ได้อย่างปกติ โดยระบบเศรษฐกิจที่เป็นแบบ “หลายขาห้อย” ในภาคใต้ตอนบน กล่าวคือรายได้ของประชาชนขึ้นอยู่กับอาชีพที่หลากหลาย ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการประมง และการเกษตรที่มีพืชผลหลักหลายชนิด ทำให้ระบบเศรษฐกิจโดยภาพรวมในช่วงที่ประเทศเกิดภาวะวิกฤติไม่มีผลกระทบต่อชุมชนภาคใต้ตอนบนรุนแรงมาก สิ่งที่ตามมาคือการอพยพออกนอกพื้นที่ของคนมีไม่มาก ประกอบกับปัจจุบันการขยายโอกาสทางการศึกษาของภาครัฐที่กระจายไปทั่วถึงในภูมิภาค ลูกหลานของคนในชุมชนสามารถเลือกเรียนจนจบปริญญาตรี โท และเอกได้ในพื้นที่ ส่งผลต่อการอพยพย้ายถิ่นในภาคใต้ตอนบนมิให้เห็นไม่ชัดเจนในทุกจังหวัด (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งประสาน หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 20 พฤษภาคม 2549 ; กรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมการผลิตปุ๋ยชีวภาพทับปริก หมู่ 5 บ้านทุ่งเจริญ ตำบลทับปริก

อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ วันที่ 25 กรกฎาคม 2549 ; คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โพธิ์เสด็จ หมู่ 1 บ้านพระมงกุฎ ตำบลโพเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 24 พฤษภาคม 2549 ; กรรมการวิสาหกิจชุมชนสุรากลั่นตะเคียนทอง หมู่ 7 บ้านหนองจิก ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 29 พฤษภาคม 2549) ซึ่งสอดคล้องกับที่ ฌรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2542, หน้า 15) พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา การอพยพแรงงานของคนต่างจังหวัดเข้ากรุงเทพมหานคร น้อยลง ทำให้ภาคอุตสาหกรรมหันไปนำเข้าแรงงานจากต่างชาติ โดยเฉพาะแรงงานจากพม่า การเติบโตของชนบท การเพิ่มรายได้ของคนในชนบท เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้คนชนบทอพยพเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครลดลง ตามที่ชาวบ้านพูดว่า “อยู่บ้านเราบายหว่า ตอนนี้อะไรขาย ราคาปาล์มก็พออยู่กันได้”

การลดลงของการย้ายถิ่นของคนจากภาคใต้ตอนบนเข้าสู่กรุงเทพมหานคร หรือ ไปถิ่นอื่น เป็นไปทั้งชุมชนที่มีวิสาหกิจและชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนส่วนหนึ่ง เป็นเพราะราคาพืชหลักในชุมชนมีราคาดีขึ้นทั้งราคาขางพาราและราคาปาล์มน้ำมัน ประกอบกับการคมนาคมและการสื่อสารที่สะดวกขึ้นทำให้คนในภาคใต้ตอนบนไม่จำเป็นต้องย้ายถิ่นก็สามารถทำธุรกิจ หรือทำมาหากินในท้องถิ่นได้ ความต้องการของคนในชุมชนสามารถหาสิ่งที่ต้องการได้จากชุมชนจากการขยายตัวของห้างสรรพสินค้าใหญ่ ๆ ที่มีสาขาอยู่ทั่วไปในภาคใต้ตอนบน ประกอบกับการขยายตัวของเมืองและอุตสาหกรรมทำให้การจ้างงานในต่างจังหวัดในภาคใต้ตอนบนมีมากขึ้น

3. ความขัดแย้งในชุมชน

หลาย ๆ ชุมชนในภาคใต้ตอนบนที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนหรือไม่สามารถจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้พบว่า ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากสภาพการขาดความสามัคคีของคนในชุมชน มีการแบ่งพรรคแบ่งพวกกันมากในชุมชน มีผู้อธิบายว่า “แม้แต่จะจัดงานเทศกาลทำบุญเดือนสิบประจำปีของชุมชนยังทำไม่ได้” ทำให้การรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันทำกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนทำได้ยาก ในชุมชนหมู่ 6 บ้านคลองใหญ่ ตำบลทับปrik อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ และชุมชนหมู่ 5 บ้านนาบง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ชาวบ้านในชุมชนหลายคนได้ข่าวเรื่องของกลุ่ม และการทำงานเป็นกลุ่มจากโทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ พยายามพูดคุยกับเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิด

แต่หลายคนในชุมชนไม่สนใจ บางคนกลัวความล้มเหลวที่จะเกิดขึ้นตามมา ทำให้การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจากภาครัฐไม่มีผลให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้นในชุมชน (จากการสัมภาษณ์กรรมการหมู่บ้าน หมู่ 6 บ้านคลองใหญ่ ตำบลทับปrik อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ วันที่ 6 มิถุนายน 2549 ; คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 5 บ้านนาปาง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 8 มิถุนายน 2549) แต่ในชุมชนที่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชน ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของวิสาหกิจมีทั้งทางบวกและทางลบเกิดขึ้น ในทางบวกหากชุมชนมีวัฒนธรรมความสัมพันธ์และความร่วมมือของชุมชนที่ดี ผลจากการรวมกลุ่มจะเป็นเรื่องของความร่วมมือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกลุ่มจะได้รับการแก้ไขอย่างมิตร แต่ในทางลบหากเป็นชุมชนที่ความสัมพันธ์ในชุมชนค่อนข้างห่างเหิน ต่างคนต่างอยู่ การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนความขัดแย้ง ความไม่ไว้วางใจเกิดขึ้นได้ง่ายมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากได้ผู้นำของกลุ่มที่ไม่เข้มแข็งหรือมีความสามารถมากพอ โอกาสที่กลุ่มจะประสบความสำเร็จได้ยาก มีโอกาสที่ความขัดแย้งภายในชุมชนจะรุนแรงยิ่งขึ้น ตามคำกล่าวของชาวบ้านที่ว่า “ขอให้นายหัวเอาจริงเสียอย่างทุกอย่างทำได้หมด” อย่างในกรณีวิสาหกิจชุมชนบ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ จากการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในช่วงแรกมีความขัดแย้งบางอย่างเกิดขึ้นตามมาทั้งระหว่างสมาชิกกันเองในกลุ่ม และระหว่างสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกับบุคคลภายนอกในชุมชน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเนื่องจากสาเหตุหลายประการเช่น จากสาเหตุของความไม่เข้าใจในกิจกรรมที่ทำร่วมกัน การไม่ค่อยมีการเรียกประชุมระหว่างสมาชิกของกลุ่มเพื่อสร้างความเข้าใจ ตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับไม่ลงตัว (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งประสาน หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 25 มิถุนายน 2549) นอกจากนี้ยังมีความขัดแย้งเกิดขึ้นจากการที่สมาชิกคิดว่าการแบ่งปันผลประโยชน์ที่สมาชิกควรได้รับจากกำไรของวิสาหกิจชุมชนไม่เป็นธรรม (จากการสัมภาษณ์รองประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านบ่อห้องพัฒนา หมู่ 7 บ้านบ่อห้อง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 25 มิถุนายน 2549 กรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปสมุนไพรบ้านในคอน หมู่ 5 บ้านในคอน ตำบลคลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 8 พฤษภาคม 2549 กรรมการวิสาหกิจชุมชนหมู่บ้าน-

หัตถกรรมควนสุพรรณ หมู่ 2 บ้านเชิงพริ้ว ตำบลควนสุพรรณ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 20 พฤษภาคม 2549) ความขัดแย้งระหว่างคนที่เป็สมาชิกวิสาหกิจชุมชน กับคนที่ไม่เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในหมู่บ้านเกิดจากความไม่เข้าใจในการรวมกลุ่ม ความอิจฉาในกิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการ รายได้ที่สมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจได้รับ (จากการสัมภาษณ์ประธานวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้งนางพญา หมู่ 7 บ้านหนองจิก ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 20 เมษายน 2549 ; ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยชีวภาพบ้านตลาดคลองปราบ หมู่ 3 บ้านตลาดคลองปราบ ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 23 เมษายน 2549 กรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเกษตรกรบ้านน้ำร้อน หมู่ 1 บ้านน้ำร้อน ตำบลสี่ขีด อำเภอลิขิต จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 30 เมษายน 2549)

ในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนจะมีระเบียบข้อบังคับเป็นกฎเกณฑ์กติกา เพื่อให้ทุกคนในกลุ่มปฏิบัติตาม เพื่อให้การดำเนินงาน ไปสู่เป้าหมาย เป็นไปอย่างราบรื่น การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม กฎเกณฑ์และกติกาต่าง ๆ หากเกิดขึ้นจากข้อตกลงของสมาชิกส่วนใหญ่เป็นพื้นฐาน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกลุ่มจะมีน้อยลง แต่หากระเบียบกฎเกณฑ์ที่นำมาใช้ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเห็นชอบจากสมาชิก แต่เกิดจากความคิดของคนใดคนหนึ่ง ในวิสาหกิจ หรือจากคนกลุ่มเล็ก ๆ ในวิสาหกิจ จะทำให้เกิดความขัดแย้งในการดำเนินงาน ตามมา และนำไปสู่การเสื่อมถอยของวิสาหกิจชุมชนได้ กฎเกณฑ์กติกาที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งมากที่สุดที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบน ส่วนใหญ่เป็นระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการเงิน ที่ความเข้าใจไม่ค่อยตรงกันระหว่างสมาชิกด้วยกัน นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งในการทำงานและปัญหาอื่น ๆ ที่ตามมาได้

4. คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

จากการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม และข้อมูลเอกสารในพื้นที่ภาคใต้ตอนบนหลังจากการเข้ามาของวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ พบการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นหลังจากที่รัฐบาลได้ดำเนินการตามนโยบายวิสาหกิจชุมชนซึ่งเป็นนโยบายหนึ่งในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศ สร้างฐานรากของชุมชนให้เข้มแข็ง มีการเปลี่ยนแปลงบางประการเกิดขึ้นที่เป็นผลกระทบจาก

วิสาหกิจชุมชนต่อคุณภาพชีวิตของคนในครัวเรือนและชุมชน ที่สามารถสังเกตเห็นได้ ดังนี้

4.1 การมีร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็งของคนในชุมชน

จากการสังเกตในชุมชนภาคใต้ตอนบนพบว่า โดยวิถีชีวิตเดิม ๆ คนในภาคใต้จะมีลักษณะที่พึ่งพาตนเองสูงมาก มีการปลูกพืชผัก ผลไม้รอบ ๆ บ้านเรือนที่อยู่อาศัยจะมีลักษณะเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกินที่พึ่งพาตนเองได้ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลตัวจังหวัดหรืออำเภอ แต่ถ้าหากเป็นพื้นที่ในชุมชนเมืองหรือใกล้เมืองจะมีลักษณะในการพึ่งพาตนเองได้ต่ำกว่า มีวิถีชีวิตที่อาศัยการพึ่งพาปัจจัยจากภายนอกชุมชนมากขึ้น นโยบายการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนสิ่งที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานเปรียบเทียบระหว่างชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน กับชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน พบว่า ในชุมชนทั้งสองแบบ ผลผลิตสินค้าของคนในชุมชนยังหวังพึ่งพาสตลาดจากภายนอกชุมชนเป็นส่วนใหญ่ไม่ได้ผลผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการในการบริโภคของชุมชนก่อนตามหลักการของวิสาหกิจชุมชน ทำให้ชุมชนทั้งที่มีการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนและชุมชนที่ไม่มี การรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนการขายสินค้าซึ่งเป็นผลผลิตของชุมชนต้องพึ่งพาสตลาดภายนอกชุมชน ในขณะเดียวกันสินค้าอุปโภคบริโภคบางชนิดที่น่าจะสามารถผลิตใช้กันเองได้ในชุมชน ส่วนใหญ่ก็ยังพึ่งพาสินค้าโดยซื้อจากภายนอกชุมชนเป็นหลัก แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชนหลังจากนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาล คือ เกิดการกระตุ้นให้คนในชุมชนมีความสนใจกับตัวเองและชุมชนมากขึ้น ซึ่งผลที่ตามมาเป็นทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ โดยที่ในเชิงบวกชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนอย่างเช่น หมู่ 5 บ้านทุ่งเจริญ ตำบลทับปรึก อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ปัญหาที่เกิดขึ้นชาวบ้านเห็นว่าปุ๋ยที่ตนเองซื้อมาใช้ราคาแพง และโดยศักยภาพของชุมชนประกอบด้วยวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นสามารถผลิตปุ๋ยขึ้นมาใช้เองได้ ทำให้เกิดความคิดร่วมกันในการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน เกิดกลุ่มส่งเสริมการผลิตปุ๋ยชีวภาพทับปรึก โดยที่ชุมชนใช้วัตถุดิบหลักที่หาได้ในชุมชนคือขังปลาดัมนำมาผลิตเป็นปุ๋ยใช้กันเองระหว่างสมาชิกในชุมชน และที่เหลือขายเป็นรายได้ของสมาชิกและของกลุ่ม โดยที่ชาวบ้านพูดกันว่า “ของก็มีอยู่แล้วถ้าขยันอีกสักนิดจะช่วยลดค่าใช้จ่ายได้เยอะเลย” นอกจากนี้การส่งเสริมวิสาหกิจจากภาครัฐยังเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนมีความคิดให้เกิดพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงใน

การผลิต เกิดการเปรียบเทียบในสินค้าที่ซื้อมาและเห็นว่าสินค้าบางอย่างชุมชนก็สามารถทำได้ และอาจทำได้ดีกว่า โดยศักยภาพและทรัพยากรการผลิตที่ชุมชนมีอยู่ อย่างเช่นที่เกิดขึ้นในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านแคสูงหมู่ 16 บ้านแคสูงเหนือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีการรวมกลุ่มเพื่อชีวิตที่ดีกว่าในการลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ส่วนหนึ่งให้กับครอบครัว สมาชิกของกลุ่มแม่บ้านได้ร่วมกันใช้เวลาว่างผลิตขนม แต่อาจมีผลในเชิงลบที่เกิดขึ้นคือการมีสินค้าแปลกใหม่เข้ามาในชุมชน ทำให้เกิดการเลียนแบบในการบริโภคกันมากขึ้น ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนจะสูงขึ้นจากเสียงบ่นของชาวบ้าน “ของกินของใช้แปลก ๆ ใหม่ ๆ เข้ามาเรื่อย หากินไม่ค่อยทันใช้” ผลกระทบดังกล่าวที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน สมาชิกของวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่มีความมั่นใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นดังกล่าว เนื่องจากการมีกลุ่มมีเพื่อนสมาชิก มีกิจกรรมระหว่างสมาชิก ทำให้สมาชิกเกิดความมั่นใจต่อการเปลี่ยนแปลง ไม่เกิดความกังวลว่าต่อไปสังคมจะเป็นอย่างไร ครอบครัวจะสามารถดำรงชีวิตเป็นปกติหรือไม่ จากการมีเพื่อน มีกลุ่ม มีกิจกรรมของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง (จากการสัมภาษณ์กรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมการผลิตปุ๋ยชีวภาพทับปริก หมู่ 5 บ้านทุ่งเจริญ ตำบลทับปริก อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ วันที่ 15 พฤษภาคม 2549 กรรมการหมู่บ้าน หมู่ 7 บ้านช้าง ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 26 เมษายน 2549 ประธานวิสาหกิจชุมชนสุรากลั่นตะเคียนทอง หมู่ 7 บ้านหนองจิก ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 21 มิถุนายน 2549 กรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านแคสูงหมู่ 16 บ้านแคสูงเหนือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 6 กรกฎาคม 2549)

การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อชีวิตที่ดีกว่า และเพิ่มรายได้ส่วนหนึ่งให้กับครอบครัว สมาชิกของกลุ่มแม่บ้านได้ร่วมกันใช้เวลาว่างผลิตสินค้า สมาชิกส่วนใหญ่มีความมั่นใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นดังกล่าว เนื่องจากการมีกลุ่ม มีเพื่อนสมาชิก มีกิจกรรมระหว่างสมาชิก ทำให้เกิดความมั่นใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น

4.2 การมีครอบครัวที่อบอุ่น

จากขั้นตอนของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานความพร้อม และศักยภาพของชุมชนว่าจะสามารถดำเนินการได้ถึงระดับใดใน 4 ระดับ คือ วิสาหกิจชุมชนระดับครอบครัว วิสาหกิจชุมชนระดับชุมชน วิสาหกิจชุมชนระดับเครือข่าย และวิสาหกิจชุมชนเพื่อการจัดการผลผลิตส่วนเกิน เป็นวิสาหกิจขั้นสุดท้ายที่ดำเนินการแปรรูปผลผลิตหรือทรัพยากรของชุมชน สร้างผลิตภัณฑ์ต่อเนื่องเพื่อเพิ่มมูลค่า และตอบสนองความต้องการของตลาดภายนอกชุมชนและเครือข่าย

ผลพลอยได้ที่ได้จากชุมชนภาคใต้ตอนบนที่ดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ส่วนหนึ่งที่สำคัญคือการลดกระแสการอพยพย้ายถิ่นของคนในชนบทสู่เมืองในจังหวัดเดียวกัน หรือการอพยพเข้ากรุงเทพมหานคร เดิมคนในภาคใต้ตอนบนมีการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาต่อในกรุงเทพมหานคร และย้ายถิ่นไปทำมาหากินในชุมชนอื่นมาก จนมีคำกล่าวในชุมชนว่า “คนใต้บ้านเราทิ้งถิ่นไปอยู่บ้านเพื่อนเยอะ ไปแล้วไม่ค่อยกลับมาไม่รู้เพราะเหตุไฉน” การที่คนในชุมชนหมู่ 1 บ้านน้ำร้อน ตำบลสี่ขีด อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราชส่วนหนึ่งได้มีกิจกรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทำร่วมกับเพื่อนบ้าน เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2546 สมาชิกมีรายได้ส่วนแบ่งจากวิสาหกิจเกิดขึ้นแม้ไม่มากแต่ก็พอที่จะจุนเจือครอบครัวได้ในยามขาดแคลน ตามความเห็นของชาวบ้าน “ดีกว่าอยู่เปล่า ๆ อย่างน้อยก็พอได้ค่ากับข้าว” นอกจากนี้บรรยากาศของการทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดความอบอุ่น การได้รับการยอมรับระหว่างเพื่อนสมาชิกด้วยกัน จึงไม่ต้องการที่จะย้ายไปสู่สังคมใหม่ ชุมชนใหม่ที่ไม่น่าเคย และการได้มีโอกาสได้มีกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ๆ ในชุมชนก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อคนรอบ ๆ ข้างในชุมชน (จากการสัมภาษณ์-ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านน้ำร้อน ตำบลสี่ขีด อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 26 สิงหาคม 2549) และจากการสังเกตชุมชนหมู่ 4 บ้านคลองงา ตำบลสี่ขีด อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน บรรยากาศในชุมชนจะแตกต่างกัน หลังจากงานเกษตรในสวน ทั้งการเก็บน้ำยางพาราที่กรี๊ดได้ ใส่ปุ๋ยผลไม้หรือตัดป่าล้มแล้ว แต่ละครอบครัวก็จะใช้ชีวิตที่เป็นส่วนตัว การพบปะสังสรรค์หรือการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นมีไม่มากนัก ทำให้บรรยากาศในชุมชนค่อนข้างเฉื่อยชา “คืนรนไปทำไม่นักหนา แค่นี้ก็พออยู่กันได้แล้ว” เป็นคำกล่าวที่ได้ยินบ่อยมากในชุมชน

นอกจากนี้ในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนผลจากการรวมกลุ่มทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดความภูมิใจ เกิดความมั่นใจในการที่จะดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน และที่สำคัญคือหากคนในชุมชนให้ความร่วมมือ สนับสนุน และเอาจริงเอาจังกับวิสาหกิจชุมชน สิ่งก็ตามมาไม่ใช่เฉพาะรายได้ แต่เป็นผลพลอยได้คือการที่คนในครอบครัวมีโอกาสได้อยู่ร่วมกันกับครอบครัว มีรายได้พอยังชีพ มีความสุขท่ามกลางเพื่อนบ้าน ทำให้ภาพรวมของชุมชนเข้มแข็งมากขึ้น (ผลสรุปจากการสนทนากลุ่มเปรียบเทียบในชุมชนที่ดำเนินการวิสาหกิจชุมชน กับชุมชนที่ไม่ดำเนินการวิสาหกิจชุมชน ใน 3 จังหวัด ในช่วงปี พ.ศ. 2548- พ.ศ. 2549)

ผลพลอยได้ในชุมชนภาคใต้ตอนบนที่ดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนส่วนหนึ่งที่สำคัญคือ การลดกระแสการอพยพย้ายถิ่นของคนในชนบทสู่เมืองในจังหวัดเดียวกัน หรือการอพยพเข้ากรุงเทพมหานคร บรรยากาศของการทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดความอบอุ่น การได้รับการยอมรับจากเพื่อนสมาชิก จึงไม่ต้องการที่จะย้ายไปสู่สังคมใหม่ที่ไม่วุ่นวาย และการได้มีโอกาสได้มีกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ๆ ในชุมชนก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อคนรอบ ๆ ข้างในชุมชน

4.3 การมีชุมชนที่เข้มแข็ง

สิ่งที่ค้นพบสำคัญประการหนึ่งในสังคมภาคใต้ตอนบนที่เป็นกลไกประสานถักทอเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีนัยสำคัญค่อนข้างมาก คือ “ระบบเกลอ” ซึ่งสามารถอาศัยเป็นกลไกในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน หรือพึ่งพาอาศัยกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ระบบเกลอในภาคใต้จะคล้าย ๆ ระบบ “ผูกเสี่ยว” ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ในภาคใต้ระบบพรรคพวก เพื่อนฝูง คนกลุ่มเดียวกันยังมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน ความไว้วางใจของชุมชน โดยเฉพาะระหว่างผู้นำชุมชน ความคิดที่ว่า “พวกเดียวกันต้องช่วยกันก่อน” ส่งผลให้เกิดความร่วมมือในระหว่างวิสาหกิจชุมชนเครือข่ายที่เกิดขึ้นในบางกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีระบบคนกันเอง คนพวกเดียวกันที่ค่อนข้างเหนียวแน่นกว่าคนในจังหวัดอื่นของภาคใต้ตอนบน (จากการสัมภาษณ์ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปสมุนไพรบ้านในดอน หมู่ 5 บ้านในดอน ตำบลฉลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 18 กรกฎาคม 2549)

วิชาสหกิจชุมชนเป็นกิจกรรมที่อาจทำให้เกิดทั้งความร่วมมือ และ
 ความขัดแย้งภายในกลุ่ม และระหว่างกลุ่ม ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขการบริหารการจัดการใน
 กลุ่มวิชาสหกิจชุมชนและลักษณะของคนในชุมชน แต่ที่น่าสนใจคือกิจกรรมต่าง ๆ ของ
 วิชาสหกิจชุมชนส่งผลต่อความร่วมมือกันมากขึ้นในระหว่างสมาชิกของวิชาสหกิจชุมชนที่
 ประสบความสำเร็จเห็นได้จากตัวอย่างในกลุ่มสัจจะ (กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต) หมู่ 2
 บ้านดอนเค็ด ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือใน
 วิชาสหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านแคสูงหมู่ 16 บ้านแคสูงเหนือ ตำบลท่าเรือ
 อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในอดีตทั้งสองชุมชนคนในชุมชนต่างคนต่างอยู่
 ไม่ค่อยสนใจในกิจกรรมของชุมชน แต่จากการเข้ามาของวิชาสหกิจชุมชน โดยเงื่อนไข
 ของการดำเนินงานทำให้ชุมชนต้องมีการร่วมมือกันมากขึ้น และโดยที่ทางกลุ่มดำเนิน
 กิจกรรมวิชาสหกิจชุมชนประสบความสำเร็จ ส่งผลให้การประชุมกลุ่มและการดำเนิน
 กิจกรรมต่าง ๆ ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกของกลุ่มเป็นอย่างดี แต่ในทางตรงกันข้าม
 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมักมาจากคนนอกกลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมในกิจกรรมวิชาสหกิจชุมชน
 ที่มองสมาชิกและการดำเนินงานของกลุ่มอย่างไม่เข้าใจ คิดไปว่า “ไม่รู้มันทำอะไรกัน
 ไม่เห็นรู้เรื่องเลย” ซึ่งเกิดขึ้นในบ้านทุ่งประสาน หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย
 อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ เพื่อนบ้านบางคนมองสมาชิกของกลุ่มวิชาสหกิจชุมชน
 อย่างไม่เข้าใจว่ารวมกลุ่มกันทำอะไร แต่โดยภาพรวมวิชาสหกิจชุมชนทำให้คนในชุมชน
 มีความเข้มแข็งขึ้นทั้งทางด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่เกิดจากการร่วมมือร่วมแรงกันทำ
 กิจกรรมของวิชาสหกิจชุมชน และเกิดความร่วมมือในด้านอื่น ๆ ที่มากขึ้น เป็นผลพวง
 จากความสามัคคีที่เกิดขึ้นตามมาจากการทำงานร่วมกันในวิชาสหกิจชุมชนไม่ว่าจะเป็น
 งานประเพณีของชุมชน หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีในชุมชนทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น
 (จากการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มสัจจะหมู่ 2 บ้านดอนเค็ด ตำบลตะเคียนทอง อำเภอ-
 กาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 21 พฤษภาคม 2549 กรรมการวิชาสหกิจชุมชน
 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านแคสูงหมู่ 16 บ้านแคสูงเหนือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง
 จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 10 มิถุนายน 2549 คณะกรรมการวิชาสหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ย
 อินทรีย์บ้านทุ่งประสาน หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง
 จังหวัดกระบี่ วันที่ 20 กรกฎาคม 2549)

กิจกรรมวิสาหกิจชุมชนส่งผลต่อความเข้มแข็งทางสังคม และทางเศรษฐกิจของชุมชนมากขึ้น อาจจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งผลดังกล่าวมองเห็นเป็นความเข้มแข็งในภาพรวมของชุมชน จนคนในชุมชนพูดกันว่า “บ้านเราน่าอยู่ขึ้นเยอะเลย ชาวบ้านให้ความร่วมมือกันดีกว่าเมื่อก่อน” โดยที่ชนบทเป็นฐานที่มั่นของตลาดสินค้าและเศรษฐกิจภายในประเทศ วิสาหกิจชุมชนที่มีความเข้มแข็งมากขึ้น คนในชุมชนมีกำลังซื้อสูงขึ้นจากอาชีพหลัก วิสาหกิจชุมชนยังมีส่วนเสริมความเข้มแข็งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง

4.4 การเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ในอดีตของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในภาคใต้ตอนบน ในปี พ.ศ. 2506 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคณะ ได้เดินทางเข้ามาในพื้นที่เพื่อสำรวจแหล่งแร่ในจังหวัดชุมพร ระนอง และภูเก็ต พบว่า ได้ดิน โดยเฉพาะในบริเวณที่นาเป็นแหล่งแร่ที่สำคัญ จึงได้มอบสัมปทานบัตรการทำเหมืองแร่ให้กับบริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง ส่งผลให้ชาวบ้านหลายรายต้องเลิกทำนาเนื่องจากถูกกว้านซื้อที่นาไปหมด วิธีการขุดหาแร่ในช่วงนี้ได้เปลี่ยนแปลงจาก “เหมืองเล่น” เป็น “เหมืองจริงจัง” ซึ่งต้องใช้เทคโนโลยี แรงงาน และการลงทุนที่สูงกว่า แต่ทำได้รวดเร็วและมีผลตอบแทนดีกว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวแล้ว แก่หรือเจ้าของเหมืองแร่ทั้งหมดยังคงเป็นคนจีน ขณะที่คนงานในเหมืองแร่เป็นคนพม่าเป็นส่วนใหญ่ ส่วนชาวบ้านคนไทยก็มักเป็นหัวหน้าคอยควบคุมคนงานพม่าอีกที นอกจากนี้ในช่วงดังกล่าวยังมีสัมปทานทำไม้ควมคุมด้วย ในช่วงปี พ.ศ. 2505-2510 เป็นช่วงที่มีการตัดไม้ทำลายป่าโดยการสัมปทานในภาคใต้ตอนบนอย่างมาก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในภาคใต้ตอนบนถูกทำลายไปอย่างมาก ตลอดช่วงเวลาดังกล่าว

ผลจากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนที่เกิดขึ้นในภาคใต้ตอนบน สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดคือ ในชุมชนที่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนที่ไม่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชน ชุมชนที่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนคนในชุมชนมีโอกาสร่วมกันคิด ร่วมกันทำกิจกรรมร่วมกัน มีโอกาสได้ประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ พบปะกับสมาชิกวิสาหกิจชุมชนจากภายนอก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวสมาชิกเองคือความคิดเปลี่ยนไป มีความคิดที่จะทำงานเพื่อสังคม เพื่อคน

อื่นมากขึ้น มีความคิดในความรักและความภูมิใจในชุมชนของตนเอง จนชาวบ้านเอง
 กล่าวว่า “เพิ่งรู้ว่าบ้านเราก็มีของดี ๆ กับเขาเหมือนกัน” เกิดความหวงแหนในธรรมชาติ
 และสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนมี ซึ่งความคิดดังกล่าวเกิดจากการได้รู้ ได้เห็นจากการพัฒนา
 ของชุมชนอื่นเปรียบเทียบกับชุมชนของตนเอง ตัวอย่างกรณีบ้านในคอน ตำบลคลอง
 อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช คนในชุมชนมีความรู้สึกที่ผลจากการขยายตัวของ
 ชุมชนในอดีต มีการตัดไม้ทำลายป่ามาก การทำการเกษตรที่มีการใช้สารเคมีมาก ตามคำ
 กล่าวของชาวบ้าน “แต่ก่อนคนในหมู่บ้านอยู่ได้อย่างสบาย ๆ อากาศก็ดี น้ำทำอู๋นม
 สมบูรณ์ แต่เดี๋ยวนี้เปลี่ยนไปเยอะมาก” ทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ในการแก้ปัญหา
 ของชุมชน โดยอาศัยธรรมชาติมากขึ้น ได้รวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนปุ๋ยอินทรีย์
 ชีวภาพนอกจากจะลดต้นทุนในการผลิตแล้วยังเป็นการไม่รังแกธรรมชาติมากเกินไป
 (จากการสัมภาษณ์ คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพบ้านในคอน หมู่ 5
 บ้านในคอน ตำบลคลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 13 พฤษภาคม 2549)
 ซึ่งในกรณีเดียวกันเกิดขึ้นในชุมชนบ้านตลาดคลองปราบ ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้าน
 นาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี และในชุมชนบ้านคลองควน ตำบลท่าอู่แท อำเภอกาญจน
 ดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่การรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนทำให้คนในชุมชนมีโอกาส
 ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันพิจารณา และร่วมกันทำกิจกรรม การร่วมกันเป็นกลุ่มทำให้การคิด
 การทำเพื่อส่วนรวมจึงเกิดขึ้นแต่ถ้าหากต่างคนต่างคิดต่างทำจะเป็นการมุ่งเพื่อตัวเองเป็น
 หลัก (จากการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยชีวภาพบ้านตลาดคลอง
 ปราบ หมู่ 3 บ้านตลาดคลองปราบ ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์
 ธานี วันที่ 15 พฤษภาคม 2549 กรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยหมักรักสิ่งแวดล้อม หมู่
 8 บ้านคลองควน ตำบลท่าอู่แท อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 4 มิถุนายน
 2549) แต่ในเรื่องดังกล่าวในชุมชนหมู่ 2 บ้านคอนยา ตำบลกะแดะ อำเภอกาญจนดิษฐ์
 จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งไม่มีวิสาหกิจชุมชน ไม่มีกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่ม
 ในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำเพื่อชุมชน

ชุมชนที่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนคนในชุมชนมีโอกาสได้ร่วมกัน
 คิด ร่วมกันทำกิจกรรมร่วมกัน มีโอกาสได้ประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ พบปะ
 กับสมาชิกวิสาหกิจชุมชนจากภายนอก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวสมาชิกเองคือ

ความคิดเปลี่ยนไป มีความคิดที่จะทำงานเพื่อสังคม เพื่อคนอื่นมากขึ้น มีความคิดในความรักและความภูมิใจในชุมชนของตนเอง

4.5 การมีอิสรภาพในการคิดของคนในชุมชน

ก่อนการเข้ามาของวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2544 ผู้คนในท้องถิ่นต่าง ๆ ของภาคใต้ส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่คล้ายกันคือการปฏิบัติตามความเชื่อที่ยึดถือกันมา ตามที่บรรพบุรุษได้บอกกล่าว ไม่ค่อยได้มีโอกาสในการร่วมกันคิดร่วมกันทำมากนัก จนมีคำกล่าวของชาวบ้านที่ว่า “พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เขาอาบน้ำร้อนมาก่อน เขาเข้าใจเรื่องอะไรดีอยู่แล้ว” ทำให้ในอดีตไม่ค่อยเห็นสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ เกิดขึ้นในชุมชนมากนัก แต่ภายหลังปี พ.ศ. 2544 การเข้ามาของวิสาหกิจชุมชนโดยกิจกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนไปจากอดีต คนมีช่องทางในการคิด การทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น มีความคิดอ่านเป็นของตนเองมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่สมาชิกมีโอกาสแสดงความคิดเห็น ได้ใช้ศักยภาพของตนเอง หรือแม้แต่การใช้เงินทุนของตนเองไม่ต้องกู้หนี้ยืมสินจากที่อื่น ไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ยสำหรับเงินลงทุน ทำให้ไม่ถูกจำกัดในกรอบความคิด มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในการดำเนินการมากกว่า เช่น วิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านหัตถกรรมควนสุบรรณ หมู่ 2 บ้านเชิงพร้าว ตำบลควนสุบรรณ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี และ วิสาหกิจชุมชนเครื่องแกงบ้านทุ่ง หมู่ 1 บ้านทุ่ง ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ที่การดำเนินงานเติบโตและอยู่ได้ด้วยกำไรระดมทุนจากภายในชุมชนมิได้กู้ยืมเงินจากภายนอก ทำให้กลุ่มมีอิสระในความคิดในการดำเนินงานโดยไม่ต้องเป็นกังวลเรื่องใด ๆ (จากการสัมภาษณ์ประธานวิสาหกิจชุมชน และ กรรมการวิสาหกิจชุมชน หมู่บ้านหัตถกรรมควนสุบรรณ หมู่ 2 บ้านเชิงพร้าว ตำบลควนสุบรรณ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 15 ตุลาคม 2549 คณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเครื่องแกงบ้านทุ่ง หมู่ 1 บ้านทุ่ง ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ วันที่ 15 มิถุนายน 2549)

ในขณะเดียวกันชุมชนบ้านไหนดิน ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ และ ชุมชนบ้านคลองดินเป็ด ตำบลทุ่งไเส อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช การเริ่มต้นของวิสาหกิจชุมชนไม่ได้เกิดจากการระดมทุนภายในชุมชน แต่เป็นการซื้อวัตถุดิบด้วยเงินเชื่อจากสหกรณ์การเกษตร และชุมชนขาดเงินหมุนเวียนในกลุ่มเพราะไม่

มีการระดมทุนมาก่อน ทำให้เกิดการขาดสภาพคล่องและเป็นหนี้สินในที่สุด การพึ่งเงินกู้จากภายนอกโดยไม่มีการสะสมทุนของตนเองเป็นดัชนีชี้ว่าวิสาหกิจของชุมชนพึ่งตนเองไม่ได้ คนในชุมชนขาดอิสระในทางด้านการคิด คนยังติดยึดกับภาวะหนี้สิน ซึ่งขัดกับหลักการในเบื้องต้นของวิสาหกิจชุมชนที่ต้องการให้ชุมชนพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด (จากการสัมภาษณ์กำนันตำบลเขาคราม และ ประธานคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 3 บ้านไทรหนั่ง ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ วันที่ 15 มิถุนายน 2549) ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และ ชาวบ้าน หมู่ 2 บ้านคลองดินเป็ด ตำบลทุ่งไเส อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 4 มิถุนายน 2549) ดังนั้นวิสาหกิจของชุมชนที่มีอิสระสามารถพึ่งตนเองด้านเงินทุนหรือสามารถระดมทุนจากชุมชนได้ มีโอกาสประสบความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มมากกว่ากลุ่มที่พึ่งพาเงินทุนจากภายนอก จนมีเสียงบ่นจากสมาชิก “เฉพาะเสียค่าดอกเบี้ยยก็หมุนไม่ทันแล้ว” และรูปแบบที่น่าจะเป็นสำหรับวิสาหกิจชุมชนถ้าพัฒนาไปได้ถึงจุดหนึ่งแล้วน่าจะเป็น “บริษัทวิสาหกิจ” ของชุมชนนั้น ๆ เพราะหมายถึงความมั่นคงของวิสาหกิจ และความสามารถในการระดมทุนในการขยายกิจการต่อไป ตลอดจนสมาชิกมีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นได้ในที่ประชุมใหญ่

ในภาคใต้ตอนบนยังมีศักยภาพหลาย ๆ อย่างที่สามารถดำเนินการในรูปวิสาหกิจชุมชนได้ ทั้งคน ทรัพยากร ความรู้ แต่มีหลาย ๆ ชุมชนที่อยู่โดดเดี่ยวไม่มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ไม่มีพลังที่ก่อให้เกิดวิสาหกิจชุมชนขึ้นมา ตัวอย่างในชุมชน หมู่ 5 บ้านนาปาง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ที่คนในชุมชนไม่ค่อยสนใจเรื่องราวภายนอก หรือในชุมชน หมู่ 2 บ้านคลองดินเป็ด ตำบลทุ่งไเส อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช คนในชุมชนไม่มีการคิดริเริ่มร่วมกันที่จะทำสิ่งอื่น นอกเหนือจากอาชีพประจำ “ไม่รู้จะทำมาหากินอะไร คิดไม่ออก” เป็นคำกล่าวที่ได้ยินเสมอ หรือในชุมชนหมู่ 2 บ้านควนศรี ตำบลควนศรี อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้นำของชุมชนไม่มีการกระตุ้นชาวบ้านในเรื่องของกิจกรรมในชุมชนเท่าที่ควร ทั้ง ๆ ที่คนในชุมชนดังกล่าวมีศักยภาพสูง มีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน แต่ศักยภาพหลาย ๆ อย่างในชุมชนไม่มีโอกาสได้ใช้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของผลผลิตทางการเกษตรที่มีหลากหลาย หรือแม้แต่ศักยภาพในด้านการท่องเที่ยว ซึ่งภาคใต้ตอนบนมี

ศักยภาพสูงมากทั้ง วัฒนธรรมเฉพาะของคนไทยภาคใต้ วิธีชีวิตความเป็นอยู่ อาหารที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ พืชพรรณแปลกแตกต่างจากถิ่นอื่น และภูมิประเทศที่สวยงาม แต่คนในชุมชนเองยังขาดความคิดใหม่ ๆ นวัตกรรมใหม่ ๆ จนมีคำกล่าวของชาวบ้านว่า “พวกเรานั่งทับเงินทับทองแล้วแต่ไม่มีปัญญาเอามาใช้” ทำให้วิสาหกิจชุมชนของคนในชุมชนภาคใต้ตอนบนส่วนใหญ่ยังเป็นเรื่องการผลิตสินค้าเพื่อจำหน่าย แต่มีหลาย ๆ สิ่งที่เป็นทรัพยากรที่มีค่า และอยู่ใกล้ตัวมาก คนภาคใต้ตอนบนเองกลับมองข้ามไป อย่างเช่น ธุรกิจการท่องเที่ยวกลายเป็นเรื่องของนักลงทุน ชาวบ้านในชุมชนเองได้รับผลประโยชน์หรือมองเห็น โอกาสจากทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในชุมชนน้อยมาก ซึ่งยังเป็นจุดอ่อนของวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบน ที่สมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังขาดความคิดสร้างสรรค์ ขาดความคิดนอกกรอบ ทั้ง ๆ ที่ทรัพยากรการผลิตมีอยู่แล้วอย่างมากมายในชุมชน แต่การรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนของชุมชนในภาคใต้ตอนบนยังติดขัดกับรูปแบบเดิม ๆ ในการผลิตสินค้าเพื่อขาย ขาดความคิดที่เป็นอิสระ ทำให้เสียโอกาสในการใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชนให้คุ้มค่า

ในชุมชนหมู่ 1 บ้านพระมงกุฎ ตำบลโพเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ชาวบ้านมีปัญหาในเรื่องของไม้ผลคือมังคุด ลองกอง และทุเรียนที่เป็นผลผลิตราคาตกต่ำแทบทุกปีในฤดูกาลที่ผลไม้ออกผล การรวมกลุ่มทำให้ชุมชนมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระระหว่างชาวสวนที่มีอาชีพปลูกผลไม้ที่จะแก้ไขปัญหของชุมชน จัดตั้งเป็นกลุ่มชมรมไม้ผลพระมงกุฎตำบลโพธิ์เสด็จขึ้นมา สมาชิกมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และหาแนวทางแก้ไขปัญหเป็นที่มาของการประสบความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (จากการสัมภาษณ์ คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนชมรมไม้ผลพระมงกุฎตำบลโพธิ์เสด็จ และ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลโพธิ์เสด็จ หมู่ 1 บ้านพระมงกุฎ ตำบลโพเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 25 กรกฎาคม 2549) ในขณะที่หมู่ 5 บ้านโพธิ์ทอง ซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียง อาชีพหลักของคนในชุมชนเป็นเกษตรกรปลูกผลไม้เป็นอาชีพหลักเหมือนกัน แต่ชุมชนไม่มีการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน ทำให้ทิศทางในการแก้ไขปัญหของคนในชุมชนไม่ชัดเจนคนต่างคิด ไม่มีการนำเอาความคิดมาสรุปให้เกิดพลังในการแก้ปัญห ตามเสียงบ่นของชาวบ้าน “คนบ้านเราไม่มีหัวไม่มีหาง ทำอะไรใหญ่โตไม่ได้” หน่วยงานภายนอก

ชุมชนไม่มีช่องทางที่จะเข้ามาช่วยเหลือชุมชนได้อย่างเต็มศักยภาพ (จากการสัมภาษณ์
ผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 5 บ้านโพธิ์ทอง ตำบลโพเสด็จ อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 25 กรกฎาคม 2549)

การเข้ามาของวิสาหกิจชุมชนกิจกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของ
ชุมชนไปจากอดีต คนมีช่องทางในการคิด การทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น มีความคิดอ่าน
เป็นของตนเองมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่สมาชิกมีโอกาสแสดง
ความคิดเห็น ได้ใช้ศักยภาพของตนเอง หรือแม้แต่การใช้เงินทุนของตนเองไม่ต้องกู้หนี้
ยืมสินจากที่อื่น ไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ยสำหรับเงินลงทุน ทำให้ไม่ถูกจำกัดในกรอบความคิด
มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในการดำเนินการมากกว่า

4.6 การแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติของคนในชุมชนที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
และสิ่งแวดล้อม

พื้นที่ที่เคยเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ในอดีตของภาคใต้ตอนบนที่เป็น
กรณีศึกษาของการใช้ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ที่ผิดธรรมชาติคือ “พื้นที่ลุ่มน้ำปาก-
พนัง” จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ราบลุ่มขนาดใหญ่ และเป็นแหล่งผลิตข้าวที่
สำคัญของภาคใต้ รวมทั้งเป็นศูนย์กลางของการค้าข้าวส่งออกในอดีต ซึ่งยังเห็นร่องรอย
ที่เป็น โรงสีไฟขนาดใหญ่หลายโรงทั้งในอำเภอหัวไทร และอำเภอปากพนัง จังหวัด-
นครศรีธรรมราช แต่จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลให้การผลิตและการค้า
ข้าวในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังซบเซาไปมาก เป็นผลจากการที่รัฐบาลห้ามการส่งข้าวออก
นอกประเทศและการควบคุมราคาข้าวในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รวมทั้งการ
ผูกขาดการค้าข้าวของรัฐ ประกอบกับการเกิดมหาวาตภัยในปี พ.ศ. 2505 ที่ทำให้
ธรรมชาติและ ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่เริ่มเปลี่ยนไป

นอกจากนี้ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่อย่างมากคือการ
ส่งเสริมการเลี้ยงกุ้งกุลาดำของรัฐบาลในช่วงปี พ.ศ. 2528 เป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลง
พื้นที่นาข้าวมาเลี้ยงกุ้งกุลาดำหลายพันไร่ หลังจากที่มีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำไม่ได้ผลเนื่องจาก
โรคกุ้งระบาด พื้นที่ทำนาเดิมก็ทำนาไม่ได้เพราะดินเค็มเนื่องจากการระบายน้ำเค็มเข้า
พื้นที่ในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ วิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบพอเพียงดั้งเดิมของคนในพื้นที่
เปลี่ยนแปลงไป คนในพื้นที่เป็นหนี้สินกันมากขึ้น มีการอพยพย้ายถิ่นออกจากพื้นที่มากขึ้น

จนเป็นที่มาของโครงการในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการสร้าง เขื่อนกั้นระหว่างน้ำเค็มและน้ำจืดเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำดังกล่าว ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของพื้นที่ ซึ่งปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นเหมือน ๆ กันในหลายพื้นที่ของภาคใต้ตอนบนทั้งในอำเภอ-คอนสัก อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอเมือง และอำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในอำเภอ-เมือง จังหวัดระนอง และในอำเภอเมือง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ หลังจากเกิดการวิกฤติของการเลี้ยงกุ้ง ชาวบ้านในบางชุมชนได้รวมกลุ่มกันคิดหาทางออกให้กับสมาชิก และชุมชน ที่หากยังมีการเลี้ยงกุ้งแบบเดิม ๆ จะเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง เป็นปัญหาต่อเนื่องถึงเพื่อนบ้านที่มีอาชีพทางการเกษตร ปัญหาดินเค็ม ปัญหาน้ำเสียและน้ำเค็มเข้ามาลึกในพื้นที่การเกษตรดั้งเดิม จนเกิดเสียงบ่นของชาวบ้าน “ถ้ายังอยู่กันพื้นที่นี้จะพากันตายทั้งหมู่บ้าน” เมื่อการเลี้ยงกุ้งมีปัญหาที่ทำต่อไปไม่ได้ ชาวบ้านต้องหาอาชีพอื่นมาทดแทนที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และคนในชุมชนสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างยั่งยืน จึงเกิดเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงหอยแมลงภู่ และวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงหอยนางรม หมู่ 7 บ้านปากกะแคะ ตำบลกะแคะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือกรณีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาเค็มปลอดสารพิษ และวิสาหกิจชุมชนเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อชีวิต หมู่ 1 บ้านเกาะกลาง ตำบลคลองประสงค์ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ หรือในจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรโพธิ์เสด็จ หมู่ 1 บ้านพระมงกุฎ ตำบลโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นตัวอย่างของชุมชนที่หันมาร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชนที่ทุกอาชีพอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข และสิ่งแวดล้อมของชุมชนไม่เสียหาย

ในขณะเดียวกันในหลายชุมชนที่ต้องการแก้ปัญหาคารอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน และต้องการให้มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ร่มรื่นเหมือนในอดีต แต่การดำเนินงานเป็นแบบต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ มีลักษณะความเป็นปัจเจกชนนิยมที่ค่อนข้างสูง ทำให้เกิดพฤติกรรมการเอาตัวเองให้รอด แต่ก่อให้เกิดปัญหาต่อชุมชนและคนอื่นในชุมชน ไม่มีโอกาสได้ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ การเกิดกลุ่มในชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกันมีน้อยไป ตัวอย่างที่เกิดขึ้นในชุมชนหมู่ 6 บ้านคลองเสียด ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ หรือในหมู่ 5 บ้านนาปาง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่

หรือในหมู่ 1 บ้านท่าควาย ตำบลคลอง อำเภอสีชล จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือในหมู่ 4 บ้านหนองม่วง ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี สิ่งเป็นที่น่าเสียดายสำหรับชุมชนคือขาดสิ่งจูงใจ หรือสิ่งกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีของชุมชนซึ่งแตกต่างไปจากชุมชนที่มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

นอกจากนี้จากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ภาคใต้ตอนบนมีผลต่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทรัพยากรที่ไม่คุ้มค่าของชุมชน ในชุมชนบ้านปากกะแคะ ตำบลกะแคะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เดิมมีการทำลายป่าชายเลนเพื่อการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ การทำการประมงที่ไม่มีมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและพันธุ์สัตว์น้ำทำให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน ความอุดมสมบูรณ์ของชุมชนหายไป ปัญหาที่ตามมาของชุมชนคือความเดือดร้อนของชาวบ้านในเรื่องรายได้ และการทำมาหากิน แต่จากการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนในหมู่บ้าน โดยการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจเลี้ยงหอยนางรมขึ้นมา ผลที่ตามมาคือความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำทะเลเพิ่มมากขึ้น กุ้ง ปู ปลาทะเล มีโอกาสได้ขยายพันธุ์โดยอาศัยคอกหอยนางรม ชาวบ้านมีรายได้จากอาชีพการเลี้ยงหอยนางรม และชาวบ้านในกลุ่มอื่นมีรายได้จากผลพวงที่ตามมาจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่มากขึ้น สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติดีขึ้น กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติแห่งหนึ่งของจังหวัดสุราษฎร์ธานี (จากการสนทนากลุ่มในชุมชนบ้านปากกะแคะ ตำบลกะแคะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 24 มิถุนายน 2549)

เหตุการณ์ในทำนองเดียวกันที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านในดอน ตำบลคลองอำเภอสีชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่เดิมธรรมชาติของชุมชนถูกทำลายไปเพื่อใช้พื้นที่ในการปลูกพืชเศรษฐกิจ ชาวบ้านในชุมชนมีฐานะทางเศรษฐกิจที่พอมีพอกิน แต่หลังจากที่มีการดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพร ผลที่ตามมาจากกลุ่มชาวบ้านรู้สึกห่วงหาพันพืชผล สมุนไพรที่ขึ้นอยู่ในธรรมชาติ มีความรู้สึกลัวว่าความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติให้ประโยชน์กับครอบครัวและชุมชนมาก เกิดแนวความคิดในการอนุรักษ์สมุนไพรตามธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน แม้แต่สมุนไพรที่ชาวบ้านปลูกเองก็มีการคำนึงถึงการลดใช้สารเคมีหรือไม่ใช้เลย สิ่งที่ตามมาคือสุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น สิ่งแวดล้อมของชุมชนดีขึ้น ตลอดจนความเชื่อมั่นที่เกิดขึ้นในสินค้าวิสาหกิจชุมชน

ของหมู่บ้านจากชุมชนภายนอก (จากการสนทนากลุ่มในชุมชนบ้านในคอน ตำบลคลอง อำเภอสหัส จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 8 มิถุนายน 2549)

ปัญหาจากการพัฒนาที่ผ่านมาส่งผลต่อการเติบโตของชุมชนที่ไม่มีทิศทาง มีการใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชนอย่างมากโดยไม่มีการอนุรักษ์ การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ภาคใต้ตอนบนมีผลต่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทรัพยากรที่ไม่คุ้มค่าของชุมชน เกิดปรากฏการณ์ที่คนหันมาร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชนที่ทุกอาชีพอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข และสิ่งแวดล้อมของชุมชนไม่เสียหาย

4.7 การมีความภาคภูมิใจในความสำเร็จของครอบครัวและการทำงานของคนในชุมชน

ผลจากนโยบายวิสาหกิจชุมชนส่งผลให้ครัวเรือนและชุมชนในต่างพื้นที่ของภาคใต้ตอนบนแต่ละชุมชน ต่างมีศักยภาพเฉพาะชุมชน ที่อาศัยรูปแบบ วิธีการตลอดจนกลไกต่าง ๆ เพื่อรักษาระบบเศรษฐกิจของชุมชนและครัวเรือนเอาไว้ รูปแบบวิธีการหลายอย่างที่นำมาใช้ในกระบวนการต่าง ๆ ของชุมชน ประกอบด้วย (1) การกระจายการผลิตไปสู่การผลิตในภาคการเกษตรที่หลากหลาย (2) การจัดการแรงงานในครัวเรือนให้เกิดประโยชน์สูงสุด (3) การจัดการผลผลิตและการตลาดของสินค้าที่ผลิตได้ (4) การจัดการเรื่องการบริโภคในครัวเรือน (5) การจัดการโดยอาศัยกลไกและเครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ และ (6) ความสำนึกและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นที่เป็นคนในจังหวัด หรือความที่เป็นคนภาคใต้

ในชุมชนภาคใต้ตอนบนการดำรงชีพในชุมชนชนบทยังมีร่องรอยของการอาศัยความสัมพันธ์ในระบบการค้าขายแลกเปลี่ยนมาตั้งแต่อดีต เครือข่ายความสัมพันธ์ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เป็นปัจจัยเสริมให้ชุมชนและครัวเรือนในภาคใต้ตอนบนยังสามารถรักษาระบบเศรษฐกิจและระบบสังคมไว้ได้ท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของประเทศ แม้แต่ในช่วงปัญหาเศรษฐกิจฟองสบู่แตกของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2540 สังคม และเศรษฐกิจของภาคใต้ตอนบนได้รับผลกระทบ ทำให้เกิดภาวะการถดถอยทางเศรษฐกิจในชุมชน และปัญหาการว่างงานของคนทำงานในบริษัท ห้างร้าน และโรงงานอุตสาหกรรม

จากนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ และให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างถาวร ผลจากการดำเนินงานตามนโยบายดังกล่าวส่งผลต่อชุมชนที่เอาจริงเอาจังกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนอย่างจริงจังในกรณีชุมชนบ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ การรวมกลุ่มของแม่บ้านเพื่อดำเนินการทำวิสาหกิจชุมชน ผลที่ตามมานอกเหนือจากรายได้ที่แม่บ้านหาเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัวแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาเป็นผลพลอยได้คือความมั่นใจของลูก ๆ ของสมาชิกที่แม่สามารถหารายได้มาจุนเจือครอบครัวนำครอบครัวอยู่รอดได้ท่ามกลางความผันผวนของภาวะเศรษฐกิจในช่วงนั้น เสียงพูดจากกลุ่มลูกสมาชิก “ช่วงนั้นก็ได้แม่นี่แหละที่หาเงินช่วยให้เรียนต่อได้ ไม่นั่นแล้วก็ไม่รู้ว่าจะเป็นพันหรือ” ผลที่ได้ยังทำให้สมาชิกมีความตั้งใจในงานของกลุ่มมากขึ้น ปัญหาเศรษฐกิจจากภายนอกกรมเร็วตัวเอง การทำงานในกลุ่มในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจดังกล่าวสร้างความภาคภูมิใจในการเป็นสมาชิกของกลุ่ม การมีรายได้ที่สามารถช่วยเหลือครอบครัวได้บางส่วน มีพรรคพวกเพื่อนฝูงในชุมชนที่รู้จักกันอยู่แล้ว แต่มีความสนิทสนมกันมากขึ้น (จากการสนทนากลุ่มคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งประสาน หมู่ 2 บ้านทุ่งประสาน ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง วันที่ 9 สิงหาคม 2549) หรือแม่แต่ชาวสวนปาล์มในจังหวัดกระบี่ ซึ่งสามารถขายผลผลิตปาล์มให้กับพ่อค้าคนกลางได้อยู่แล้ว แต่การรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจกลุ่มลานเทพาล์ม ผลที่ตามมาคือ ความภาคภูมิใจในความสำเร็จของตัวสมาชิก ที่ตนเองแม้เป็นเกษตรกรโดยอาชีพ แต่มีความสามารถในการจัดการกับผลผลิตอย่างพ่อค้าได้ จนมีเสียงพูดอย่างภูมิใจ “รู้สึกได้แรงอก เห็นนายทุนทำกันมานานเพิ่งรู้ว่าชาวบ้านธรรมดาอย่างพวกเราก็คทำได้” (จากการสนทนากลุ่ม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มลานเทพาล์มบ้านบกห้อง หมู่ 7 บ้านบกห้องพัฒนา ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 14 มิถุนายน 2549) แต่ในชุมชนใกล้เคียงหมู่ 5 บ้านนาปัง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ การรวมกลุ่มไม่เกิดขึ้น การขอความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนค่อนข้างยาก ชาวบ้านไม่ค่อยสนใจกับเรื่องราวของชุมชน เพราะขาดกิจกรรมของกลุ่มที่ต่อเนื่อง การจัดกิจกรรมของชุมชนแม้แต่งานวัดของชุมชนก็ยังได้รับความร่วมมือไม่เต็มที่ ทั้งนี้ อาจเป็นผลจากการที่ชุมชนมีกิจกรรมไม่ต่อเนื่อง นอกจากนี้การเรียนรู้ในการทำงานเป็น

ที่จริง ๆ ไม่เกิดขึ้น (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้าน และ ชาวบ้าน หมู่ 5 บ้านนาปาง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ วันที่ 19 สิงหาคม 2549)

ผลจากวิสาหกิจชุมชนที่ส่งผลต่อความภาคภูมิใจในความสำเร็จของงาน เห็นได้ในทุกจังหวัดของภาคใต้ตอนบนจะมีลักษณะที่เหมือน ๆ กัน กรณีบ้านห้วยหินลับ ตำบลทุ่งไเส อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช จากการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของภาครัฐ กระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม เกิดเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน 2 กลุ่มคือกลุ่มปุ๋ยหมักบ้านห้วยหินลับ และกลุ่มแม่บ้านบ้านห้วยหินลับ คนที่สมัครเป็นสมาชิกมีความตั้งใจ และสนใจในกิจกรรมของกลุ่มมากและผลที่ได้จากวิสาหกิจก็คุ้มค่าตามความคาดหวังของสมาชิก พ่อบ้านได้รับการยอมรับจากครอบครัวมากขึ้น เสียงจากแม่บ้าน “พอเอาจริงเขาก็ทำได้ มัวแต่ขี้เกียจเสียเวลาอนไม่ทำอะไรอยู่ที่บ้านเปล่า ๆ ตั้งนาน” เดิมในชุมชนพ่อบ้านส่วนใหญ่มักเอาเวลาว่างไปเล่นการพนัน ตีไก่ วัวชน แต่กลับหันมาสนใจเรื่องชุมชน เรื่องการทำมาหากินเพื่อช่วยเหลือครอบครัว ท่ามกลางปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น (จากการสนทนากลุ่มคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยหมัก และกลุ่มแม่บ้านบ้านห้วยหินลับ หมู่ 6 บ้านห้วยหินลับ ตำบลทุ่งไเส อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 7 มิถุนายน 2549)

ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีวิสาหกิจชุมชนทำให้ชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน คนมีโอกาสรายได้ มีงานทำมากกว่าในชุมชนที่ไม่มี การวิสาหกิจชุมชน สังเกตเห็นในชุมชนหมู่ 7 บ้านบกห้อง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ชุมชนมีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชน สภาพการดำรงชีวิตของคนในครัวเรือนมีสิ่งของเครื่องใช้ไฟฟ้าครบครันกว่าครัวเรือนในชุมชนหมู่ 5 บ้านนาปาง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้อาจเป็นผลจากการที่ครัวเรือนมีรายได้เสริมมากขึ้นจากวิสาหกิจชุมชนโดยตรง หรือเป็นผลทางอ้อมต่อชุมชนที่เศรษฐกิจของชุมชนมีการเคลื่อนไหว คนมีช่องทางหารายได้ในทางอื่นเข้าครัวเรือน และชุมชนมากขึ้น ทำให้ร้านค้าในชุมชน อาชีพรับจ้างทั่วไปในชุมชน มีงานทำและมีรายได้มากขึ้น มีโอกาสในการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกมาใช้มากขึ้น (จากการสนทนากลุ่มใน หมู่ 7 บ้านบกห้อง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่

วันที่ 28 กรกฎาคม 2549 ชาวบ้านหมู่ 5 บ้านนาปง ตำบลห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง
จังหวัดกระบี่ วันที่ 10 พฤษภาคม 2549)

การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน คนมีโอกาสรสร้างรายได้ มีงานทำ มีโอกาส
ในการหาซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกมาใช้ในครัวเรือนมากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลง
ดังกล่าวอาจเป็นผลจากการได้รับรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอก และการมีรายได้เพิ่มขึ้น
ถึงแม้จะไม่มากนัก นอกจากนี้โอกาสในการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในชุมชนที่มี
มากขึ้น การเลียนแบบการบริโภคเป็นไปได้มากขึ้น

4.8 การเข้าถึงธรรมชาติด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับ
มนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชน

สิ่งที่เกิดขึ้นในภาคใต้ตอนบนคือมีการโยกย้ายเข้ามาหาที่ดินทำมาหากิน
ของคนภายนอกพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ทั้งการอพยพเข้ามาของผู้ที่ได้รับภัยจากพายุเฮอร์
ในช่วงปี พ.ศ. 2531 การโยกย้ายเข้ามาของผู้คนจากทั่วสารทิศตั้งแต่ช่วงเข้ามาขุดหาแร่
ส่งผลให้ชุมชนในภาคใต้ตอนบนประกอบด้วยผู้คนที่มีความหลากหลายกันเป็นจำนวนมาก
นอกจากนั้นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในจังหวัดชุมพรซึ่งเป็นพื้นที่บุกเบิกใหม่มาก
มีการเปลี่ยนมือการถือครองที่ดินเป็นจำนวนมาก ในช่วงปี พ.ศ. 2532 ผู้อพยพหลายราย
ไม่สามารถทนความยากลำบากในช่วงบุกเบิกพื้นที่ที่ไม่ไหวจนต้องมีการขายที่ดินและ
อพยพออกนอกพื้นที่ ในช่วงเวลาดังกล่าวความเป็นชุมชนหรือหมู่บ้านที่ถาวรยังไม่
เกิดขึ้นอย่างเต็มที่ หลายพื้นที่ยังมีสภาพคล้ายพื้นที่ทำมาหากินชั่วคราว เนื่องจากเมื่อพ้น
จากฤดูกาลเก็บเกี่ยวกาแฟในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์แล้ว
ชาวอีสานส่วนใหญ่จะเดินทางกลับภูมิลำเนาเดิมเพื่อทำนา แต่ในช่วงหลังจากมีการ
ดำเนินการวิสาหกิจชุมชน ความรู้สึกของความเป็นชุมชนเป็นชนกลุ่มเดียวกันมีมากขึ้น

นอกจากนี้ในภาคใต้ตอนบนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรง
ในบางประการ โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ
อย่างต่อเนื่องผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการทำเหมืองแร่
การสัมปทานป่าไม้ หรือการบุกรุกป่าเพื่อปลูกยางพารา กาแฟ ปาล์มน้ำมัน และไม้ผล
การใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงอย่างแพร่หลาย ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม
อย่างรวดเร็ว ประกอบกับผลผลิตทางการเกษตรหลายชนิดมีราคาไม่แน่นอน มีผลต่อ

ปัญหาหนี้สินของเกษตรกร นำไปสู่การรวมตัวเป็นกลุ่มและองค์กรของชาวบ้านเพื่อ
 แก้ไขปัญหา โดยกิจกรรมพื้นฐานที่สำคัญของกลุ่มองค์กรในแต่ละหมู่บ้านคือกลุ่มออม
 ทรัพย์เพื่อการผลิต ซึ่งนอกจากจะดำเนินงานในเรื่องการออมและการกู้ยืมแล้ว ยังมี
 การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มในบางพื้นที่ของ
 ภาคใต้ตอนบน ในบางพื้นที่ที่มีการเชื่อมโยงกิจกรรมการออมทรัพย์และการกู้ยืมเข้ากับ
 กิจกรรมการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพหลักของ
 ชุมชนคือเกษตรกรรมให้มั่นคงขึ้น การเข้ามาของวิสาหกิจชุมชนทำให้เกิด
 การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีของชุมชนหลายประการ โดยเฉพาะความร่วมมือภายใน
 ชุมชน ในจังหวัดชุมพร วิสาหกิจชุมชนทำให้ปัญหาการย้ายถิ่นของคนต่างถิ่น
 โดยเฉพาะจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลับถิ่นเดิมลดลง สาเหตุอาจเนื่องจาก
 การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน มีการติดต่อประสานความร่วมมือกันภายในชุมชน
 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่น การมีกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนทำให้เกิด
 ความสามัคคีขึ้นในชุมชน เสี่ยงพุดจากคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เข้าไปทำมาหากิน
 ในภาคใต้มีความสุขมากขึ้น “หมู่บ้านของเราอายุขึ้นมาก ปัญหาแบ่งแยกว่าคนพวก
 โนนเป็นคนอีสาน พวกนี้เป็นคนใต้น้อยลง” นอกจากนี้ในหลายชุมชนเกิดการเรียนรู้ว่า
 คนสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้โดยไม่จำเป็นต้องมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ
 หรือสิ่งแวดล้อม สามารถอาศัยประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมเช่น กรณีบ้านทุ่งเจริญ
 ตำบลทับปrik อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ที่ชุมชนได้อาศัยธรรมชาติของชุมชนที่มีป่า
 และมีสมุนไพรตามธรรมชาติ ทำให้เกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรธรรมชาติ
 โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นประโยชน์ ไม่จำเป็นต้องทำลายทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่
 (จากการสัมภาษณ์กรรมการ-วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรธรรมชาติ และกรรมการ
 วิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมการผลิตปุยชีวภาพทับปrik หมู่ 5 บ้านทุ่งเจริญ ตำบล-
 ทับปrik อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ วันที่ 24 กรกฎาคม 2549) ในชุมชนบ้านคลองเตา
 ตำบลเกาะศรีบอยา อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ คนในชุมชนที่อาศัยทรัพยากรที่มีอยู่
 มากในชุมชนคือยางพาราทำให้เกิดประโยชน์ที่ต่อเนื่อง โดยที่จัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน
 กลุ่มผลิตภัณฑ์จากไม้ยางพารา โดยที่ชุมชนไม่จำเป็นต้องทำลายทรัพยากรป่าไม้
 แต่อาศัยทรัพยากรที่มีมากในชุมชนคือไม้ยางพารา ผลิตเป็นสินค้าให้มีมูลค่าเพิ่มเกิดขึ้น

ในบางพื้นที่ที่อยู่ใกล้ชิดน้ำ ชาวบ้านก็ได้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่นที่บ้านบางหลวง ตำบลท่าไร่ อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงหอยแมลงภู่น้ำบ้านปากกะแคะ ตำบลกะแคะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงฝั้่งนางพญา หมู่ 7 บ้านหนองจิก ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัด สุราษฎร์ธานี เป็นต้น ซึ่งวิสาหกิจชุมชนในกลุ่มดังกล่าวสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างสมดุลระหว่างคนในชุมชนกับสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

กิจกรรมวิสาหกิจชุมชน ทำให้มีการติดต่อประสานความร่วมมือกันระหว่างชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงการประสบความสำเร็จในชุมชนอื่น การมีกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนทำให้เกิดความสามัคคีขึ้นในชุมชน ลดความขัดแย้งของผู้คน แม้จะเป็นคนที่ย้ายถิ่นมาจากต่างภูมิภาค การมีกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชนทำให้เกิดความเข้าใจในระหว่างสมาชิกของชุมชนมากขึ้น

สรุปผลกระทบของวิสาหกิจชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การดำเนินการวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบน เป็นการดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลเพื่อการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศในช่วงรัฐบาลของ นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และได้ดำเนินงานต่อเนื่องกันมาหลายรัฐบาล จนถึงปัจจุบัน ผลจากการดำเนินการส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในครัวเรือนและชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ที่แตกต่างจากครัวเรือนและชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน หลายประการ ผลกระทบที่สำคัญที่เห็นได้ชัดเจนคือ ทักษิณคติของคนในครัวเรือนและชุมชนต่อวิสาหกิจชุมชน ลักษณะทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน การเมืองในชุมชน บทบาทของผู้นำในชุมชน การมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนของคนในครัวเรือนและชุมชน เทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เข้ามาในชุมชน ตลอดจนการผลิตสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่เป็นผลจากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ซึ่งปัจจัยดังกล่าวมีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนภาคใต้ตอนบน ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ในเรื่องการมีงานทำ และการเปลี่ยนแปลงรายได้ของคนในครัวเรือนและชุมชน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

พื้นบ้าน และการมีวิถีชีวิตใหม่ของคนในครัวเรือนและชุมชน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ในเรื่องการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก การย้ายถิ่น ความขัดแย้งของคนในชุมชน และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นจากแรงกระตุ้นของสิ่งใหม่คือนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลที่เข้ามาในสังคมภาคใต้ตอนบน

ที่น่าสนใจคือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นถ้าเปรียบเทียบระหว่างชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน กับชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนคือทัศนคติของคนในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนต่อการยอมรับสิ่งใหม่ของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป มีการยอมรับความคิดใหม่ กิจกรรมใหม่ ๆ ที่ไม่เคยมีในชุมชนง่ายขึ้นและมากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่ลักษณะของคนภาคใต้โดยทั่วไปการยอมรับสิ่งใหม่เป็นไปได้ยาก และผลที่ตามมาจากการดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนคือกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการทำงานที่เกิดขึ้นในชุมชน การรู้จักการทำงานเป็นทีมร่วมกัน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะส่งผลในทางที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในด้านอื่นที่ตามมา

วิสาหกิจชุมชนทำให้คนในชุมชนเรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกับผู้อื่นในลักษณะของทีมงาน รู้จักคิดใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิมจากการรับรู้เรื่องราวของชุมชนอื่นจากเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ บางวิสาหกิจชุมชนได้จากการดูงาน หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากวิสาหกิจชุมชนอื่น รายได้จากวิสาหกิจชุมชนถึงแม้จะไม่มากนักหากเปรียบเทียบกับรายได้ที่ได้จากอาชีพอื่น แต่มีคนในชุมชนจำนวนไม่น้อยที่ยังพอใจกับการได้ร่วมในกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะวิสาหกิจชุมชนได้ตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจของคนในสังคมได้

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

เป็นข้อมูลที่วิเคราะห์เพื่อสรุปอ้างอิง หาข้อมูลสนับสนุนยืนยันข้อเท็จจริงการวิจัยเชิงคุณภาพ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในการเปลี่ยนแปลง ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของครัวเรือน และชุมชนในภาคใต้ตอนบน ที่เป็นผลกระทบจากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ผลที่ได้จากการศึกษานำเสนอเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ลักษณะทางประชากรของครัวเรือนและชุมชนที่สุ่มตัวอย่าง

ตอนที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางสังคมของครัวเรือนและชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในภาคใต้ตอนบน

ตอนที่ 3 ทดสอบสมมติฐานการวิจัย

ตอนที่ 1 ลักษณะทางประชากรของครัวเรือนและชุมชนที่สุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ครัวเรือนในภาคใต้ตอนบน 7 จังหวัด โดยใช้ข้อมูลจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน แสดงในตาราง 4

ตาราง 4

จำนวนและร้อยละของชุมชนที่สุ่มตัวอย่างตามพื้นที่

พื้นที่	การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนในหมู่บ้าน		รวม
	ไม่มี	มี	
จังหวัด			
นครศรีธรรมราช	120 (33.3)	120 (33.3)	240 (33.3)
กระบี่	120 (33.3)	120 (33.3)	240 (33.3)
สุราษฎร์ธานี	120 (33.3)	120 (33.3)	240 (33.3)
รวม	360 (100.0)	360 (100.0)	720 (100.0)
อำเภอ			
เมือง	60	60	120
จังหวัดนครศรีธรรมราช	(16.7)	(16.7)	(16.7)
สิชล	60	60	120
จังหวัดนครศรีธรรมราช	(16.7)	(16.7)	(16.7)
เมือง	60	60	120
จังหวัดกระบี่	(16.7)	(16.7)	(16.7)

ตาราง 4 (ต่อ)

พื้นที่	การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนในหมู่บ้าน		รวม
	ไม่มี	มี	
อำเภอ			
เหนือคลอง จังหวัดกระบี่	60 (16.7)	60 (16.7)	120 (16.7)
บ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี	60 (16.7)	60 (16.7)	120 (16.7)
กาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี	60 (16.7)	60 (16.7)	120 (16.7)
รวม	360 (100.0)	360 (100.0)	720 (100.0)
ตำบล			
ท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช	20 (5.6)	20 (5.6)	40 (5.6)
ท่าไร่ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช	20 (5.6)	20 (5.6)	40 (5.6)
โพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช	20 (5.6)	20 (5.6)	40 (5.6)
ทุ่งไเส อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช	20 (5.6)	20 (5.6)	40 (5.6)
ฉลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช	20 (5.6)	20 (5.6)	40 (5.6)
สี่ขีด อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช	20 (5.6)	20 (5.6)	40 (5.6)
คลองประสงค์ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่	20 (5.6)	20 (5.6)	40 (5.6)
ทับปริก อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่	20 (5.6)	20 (5.6)	40 (5.6)

ตาราง 4 (ต่อ)

พื้นที่	การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนในหมู่บ้าน		รวม
	ไม่มี	มี	
ตำบล			
เขาคราม อำเภอเมือง	20	20	40
จังหวัดกระบี่	(5.6)	(5.6)	(5.6)
ห้วยยูง อำเภอเหนือคลอง	20	20	40
จังหวัดกระบี่	(5.6)	(5.6)	(5.6)
ปกาสัย อำเภอเหนือคลอง	20	20	40
จังหวัดกระบี่	(5.6)	(5.6)	(5.6)
เกาะศรีบอยา			
อำเภอเหนือคลอง	20	20	40
จังหวัดกระบี่	(5.6)	(5.6)	(5.6)
ควนสุบรรณ			
อำเภอบ้านนาสาร	20	20	40
จังหวัดสุราษฎร์ธานี	(5.6)	(5.6)	(5.6)
คลองปราบ			
อำเภอบ้านนาสาร	20	20	40
จังหวัดสุราษฎร์ธานี	(5.6)	(5.6)	(5.6)
ควนศรี			
อำเภอบ้านนาสาร	20	20	40
จังหวัดสุราษฎร์ธานี	(5.6)	(5.6)	(5.6)
ตะเคียนทอง			
อำเภอกาญจนดิษฐ์	20	20	40
จังหวัดสุราษฎร์ธานี	(5.6)	(5.6)	(5.6)
ท่าอุแท			
อำเภอกาญจนดิษฐ์	20	20	40
จังหวัดสุราษฎร์ธานี	(5.6)	(5.6)	(5.6)

ตาราง 4 (ต่อ)

พื้นที่	การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนในหมู่บ้าน		รวม
	ไม่มี	มี	
ตำบล			
กะแตะ			
อำเภอกาญจนดิษฐ์	20	20	40
จังหวัดสุราษฎร์ธานี	(5.6)	(5.6)	(5.6)
รวม	360	360	720
	(100.0)	(100.0)	(100.0)

ตาราง 5

จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างของครัวเรือนและชุมชน

ลักษณะของชุมชน	การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน ในหมู่บ้าน		รวม
	ไม่มี	มี	
ลักษณะของหมู่บ้าน			
หมู่บ้านขนาดเล็ก (น้อยกว่า 100 หลังคาเรือน)	1 (5.6)	2 (11.2)	3 (8.3)
หมู่บ้านขนาดกลาง (100-200 หลังคาเรือน)	11 (61.1)	8 (44.4)	19 (52.8)
หมู่บ้านขนาดใหญ่ (มากกว่า 200 หลังคาเรือน)	6 (33.3)	8 (44.4)	14 (38.9)
รวม	18 (100.0)	18 (100.0)	36 (100.0)

ตาราง 5 (ต่อ)

ลักษณะของชุมชน	การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจ ชุมชนในหมู่บ้าน		รวม
	ไม่มี	มี	
ทรัพยากรที่สามารถใช้เป็นต้นทุนวิสาหกิจชุมชนได้			
พืชผลในหมู่บ้าน	245 (68.1)	191 (53.1)	436 (60.6)
แรงงาน	71 (19.7)	78 (21.7)	149 (20.7)
ที่ดิน	36 (10.0)	83 (23.0)	119 (16.5)
อื่น ๆ	8 (2.2)	8 (2.2)	16 (2.2)
รวม	360 (100.0)	360 (100.0)	720 (100.0)
กองทุนที่มีในหมู่บ้านและสามารถใช้เป็นต้นทุน วิสาหกิจชุมชนได้			
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	196 (54.4)	183 (50.8)	379 (52.6)
กองทุนโครงการแก้ไขปัญหาคความ ยากจน	139 (38.6)	126 (35.0)	265 (36.8)
กองทุนหมู่บ้าน	18 (5.0)	45 (12.5)	63 (8.8)
กองทุนไร่นาสวนผสม	-	6 (1.7)	6 (0.8)
กองทุนเงินล้าน	5 (1.4)	-	5 (0.7)
กองทุนเงินยากจน	2 (0.6)	-	2 (0.3)
รวม	360 (100.0)	360 (100.0)	720 (100.0)

ตาราง 5 (ต่อ)

ลักษณะของชุมชน	การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจ ชุมชนในหมู่บ้าน		รวม
	ไม่มี	มี	
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน			
1-3 คน	132 (36.7)	103 (28.6)	235 (32.6)
4-6 คน	205 (56.9)	226 (62.8)	431 (59.9)
7-9 คน	22 (6.1)	27 (5.5)	49 (6.8)
10 คนขึ้นไป	1 (0.3)	4 (1.1)	5 (0.7)
รวม	360 (100.0)	360 (100.0)	720 (100.0)
อาชีพหลักของคนในครอบครัว			
เกษตรกร	238 (66.1)	219 (60.8)	457 (63.5)
วิสาหกิจชุมชน	7 (2.0)	10 (2.8)	17 (2.4)
รับจ้างทั่วไป	32 (8.9)	58 (16.1)	90 (12.5)
ลูกจ้าง/พนักงานร้านค้าหรือบริษัท	9 (2.5)	23 (6.4)	32 (4.4)
ค้าขาย	44 (12.2)	34 (9.4)	78 (10.8)
รับราชการ	18 (5.0)	11 (3.1)	29 (4.0)
อื่น ๆ	12 (3.3)	5 (1.4)	17 (2.4)
รวม	360 (100.0)	360 (100.0)	720 (100.0)

ตาราง 5 (ต่อ)

ลักษณะของชุมชน	การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจ ชุมชนในหมู่บ้าน		รวม
	ไม่มี	มี	
รายได้รวมของสมาชิกในครอบครัวต่อเดือน (ไม่หักค่าใช้จ่าย)			
ต่ำกว่า 3,000 บาท	31 (8.6)	38 (10.5)	69 (9.6)
3,000-5,000 บาท	97 (26.9)	110 (30.6)	207 (28.8)
5,001-10,000 บาท	119 (33.1)	87 (24.2)	206 (28.6)
รายได้รวมของสมาชิกในครอบครัวต่อเดือน (ไม่หักค่าใช้จ่าย)			
10,001-15,000 บาท	77 (21.4)	58 (16.1)	135 (18.7)
สูงกว่า 15,000 บาท	36 (10.0)	67 (18.6)	103 (14.3)
รวม	360 (100.0)	360 (100.0)	720 (100.0)
ศาสนาที่คนในครอบครัวนับถือ			
พุทธ	299 (83.0)	300 (83.3)	599 (83.2)
อิสลาม	58 (16.1)	57 (15.9)	115 (16.0)
คริสต์	2 (0.6)	3 (0.8)	5 (0.7)
อื่นๆ	1 (0.3)	-	1 (0.1)
รวม	360 (100.0)	360 (100.0)	720 (100.0)

จากตาราง 5 ชุมชนที่ผู้มาศึกษาส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ทรัพยากรที่สามารถใช้เป็นต้นทุนวิสาหกิจชุมชนได้เป็นพืชผลที่มีอยู่ในหมู่บ้าน กองทุนที่มีในหมู่บ้านและสามารถใช้เป็นต้นทุนวิสาหกิจชุมชนได้คือกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกองทุน โครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4-6 คน อาชีพหลักเป็นเกษตรกร รายได้รวมของครอบครัวต่อเดือนอยู่ระหว่าง 3,000-10,000 บาท และนับถือศาสนาพุทธ

ในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง ทรัพยากรที่สามารถใช้เป็นต้นทุนวิสาหกิจชุมชนได้เป็นพืชผลในหมู่บ้าน ซึ่งแตกต่างจากชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนจะเป็นหมู่บ้านขนาดกลางและขนาดใหญ่ ทรัพยากรที่สามารถใช้เป็นต้นทุนวิสาหกิจชุมชนได้นอกจากจะเป็นพืชผลในหมู่บ้านแล้ว ยังมีทรัพยากรด้านแรงงานและที่ดินที่มีมากกว่าชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน

ตาราง 6

จำนวนและร้อยละของครัวเรือนกับความพร้อมในกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน

ลักษณะของชุมชน	การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนในหมู่บ้าน		รวม
	ไม่มี	มี	
เหตุผลที่คนในครอบครัวไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนในหมู่บ้าน			
ไม่มีผลผลิตตรงกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน	282 (78.3)	63 (70.8)	345 (76.8)
ไม่ทราบข่าวหรือรู้เรื่องเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน	58 (16.1)	14 (15.7)	72 (16.0)
ไม่สนใจกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน	5 (1.4)	3 (3.4)	8 (1.8)
ไม่อยากมีปัญหาในการทำงานร่วมกับคนอื่น	-	3 (3.4)	3 (0.7)

ตาราง 6 (ต่อ)

ลักษณะของชุมชน	การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจ ชุมชนในหมู่บ้าน		รวม
	ไม่มี	มี	
เหตุผลที่คนในครอบครัวไม่ได้เข้าร่วม กิจกรรมวิสาหกิจชุมชนในหมู่บ้าน			
ในหมู่บ้านไม่มีวิสาหกิจชุมชน	10 (2.8)	-	10 (2.2)
ไม่มีเวลา	-	2 (2.2)	2 (0.5)
ไม่มีความพร้อมในการทำ	5 (1.4)	4 (4.5)	9 (2.0)
รวม	360 (100.0)	89 (100.0)	449 (100.0)
ความเพียงพอของรายได้เมื่อเปรียบเทียบกับรายจ่าย			
ไม่เพียงพอ	97 (26.9)	117 (32.5)	214 (29.7)
เพียงพอ	263 (73.1)	243 (67.5)	506 (70.3)
รวม	360 (100.0)	360 (100.0)	720 (100.0)
วิธีการแก้ปัญหาถ้ารายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย			
กู้ยืมจากบุคคลอื่น	108 (30.0)	122 (33.9)	230 (31.9)
กู้ยืมจากสถาบันการเงิน	193 (53.6)	177 (49.2)	370 (51.4)
อื่น ๆ	59 (16.4)	61 (16.9)	120 (16.7)
รวม	360 (100.0)	360 (100.0)	720 (100.0)

จากตาราง 6 พบว่า ชุมชนที่สู่มมาศึกษาส่วนใหญ่สนใจในเรื่องการเข้ามีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชน ส่วนเหตุผลของคนในครัวเรือนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนเพราะในครัวเรือนของตนเองไม่มีผลผลิตตรงกับกิจกรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน รายได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนไม่เกิน 3,000บาทต่อคนต่อเดือน คนในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนไม่แน่ใจว่าวิสาหกิจชุมชนจะทำให้รายได้ของครอบครัวเพิ่มขึ้นได้ แต่คนในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนเห็นว่าวิสาหกิจชุมชนทำให้รายได้ของครอบครัวเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่พอใจมากกับนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาล และพอใจต่อการที่จะได้เข้าร่วมในกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน แม้ว่าในปัจจุบันรายได้ของครัวเรือนเมื่อเปรียบเทียบกับรายจ่ายแล้วเพียงพอต่อการดำรงชีพ และหากมีปัญหาหารายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายส่วนใหญ่ใช้วิธีการกู้ยืมจากสถาบันการเงิน

โดยลักษณะของชุมชนทั้งที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน และชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน จากเวลาที่ผ่านไปหลังจากมีส่งเสริมกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาล และมีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่แตกต่างกัน เปรียบเทียบให้เห็นได้จากข้อมูลต่อไปนี้

ตอนที่ 2 ผลการเปรียบเทียบลักษณะทางสังคมของครัวเรือนและชุมชนกับความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในภาคใต้ตอนบน

ตาราง 7

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และความเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของภาคใต้ตอนบนในภาพรวม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม	ค่าเฉลี่ย	SD	ความเห็นต่อการเปลี่ยนแปลง
ทัศนคติของคนในชุมชนต่อวิสาหกิจชุมชน	3.57	0.82	มาก
ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน	3.09	1.08	ปานกลาง
การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในชุมชน	3.31	0.98	ปานกลาง

ตาราง 7 (ต่อ)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม	ค่าเฉลี่ย	SD	ความเห็นต่อการเปลี่ยนแปลง
บทบาทของผู้นำชุมชน	3.28	1.19	ปานกลาง
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคนในชุมชน	3.12	1.11	ปานกลาง
เทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เข้ามาในชุมชน	2.14	1.18	น้อย
การมีงานทำของคนในชุมชน	2.85	1.19	ปานกลาง
รายได้ของคนในชุมชน	3.21	1.06	ปานกลาง
พื้นฐานทางวัฒนธรรม	3.34	0.92	ปานกลาง
การมีวิถีชีวิตใหม่ของคนในชุมชน	2.29	1.25	น้อย
การติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอกของคนในชุมชน	3.30	1.06	ปานกลาง
การย้ายถิ่นของคนในชุมชน	3.04	1.10	ปานกลาง
ความขัดแย้งของคนในชุมชน	2.44	1.06	น้อย
คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน	3.30	0.80	ปานกลาง

จากตาราง 7 จากนโยบายการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาล ประชาชนในภาคใต้ตอนบนมีความเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในภาพรวมพบว่าการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นการเปลี่ยนแปลงในเทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน การผลิตสินค้าใหม่ ๆ ในชุมชน การมีวิถีชีวิตใหม่ของคนในชุมชน และความขัดแย้งของคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับน้อย แต่ที่น่าสนใจคือการเปลี่ยนแปลงในเรื่องทัศนคติของคนในชุมชนต่อวิสาหกิจชุมชนที่อยู่ในระดับมากเพียงด้านเดียว

ตาราง 8

ผลการเปรียบเทียบทัศนคติของคนในชุมชนต่อวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบน
ระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

ทัศนคติของคนในชุมชนต่อ วิสาหกิจชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		t	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD		
วิสาหกิจชุมชนเป็นเรื่องที่ น่าสนใจมาก	3.65	0.74	3.83	0.74	3.36	0.00**
วิสาหกิจชุมชนทำให้เกิด ความสามัคคีในหมู่บ้าน	3.62	0.69	3.87	0.72	4.70	0.00**
วิสาหกิจชุมชนทำให้เกิด ความสามัคคีในหมู่บ้าน คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่พึงพอใจ	3.62	0.69	3.87	0.72	4.70	0.00**
ในงานวิสาหกิจชุมชน	3.42	0.69	3.65	0.84	3.99	0.00**
วิสาหกิจชุมชนเป็นงานที่ น่าเบื่อหน่าย	3.42	0.84	3.37	1.10	-0.67	0.50
วิสาหกิจชุมชนทำให้เสียเวลา ในการทำมาหากินอย่างอื่น	3.40	0.82	3.34	1.13	-0.90	0.37
วิสาหกิจชุมชนช่วยให้ บ้านเมืองเจริญ	3.44	0.78	3.67	0.91	3.63	0.00**
วิสาหกิจชุมชนทำให้รายได้ ของครอบครัวดีขึ้น	3.42	0.78	3.50	0.90	1.30	0.19
รู้สึกไม่เป็นอิสระใน การทำวิสาหกิจชุมชน	3.20	0.81	3.14	1.03	-0.93	0.35
ผู้ที่ทำวิสาหกิจชุมชนเป็น ผู้มีความคิดก้าวหน้า	3.66	0.69	3.66	0.82	-0.11	0.91
วิสาหกิจชุมชนทำให้สมาชิก ในครอบครัวมีงานทำ	3.64	0.77	3.75	0.81	1.88	0.06
วิสาหกิจชุมชนทำให้ชุมชน มีทางเลือกอาชีพใหม่	3.59	0.76	3.61	0.87	0.43	0.67

ตาราง 8 (ต่อ)

ทัศนคติของคนในชุมชนต่อ วิสาหกิจชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		<i>t</i>	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	<i>SD</i>	ค่าเฉลี่ย	<i>SD</i>		
วิสาหกิจชุมชนทำให้เกิด ความขัดแย้งขึ้นในชุมชน	3.18	0.86	3.29	1.06	1.44	0.15
วิสาหกิจชุมชนทำให้ชุมชนเรียนรู้ ในการพัฒนาตนเอง	3.57	0.83	3.71	0.84	2.35	0.02*
วิสาหกิจชุมชนทำให้ชุมชนพึ่งพา ตนเองได้	3.65	0.79	3.75	0.84	1.59	0.11
รวม	3.48	0.40	3.56	0.47	2.50	0.01**

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 8 ทัศนคติของคนในภาคใต้ตอนบนระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน และชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน ผลการเปรียบเทียบพบว่า ในภาพรวมทั้งสองชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อวิสาหกิจชุมชน โดยที่ชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนครัวเรือนในชุมชนมีทัศนคติต่อวิสาหกิจชุมชนดีกว่าในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน และแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ทัศนคติในเรื่องวิสาหกิจชุมชนเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก วิสาหกิจชุมชนทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่บ้าน คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่พึงพอใจในงานวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนช่วยให้บ้านเมืองเจริญ และวิสาหกิจชุมชนทำให้ชุมชนเรียนรู้ในการพัฒนาตนเอง

ตาราง 9

ผลการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนภาคใต้
ตอนบนระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางสังคม และวัฒนธรรม	ไม่มีวิสาหกิจ ชุมชน		มีวิสาหกิจ ชุมชน		t	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD		
	ในรอบปีที่ผ่านมามีกิจกรรมใน หมู่บ้านบ่อยครั้ง	3.14	0.74	3.39		
มีการรวมตัวของคนในหมู่บ้านเพื่อ ช่วยเหลือกิจกรรมของหมู่บ้าน	3.25	0.76	3.35	0.92	1.62	0.11
ชาวบ้านร่วมมือกันทำให้กิจกรรม ต่าง ๆ สำเร็จอย่างรวดเร็ว	3.35	0.81	3.43	0.83	1.32	0.19
ชาวบ้านในหมู่บ้านสนใจการรวมกลุ่ม เพื่อร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ มากกว่า แต่เก่าก่อน	3.29	0.84	3.44	0.81	2.45	0.01**
ผู้หญิงในหมู่บ้านมีบทบาทมากขึ้น กว่าในอดีต	3.36	0.79	3.47	0.85	1.75	0.08
ชาวบ้านในหมู่บ้านสนใจเรื่องข่าวสาร ข้อมูล	3.46	0.81	3.63	0.79	2.84	0.01**
มีการจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นมากกว่าการ เกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	3.14	0.90	3.20	0.94	0.89	0.38
คนในหมู่บ้านใช้ภาษากลางในการ สื่อสารมากขึ้นกว่าเดิม	2.50	1.01	2.72	1.02	2.86	0.00**
มีการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นใน หมู่บ้านเสมอ	2.78	0.78	3.06	0.88	4.36	0.00**
มีการประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่าง ๆ ให้คนรับทราบอย่างสม่ำเสมอ	3.32	0.82	3.44	0.93	1.84	0.07
รวม	3.17	0.46	3.34	0.51	4.55	0.00**

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 6 การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในภาคใต้ตอนบนระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน และชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน ผลการเปรียบเทียบพบว่า ชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนคนในชุมชนมีระดับการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมมากกว่าชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน และ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในเรื่อง การมีกิจกรรมในหมู่บ้านบ่อยครั้งในรอบปีที่ผ่านมา ชาวบ้านในหมู่บ้านสนใจการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ มากกว่าแต่เก่าก่อน ชาวบ้านสนใจเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ที่มีในหมู่บ้าน ชาวบ้านสนใจให้ความร่วมมือกับการดำเนินงานของกลุ่ม ชาวบ้านในหมู่บ้านสนใจเรื่องข่าวสารข้อมูล คนในหมู่บ้านใช้ภาษากลางในการสื่อสารมากขึ้นกว่าเดิม และมีการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นในหมู่บ้านเสมอ และที่น่าสนใจคือมีการเปลี่ยนแปลงในระดับมากในหลาย ๆ เรื่องในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนซึ่งการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการมีกิจกรรม การรวมกลุ่มในชุมชน ความสนใจในข่าวสารข้อมูล ตลอดจนความสนใจในสิ่งใหม่ ๆ มีผลต่อการยอมรับในสิ่งใหม่ ๆ ตลอดจนการยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

ตาราง 10

ผลการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองในชุมชนภาคใต้ ตอนบนระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

การเมืองในชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		t	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD		
	การเลือกตั้งผู้นำตำแหน่งต่าง ๆ ในหมู่บ้านแต่ละครั้งมีการหาเสียงจริงจัง มีผู้สนใจสมัครรับเลือกตั้งผู้นำตำแหน่งต่าง ๆ ในหมู่บ้านในแต่ละครั้งเป็นจำนวนมาก	3.55	0.79	3.55		
	3.37	0.81	3.34	0.83	-0.55	0.58

ตาราง 10 (ต่อ)

การเมืองในชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจ ชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		t	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD		
มีชาวบ้านไปใช้สิทธิในการเลือกผู้นำ ของหมู่บ้านในแต่ละครั้งเป็นจำนวน มาก	3.75	0.77	3.76	0.87	0.26	0.79
ในการเลือกตั้งแต่ละครั้งในหมู่บ้านมี การแข่งขันกันมาก	3.48	0.74	3.39	0.85	-1.64	0.10
กลไกทางการเมืองช่วยกระจาย ผลประโยชน์ไปทั่วทุกกลุ่มในหมู่บ้าน	3.15	0.73	3.17	0.88	0.33	0.74
คนในหมู่บ้านไปใช้สิทธิในการเลือก ผู้นำของชุมชนเป็นจำนวนมาก	3.65	0.78	3.65	0.90	0.01	0.99
มีการทำประชาคมตามความเห็นของ ชาวบ้านทุกกิจกรรมของหมู่บ้าน	3.09	0.93	3.31	0.96	3.12	0.00**
รวม	3.41	0.50	3.41	0.79	0.13	0.90

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 10 การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองในชุมชนภาคใต้ตอนบน ระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน และชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนผลการเปรียบเทียบพบว่า ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความสนใจทางการเมืองเป็นลักษณะของคนภาคใต้โดยทั่วไปอยู่แล้ว แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีความแตกต่างในเรื่อง มีการทำประชาคมตามความเห็นของชาวบ้านทุกกิจกรรมของหมู่บ้าน ชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีค่าเฉลี่ยที่สูงกว่าและมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเป็นบทบาทของกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนที่มักใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอยู่แล้ว

หากพิจารณาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงการเมืองในชุมชนภาคใต้ตอนบน ในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน และชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนพบว่า ทั้งสองชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงในระดับมากที่สุดเหมือนกันคือ การเปลี่ยนแปลงในเรื่องการเลือกตั้งผู้นำ

ตำแหน่งต่าง ๆ ในหมู่บ้านแต่ละครั้งมีการหาเสียงจริงจัง การมีชาวบ้านไปใช้สิทธิในการเลือกผู้นำของหมู่บ้านในแต่ละครั้งเป็นจำนวนมาก และคนในหมู่บ้านไปใช้สิทธิในการเลือกผู้นำของชุมชนเป็นจำนวนมาก

ตาราง 11

ผลการเปรียบเทียบบทบาทของผู้นำชุมชนในชุมชนภาคใต้ตอนบน ระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

บทบาทของผู้นำในชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		t	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD		
ผู้นำของหมู่บ้านมีบทบาทในการสนับสนุนกิจกรรมที่มีขึ้นในหมู่บ้าน	3.35	0.88	3.50	1.02	2.05	0.04*
ผู้นำของหมู่บ้านมีบทบาทเป็นแกนนำในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน	3.49	0.84	3.53	0.91	0.63	0.53
ชาวบ้านส่วนใหญ่ยอมรับบทบาทของผู้นำหมู่บ้าน	3.47	0.77	3.55	0.93	1.17	0.25
ผู้นำของหมู่บ้านเรียกประชุมชาวบ้านบ่อย	3.36	0.82	3.36	0.98	0.07	0.94
ผู้นำของหมู่บ้านมีลักษณะเป็นผู้นำที่ดี	3.49	0.76	3.51	0.96	0.27	0.78
ผู้นำของหมู่บ้านมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน	3.47	0.79	3.51	0.92	0.61	0.54
ผู้นำของหมู่บ้านมีบทบาทในการชี้แจงการดำเนินงานของหมู่บ้าน	3.43	0.78	3.43	0.94	0.00	1.00
คนในหมู่บ้านมีบทบาทในการกำหนดนโยบายของหมู่บ้าน	3.04	0.73	3.24	0.83	3.34	0.00**
การทำกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านมีแผนแม่บทของชุมชนเป็นกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงาน	3.04	0.79	3.23	0.76	3.44	0.00**
รวม	3.35	0.57	3.43	0.70	1.67	0.10

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 11 บทบาทของผู้นำระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนและมีวิสาหกิจชุมชนของภาคใต้ตอนบนผลการเปรียบเทียบพบว่า ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนบทบาทของผู้นำชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอยู่ในระดับมากเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน บทบาทของผู้นำชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนต้องอาศัยภาวะผู้นำของผู้นำกลุ่มในชุมชนมาก

การเปลี่ยนแปลงในทั้งสองชุมชนดังกล่าวมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเรื่อง คนในหมู่บ้านมีบทบาทในการกำหนดนโยบายของหมู่บ้าน การทำกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านมีแผนแม่บทของชุมชนเป็นกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงาน และผู้นำของหมู่บ้านมีบทบาทในการสนับสนุนกิจกรรมที่มีขึ้นในหมู่บ้าน

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้นำชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงในระดับมากทั้งชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน และชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนคือ การเปลี่ยนแปลงในเรื่องผู้นำของหมู่บ้านมีบทบาทเป็นแกนนำในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่ยอมรับบทบาทของผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำของหมู่บ้านมีลักษณะเป็นผู้นำที่ดี ผู้นำของหมู่บ้านมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน และผู้นำของหมู่บ้านมีบทบาทในการชี้นำการดำเนินกิจกรรมของหมู่บ้าน

ตาราง 12

ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคนในชุมชนภาคใต้ ตอนบนระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคนในชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		t	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD		
คนในหมู่บ้านสนใจในกิจกรรมของชุมชน	3.36	0.70	3.48	0.75	2.35	0.02*
คนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการริเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน	3.31	0.68	3.39	0.79	1.40	0.16
คนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมของหมู่บ้าน	3.32	0.75	3.27	0.85	-0.78	0.43

ตาราง 12 (ต่อ)

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคนใน ชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		t	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD		
คนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการ ดำเนินงานของกิจกรรมในหมู่บ้าน	3.30	0.78	3.37	0.77	1.20	0.23
คนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการ ติดตามประเมินผลการดำเนินงาน ของกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน	3.11	0.81	3.26	0.76	2.55	0.01**
หากมีการตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนใน หมู่บ้าน คนในชุมชนจะสนใจเข้าร่วม เป็นสมาชิก	3.18	0.79	3.42	0.83	4.10	0.00**
คนในหมู่บ้านเข้าร่วมประชุมใน กิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านบ่อยครั้ง กลุ่มต่าง ๆ ที่มีในหมู่บ้านทำให้	3.23	0.81	3.46	0.75	3.84	0.00**
สมาชิกในชุมชนมีกิจกรรมร่วมกัน	3.19	0.79	3.37	0.84	2.94	0.00**
รวม	3.25	0.54	3.38	0.57	3.08	0.00**

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 12 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคนในชุมชนภาคใต้ตอนบน ระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนและในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนผลการเปรียบเทียบพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทั้งสองชุมชน แต่ในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนคนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนมากกว่า และแตกต่างจากชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเรื่อง คนในหมู่บ้านสนใจในกิจกรรมของชุมชน คนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการดำเนินงานของกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน หากมีการตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในหมู่บ้านคนในชุมชนจะสนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิก คนในหมู่บ้านเข้าร่วมประชุมในกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านบ่อยครั้ง และกลุ่มต่าง ๆ ที่มีในหมู่บ้านทำให้สมาชิกในชุมชนมีกิจกรรมร่วมกัน

ตาราง 13

ผลการเปรียบเทียบเทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชนภาคใต้ตอนบน ระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		<i>t</i>	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	<i>SD</i>	ค่าเฉลี่ย	<i>SD</i>		
คนในหมู่บ้านสนใจในเรื่องการนำสิ่งแปลกใหม่ หรือวิธีการผลิตใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในหมู่บ้านเสมอ	2.84	0.79	3.06	0.86	3.47	0.00**
มีการพูดคุยเรื่องการผลิตสินค้าใหม่ ๆ หรือการทำกิจกรรมใหม่ ๆ เพื่อการทำมาหากินในหมู่บ้านเสมอ	2.85	0.79	2.93	0.93	1.31	0.19
ในหมู่บ้านมีการนำเอาวิธีการผลิตหรือวิธีการทำงานที่ทันสมัยในเรื่องต่าง ๆ เข้ามาใช้เสมอ	2.73	0.77	2.79	0.93	0.81	0.42
คนในหมู่บ้านสนใจปรึกษาหารือเรื่องที่จะผลิตสินค้าหรือกิจกรรมหารายได้ใหม่ ๆ	2.83	0.76	3.08	0.88	4.04	0.00**
มีการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในการผลิต หรือในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ในหมู่บ้าน	2.75	0.79	2.82	0.96	1.08	0.28
คนในหมู่บ้านสนใจปรึกษาหารือเรื่องสินค้า หรือผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน	2.83	0.82	3.01	0.94	2.67	0.01**
วิธีการผลิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ในหมู่บ้านมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา	2.73	0.84	2.79	0.94	1.01	0.31
คนในหมู่บ้านสนใจข่าวสารวิสาหกิจชุมชน	3.04	0.72	3.14	0.91	1.65	0.10

ตาราง 13 (ต่อ)

เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		<i>t</i>	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	<i>SD</i>	ค่าเฉลี่ย	<i>SD</i>		
คนในหมู่บ้านให้ความสำคัญต่อ การใช้เครื่องจักรในการทำงาน	2.93	0.82	2.93	0.94	0.04	0.97
มีระบบการค้าขาย แลกเปลี่ยน ทางอินเทอร์เน็ตในหมู่บ้าน	2.11	1.01	2.17	1.15	0.69	0.49
รวม	2.76	0.54	2.87	0.60	2.51	0.01**

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 13 เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชนภาคใต้ตอนบนระหว่างชุมชนที่
ไม่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนและชุมชนที่มีการดำเนินการวิสาหกิจชุมชน ผลการ
เปรียบเทียบพบว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
โดยที่ชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีการยอมรับในเทคโนโลยีใหม่เข้ามาในชุมชนมากกว่า
ได้แก่การเปลี่ยนแปลงในเรื่อง คนในหมู่บ้านสนใจในเรื่องการนำสิ่งแปลกใหม่หรือ
วิธีการผลิตใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในหมู่บ้านเสมอ คนในหมู่บ้านสนใจปรึกษาหารือเรื่องที่จะ
ผลิตสินค้าหรือกิจกรรมหารายได้ใหม่ ๆ และคนในหมู่บ้านสนใจปรึกษาหารือเรื่อง
สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเป็นลักษณะของคนภาคใต้ที่
การยอมรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ค่อนข้างยาก แต่ในชุมชนที่มีการดำเนินการวิสาหกิจ
ชุมชนคนในชุมชนมีการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เข้ามาในชุมชนมากกว่าคนใน
ชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเรื่อง
การผลิตสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนแตกต่างกัน

ตาราง 14

ผลการเปรียบเทียบการผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชนภาคใต้ตอนบนระหว่างชุมชนที่ไม่มี
วิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		t	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD		
มีการดำเนินงานเพื่อผลิตสินค้าแปลก ใหม่ หรืออาชีพใหม่ ๆ จากที่หมู่บ้าน เคยมี	2.57	0.87	2.69	1.00	1.63	0.11
มีการพัฒนาคุณภาพของสินค้า หรือ ผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง คนในหมู่บ้านสนใจสินค้าหรือวิธีการ ประกอบอาชีพของหมู่บ้านอื่น	2.75	0.83	2.89	0.96	2.07	0.04*
รูปแบบของสินค้าหรือวิธีการผลิต สินค้าของหมู่บ้านมีการเปลี่ยนแปลง ตลอดเวลา	2.85	0.81	2.98	0.89	2.06	0.04*
ผลผลิตของหมู่บ้านมีมาตรฐาน ได้รับ เครื่องหมายการรับรองจากหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง	2.66	0.80	2.72	0.92	0.86	0.39
สินค้าหรือผลผลิตของหมู่บ้านมี บุคคลภายนอกหมู่บ้านสนใจสอบถาม อยู่เสมอ	2.68	0.86	2.88	0.99	2.85	0.00**
มีการพัฒนาสินค้าด้วยการแปรรูปและ บรรจุภัณฑ์แปลกใหม่ในหมู่บ้าน ผู้หญิงในหมู่บ้านมีบทบาทในการ พัฒนาการผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน	2.80	0.89	3.12	1.01	4.45	0.00**
หัดเทียบผู้ชาย	2.55	0.82	2.70	0.94	2.28	0.02*
รวม	2.88	0.86	2.97	1.05	1.33	0.19
	2.72	0.62	2.87	0.72	2.98	0.00**

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 14 การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชนภาคใต้ตอนบนระหว่างชุมชนที่ไม่มี
วิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนผลการเปรียบเทียบพบว่า มีความแตกต่างกัน
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในเรื่อง มีการพัฒนาคุณภาพของสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของ

หมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง คนในหมู่บ้านสนใจสินค้า หรือวิธีการประกอบอาชีพของหมู่บ้านอื่น ผลผลิตของหมู่บ้านมีมาตรฐาน ได้รับเครื่องหมายการรับรองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สินค้าหรือผลผลิตของหมู่บ้านมีบุคลภายนอกหมู่บ้านสนใจสอบถามอยู่เสมอ และมีการพัฒนาสินค้าด้วยการแปรรูปและบรรจุภัณฑ์แปลกใหม่ในหมู่บ้าน

ในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีแนวโน้มที่มีการผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชนมากกว่าชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนมีความพร้อมที่จะรับสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาในชุมชน มีสิ่งกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการผลิตสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นในชุมชน ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและโดยกระบวนการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนเอง นอกจากนี้บทบาทของผู้หญิงในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีบทบาทที่เห็นได้อย่างเด่นชัด

ตาราง 15

ผลการเปรียบเทียบการมีงานทำของคนในชุมชนในภาคใต้ตอนบน ระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

การมีงานทำของคนในชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		t	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD		
คนในหมู่บ้านมีงานทำ ถ้าต้องการทำงาน	3.25	0.81	3.24	0.87	-0.12	0.91
คนในหมู่บ้านไม่ย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่น	3.06	0.89	3.05	0.98	-0.16	0.87
คนในหมู่บ้านไม่มีความกังวลเรื่องรายได้หรืองานเดิมที่เคยทำอยู่	3.14	0.73	3.13	0.90	-0.19	0.85
คนในหมู่บ้านในวัยทำงานมีงานทำและมีรายได้ต่อเนื่อง	3.22	0.66	3.34	0.86	2.10	0.04*
คนในหมู่บ้านไม่มีความกังวลเรื่องงานทำในภาคเกษตรเพราะมีงานอื่นรองรับ	3.06	0.76	3.08	0.84	0.33	0.74
มีการพัฒนาองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจชุมชน เช่นการจัดตั้งกองทุนขึ้นในหมู่บ้าน	3.15	0.81	3.33	0.89	2.81	0.01**
คนในหมู่บ้านมีการเดินทางไปท่องเที่ยวต่างถิ่นกันมากขึ้น	2.95	0.81	2.94	0.99	-0.10	0.92
รวม	3.12	0.48	3.16	0.52	1.08	0.28

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 15 การมีงานทำของคนในชุมชนในภาคใต้ตอนบนระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนผลการเปรียบเทียบพบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในภาคใต้ตอนบนการมีงานทำของคนในชุมชนมีหลากหลาย ประกอบกับพืชผลทางการเกษตรที่เป็นอาชีพหลักคือ ยางพารา และปาล์มน้ำมันมีราคาดี วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นเพียงงานหนึ่งที่บางชุมชนสนใจเท่านั้น

แต่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องการมีงานทำของคนในชุมชนระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเรื่อง คนในหมู่บ้านในวัยทำงานมีงานทำและมีรายได้ต่อเนื่อง และมีการพัฒนาองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจชุมชน เช่นการจัดตั้งกองทุนขึ้นในหมู่บ้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรายได้หลักในชุมชนภาคใต้ตอนบนมาจากปาล์มน้ำมัน และยางพารา ในช่วงเวลาดังกล่าวราคาพืชผลหลักทั้งสองชนิดค่อนข้างดี ทำให้วิสาหกิจชุมชนไม่มีผลต่อการมีงานทำของคนในชุมชนมากนัก แต่ในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงในบางเรื่องที่น่าสนใจไม่ว่าจะเป็นรายได้ของครัวเรือนที่มากขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่ององค์ความรู้ทางด้านเศรษฐกิจในบางเรื่องเช่นองค์การทางด้านเศรษฐกิจซึ่งเป็นสิ่งใหม่ในชุมชน

ตาราง 16

ผลการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงรายได้ของคนในชุมชนภาคใต้ตอนบน ระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

การเปลี่ยนแปลงรายได้ของ คนในชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจ ชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		<i>t</i>	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD		
คนในหมู่บ้านมีรายได้						
มากกว่าเดิม	3.17	0.79	3.14	0.86	-0.41	0.68
คนในหมู่บ้านชอบซื้อสิ่งของ						
เครื่องใช้ใหม่ ๆ มาใช้	3.21	0.77	3.08	0.86	-2.22	0.03*

ตาราง 16 (ต่อ)

การเปลี่ยนแปลงรายได้ของ คนในชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจ ชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		<i>t</i>	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	<i>SD</i>	ค่าเฉลี่ย	<i>SD</i>		
คนในหมู่บ้านมีความมั่นคง ในชีวิตและทรัพย์สิน	3.37	0.72	3.37	0.87	-0.10	0.92
มีการสร้างบ้านใหม่หรือ สิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ เกิดขึ้นใน หมู่บ้านเสมอ	3.24	0.77	3.25	0.89	0.13	0.90
คนในหมู่บ้านสนใจในการ ท่องเที่ยวต่างถิ่น	2.97	0.85	3.17	0.96	2.98	0.00**
ชาวบ้านส่วนใหญ่มีรถ มอเตอร์ไซค์หรือรถยนต์ใช้	3.68	0.76	3.65	0.87	-0.41	0.68
คนในหมู่บ้านนิยมส่ง ลูกหลานไปเรียนในเมือง	3.51	0.81	3.63	0.93	1.85	0.07
รวม	3.31	0.47	3.33	0.56	0.51	0.61

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 16 การเปลี่ยนแปลงเรื่องรายได้ของคนในชุมชนภาคใต้ตอนบน เมื่อเปรียบเทียบระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน ผลการเปรียบเทียบพบว่า ในภาพรวมไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเรื่อง คนในหมู่บ้านชอบซื้อสิ่งของเครื่องใช้ใหม่ ๆ มาใช้ และ คนในหมู่บ้านสนใจในการท่องเที่ยวต่างถิ่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นของครัวเรือนทำให้คนในชุมชนมีโอกาสดำเนินการที่จะจับจ่ายใช้สอยในสิ่งใหม่ ๆ ที่ต้องการได้

ตาราง 17

ผลการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนภาคใต้
ตอนบนระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

การเปลี่ยนแปลงพื้นฐานทาง วัฒนธรรม	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		t	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD		
มีความร่วมมือของคนต่อเพื่อน บ้าน	3.31	0.71	3.46	0.77	2.86	0.00**
คนในหมู่บ้านให้ความสำคัญต่อ งานประเพณีของหมู่บ้าน	3.55	0.73	3.62	0.77	1.25	0.21
สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสได้ อยู่ร่วมกัน	3.42	0.77	3.51	0.82	1.42	0.16
สมาชิกในชุมชนมีการร่วมกัน หารือ ประชุม วางแผนร่วมกัน บ่อยครั้ง	3.20	0.74	3.21	0.89	0.13	0.90
คนในหมู่บ้านมีการขายผลิตภัณฑ์ หรือการให้บริการ โดยมี ผลตอบแทนมากกว่าการให้เปล่า	3.12	0.81	3.24	0.83	1.92	0.06
ชาวบ้านชอบวิถีชีวิตเรียบง่าย แบบเดิมเดิม	3.41	0.75	3.41	0.87	0.07	0.95
คนในหมู่บ้านให้ความสำคัญต่อ การพักผ่อนและการออกกำลังกาย	3.24	0.72	3.29	0.85	0.84	0.40
รวม	3.32	0.46	3.39	0.49	1.99	0.05*

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 17 การเปลี่ยนแปลงพื้นฐานทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนภาคใต้
ตอนบนระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนผลการ
เปรียบเทียบพบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่การการเปลี่ยนแปลง
ในเรื่องการมีความร่วมมือของคนในหมู่บ้านต่อเพื่อนบ้าน โดยที่ชุมชนที่มีวิสาหกิจ

ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงโดยค่าเฉลี่ยที่สูงกว่า ทั้งนี้ความร่วมมือของคนในหมู่บ้านอาจเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งต่อการเกิดขึ้นของวิสาหกิจชุมชน

ตาราง 18

ผลการเปรียบเทียบการมีวิถีชีวิตใหม่ของคนในชุมชนภาคใต้ตอนบน ระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจ

การมีวิถีชีวิตใหม่ของคนใน ชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		<i>t</i>	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD		
คนในหมู่บ้านมีโอกาสไปเดินซื้อ ของตามห้างสรรพสินค้าในตัว เมือง	3.10	0.81	3.28	0.87	2.82	0.01**
คนในหมู่บ้านมีเครื่องใช้ไฟฟ้า/ โทรศัพท์มือถือ หรือผลผลิตจาก ภายนอกชุมชนใช้	3.48	0.79	3.40	0.89	-1.18	0.24
คนในหมู่บ้านชอบใช้สินค้าที่มี คุณภาพ ราคาแพง	2.99	0.86	2.78	1.01	-2.96	0.00**
คนในหมู่บ้านมีโอกาสเดินทางไป ติดต่อจำหน่ายสินค้าหรือผลผลิต นอกชุมชน	2.89	0.81	2.90	0.96	0.22	0.82
คนในหมู่บ้านมุ่งทำงานเพื่อ แสวงหารายได้เป็นหลัก	3.40	0.83	3.37	0.97	-0.45	0.65
มีการพัฒนาระบบการซื้อขายด้วย เทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่นมีการใช้ บัตรเครดิตเพื่อซื้อขายสินค้าใน หมู่บ้าน	2.40	1.07	2.37	1.11	-0.36	0.72
ในหมู่บ้านมีการเรียนรู้การซื้อขาย สินค้าผ่านทางคอมพิวเตอร์	2.07	1.02	2.14	1.13	0.86	0.39
รวม	2.90	0.50	2.89	0.56	-0.29	0.77

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 18 การมีวิถีชีวิตใหม่ของคนในชุมชนภาคใต้ตอนบนระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน ผลการเปรียบเทียบพบว่า ทั้งสองชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีวิถีชีวิตใหม่ของคนในชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง และไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

แต่หากพิจารณาในรายละเอียดจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงในเรื่องดังกล่าว มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเรื่อง คนในหมู่บ้านมีโอกาสไปเดินซื้อของตามห้างสรรพสินค้าในตัวเมือง และคนในหมู่บ้านชอบใช้สินค้าที่มีคุณภาพ ราคาแพง

ตาราง 19

ผลการเปรียบเทียบการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอกของคนในชุมชนภาคใต้ตอนบนระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

การติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก ชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		t	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD		
คนในหมู่บ้านมีโอกาสเดินทางไปนอกหมู่บ้านบ่อยขึ้น	2.88	0.77	2.99	0.99	1.76	0.08
คนในหมู่บ้านสนใจเรื่องข้อมูลข่าวสารจากสังคมภายนอก	3.18	0.70	3.44	0.86	4.39	0.00**
คนในหมู่บ้านสนใจเข้าร่วมประชุมที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน	3.31	0.73	3.52	0.82	3.66	0.00**
มีการใช้เครื่องมือสื่อสาร เช่น โทรศัพท์ในหมู่บ้านมาก	3.62	0.76	3.64	0.92	0.27	0.79
คนในหมู่บ้านชอบพูดคุยเรื่องสังคมของคนภายนอกหมู่บ้าน	3.25	0.68	3.30	0.88	0.83	0.41
ข่าวสารทางวิทยุและโทรทัศน์เป็นที่สนใจของคนในหมู่บ้าน	3.55	0.79	3.68	0.80	2.26	0.02*
คนในหมู่บ้านสนใจติดตามข่าวสารเรื่องราวที่เกิดขึ้นของบ้านเมือง	3.50	0.77	3.67	0.87	2.68	0.01**
รวม	3.32	0.46	3.46	0.58	3.45	0.00**

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 19 การติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอกของคนในชุมชนภาคใต้ตอนบนระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนผลการเปรียบเทียบพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอกอยู่ในระดับปานกลาง แต่ในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนทำให้คนในชุมชนมีโอกาสในการติดต่อสื่อสาร และประสานงานด้านการตลาดกับสังคมภายนอกมากขึ้น ทั้งโดยกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนเอง และโดยการกระตุ้นจากภาครัฐ และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเรื่อง คนในหมู่บ้านสนใจเรื่องข้อมูลข่าวสารจากสังคมภายนอก คนในหมู่บ้านสนใจเข้าร่วมประชุมที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน ข่าวสารทางวิทยุและโทรทัศน์เป็นที่สนใจของคนในหมู่บ้าน และคนในหมู่บ้านสนใจติดตามข่าวสารเรื่องราวที่เกิดขึ้นของบ้านเมือง โดยในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องดังกล่าวโดยเฉลี่ยมีระดับที่มากกว่า

ตาราง 20

ผลการเปรียบเทียบการย้ายถิ่นของคนในชุมชนภาคใต้ตอนบน ระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

การย้ายถิ่นของคนในชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		t	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD		
คนในหมู่บ้านมีความสุขกับการใช้ชีวิตในชุมชน	3.65	0.74	3.77	0.77	2.25	0.03*
คนในหมู่บ้านมีความภูมิใจในท้องถิ่น รักชุมชน	3.69	0.73	3.78	0.83	1.57	0.12
คนในหมู่บ้านมีการย้ายถิ่นกลับคืนสู่หมู่บ้านมากขึ้น	3.26	0.86	3.16	0.96	-1.38	0.17
มีธุรกิจการท่องเที่ยวเกิดขึ้นภายในหมู่บ้านหรือในเครือข่ายชุมชน	2.96	0.87	2.91	1.02	-0.69	0.49
คนในหมู่บ้านสามารถทำงานมีรายได้เพียงพอไม่ต้องไปทำงานที่อื่น	3.16	0.76	3.13	0.98	-0.47	0.64
รวม	3.21	0.48	3.21	0.57	0.02	0.99

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตาราง 20 การย้ายถิ่นของในชุมชนภาคใต้ตอนบนระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน ผลการเปรียบเทียบพบว่า ในภาพรวมทั้งสองชุมชนการย้ายถิ่นของคนอยู่ในระดับปานกลางที่ใกล้เคียงกันและไม่มี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในชุมชนภาคใต้ตอนบนเศรษฐกิจส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับพืชผลทางการเกษตรทั้งยางพารา ปาล์ม น้ำมัน และ ไม้ผล จากวิกฤติเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 ไม่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจภายในชุมชนภาคใต้ตอนบนมากนัก ทำให้การย้ายถิ่นของคนในชุมชนภาคใต้ตอนบนหลังจากวิกฤติเศรษฐกิจมีไม่มากนัก ผิดปกติ ทั้งในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนและในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

หากพิจารณาในรายละเอียดพบว่า การย้ายถิ่นของคนมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเรื่องเดียว คือ การที่คนในหมู่บ้านมีความสุขกับการใช้ชีวิตในชุมชน ซึ่งโดยค่าเฉลี่ยแล้วในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีค่าเฉลี่ยระดับที่สูงกว่าในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน

ตาราง 21

ผลการเปรียบเทียบความขัดแย้งในชุมชนภาคใต้ตอนบน ระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

ความขัดแย้งในชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		<i>t</i>	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	<i>SD</i>	ค่าเฉลี่ย	<i>SD</i>		
มีความร่วมมือของคนในกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน	3.21	0.78	3.27	0.84	0.94	0.35
คนในหมู่บ้านมีเรื่องขัดแย้งกันบ่อยครั้ง	2.45	0.88	2.46	0.95	0.12	0.90
มีการแข่งขันเรื่องการทำมาหากินในหมู่บ้าน	2.62	0.83	2.57	0.95	-0.72	0.48
มีการแข่งขันเรื่องการใช้ทรัพยากรที่มี ในหมู่บ้าน	3.37	0.90	3.35	0.95	-0.30	0.76

ตาราง 21 (ต่อ)

ความขัดแย้งในชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		<i>t</i>	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	<i>SD</i>	ค่าเฉลี่ย	<i>SD</i>		
มีความต้องการผู้นำเป็นแกนนำ ประสานงานการดำเนินงานใน หมู่บ้าน	3.26	0.79	3.30	0.94	0.74	0.46
มีการประนีประนอมในเรื่อง ความขัดแย้งต่าง ๆ ภายใน ครอบครัวและภายในชุมชน บ่อยครั้ง	2.96	0.87	3.07	0.96	0.61	0.11
ความขัดแย้งเป็นเรื่องปกติที่ เกิดขึ้นเป็นประจำในหมู่บ้าน	2.55	0.94	2.60	0.99	0.71	0.48
รวม	2.92	0.35	2.95	0.40	1.05	0.30

จากตาราง 21 ความขัดแย้งในชุมชนภาคใต้ตอนบนระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนผลการเปรียบเทียบพบว่า ความขัดแย้งของทั้งสองชุมชนอยู่ในระดับปานกลางใกล้เคียงกันและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในชุมชนชนบทการติดต่อทางสังคมมีลักษณะของความใกล้ชิด มีความประนีประนอมในทางสังคมค่อนข้างสูง ทำให้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนมีไม่มากนัก และไม่มี ความแตกต่างกันทั้งสองชุมชน

ตาราง 22

ผลการเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนภาคใต้ตอนบน ระหว่างชุมชนที่ไม่มี
 วิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		t	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD		
คนในหมู่บ้านมีความมั่นคงในชีวิต และทรัพย์สิน	3.41	0.80	3.45	0.79	0.69	0.49
คนในหมู่บ้านมีสุขภาพดี	3.65	0.72	3.52	0.80	-2.23	0.03*
คนในหมู่บ้านมีขวัญและกำลังใจใน การใช้ชีวิต	3.64	0.75	3.60	0.80	-0.79	0.43
คนในหมู่บ้านมีความสุขกับการ ดำรงชีวิต	3.68	0.74	3.72	0.80	0.80	0.43
คนในหมู่บ้านมีความสามัคคีกัน มากขึ้น	3.48	0.80	3.49	0.87	0.06	0.95
สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน ได้รับความเสียหายและถูกทำลาย มากขึ้น	3.17	0.97	3.19	1.12	0.15	0.88
คนในหมู่บ้านมีความกล้าแสดง ความคิดเห็นในการประชุมหมู่บ้าน ความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน ลดลง	3.07	0.75	3.24	0.91	2.73	0.01**
มาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ของคน ในหมู่บ้านดีขึ้น	3.41	0.71	3.36	0.84	-0.72	0.47
คนในหมู่บ้านปฏิบัติตามกฎ ระเบียบที่ชุมชนวางไว้	3.30	0.74	3.40	0.84	1.70	0.09
ทรัพยากรธรรมชาติที่มีในหมู่บ้าน ถูกใช้และถูกทำลายมากขึ้น	3.18	0.99	3.34	1.11	2.05	0.04*
รวม	3.33	3.40	3.37	0.41	1.28	0.20

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 22 คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนภาคใต้ตอนบนระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนผลการเปรียบเทียบพบว่า ในภาพรวมทั้งสองชุมชนคุณภาพชีวิตของคนอยู่ในระดับปานกลาง โดยที่คนในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีคุณภาพชีวิตโดยเฉลี่ยดีกว่า แต่ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่หากพิจารณาในรายละเอียดพบว่า คุณภาพชีวิตของคนมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเรื่อง คนในหมู่บ้านมีสุขภาพดี คนในหมู่บ้านมีความกล้าแสดงความคิดเห็นในการประชุมหมู่บ้าน และทรัพยากรธรรมชาติที่มีในหมู่บ้านถูกใช้และถูกทำลายมากขึ้น

ตาราง 23

เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน กับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

ปัจจัยในชุมชน	ไม่มีวิสาหกิจชุมชน		มีวิสาหกิจชุมชน		t	Sig.
	ค่าเฉลี่ย	SD	ค่าเฉลี่ย	SD		
ทัศนคติของคนในครัวเรือนต่อ						
วิสาหกิจชุมชน	3.48	0.40	3.56	0.47	2.50	0.01**
ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม						
ของชุมชน	3.17	0.46	3.34	0.51	4.55	0.00**
การเมืองในชุมชน	3.41	0.50	3.41	0.79	0.13	0.90
บทบาทของผู้นำในชุมชน	3.35	0.57	3.43	0.70	1.67	0.10
การมีส่วนร่วมในกิจกรรม						
ของชุมชน	3.25	0.54	3.38	0.57	3.08	0.00**
เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน	2.76	0.54	2.87	0.60	2.51	0.01**
การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน	2.72	0.62	2.87	0.72	2.98	0.00**
การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ	2.99	1.04	3.24	1.10	2.99	0.00**
การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม	2.71	0.98	2.94	1.04	3.05	0.00**
การเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของ						
คนในชุมชน	2.87	0.89	3.24	0.89	5.69	0.00**
การเปลี่ยนแปลงทางสังคม	2.84	0.96	3.15	0.99	4.24	0.00**

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 23 การเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน กับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนผลการเปรียบเทียบพบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเรื่องทัศนคติของคนในครัวเรือนต่อวิสาหกิจชุมชน ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชน และ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในภาพรวม ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน กับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่แตกต่างเห็น ได้ชัดเจนในหลายเรื่อง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงคุณภาพที่พบในตอนต้น

ภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนพบว่า มีความแตกต่างของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน กับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในเรื่องทัศนคติของคนในชุมชนต่อวิสาหกิจชุมชน ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคนในชุมชน เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นมาในชุมชน การเปลี่ยนแปลงพื้นฐานทางด้านวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอกชุมชน โดยที่ชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงโดยเฉลี่ยมากกว่า

การเปลี่ยนแปลงที่ทั้งชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนและชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง บทบาทของผู้นำในชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง การมีงานทำของคนในชุมชน การเปลี่ยนแปลงในเรื่องรายได้ของคนในชุมชน การมีวิถีชีวิตใหม่ของคนในชุมชน การย้ายถิ่นของคนในชุมชน ความขัดแย้งในชุมชน และการเปลี่ยนแปลงในคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน แต่หากพิจารณาในรายละเอียดจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงในแทบทุกเรื่องชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงโดยเฉลี่ยที่มากกว่า

ตอนที่ 3 ทดสอบสมมติฐานการวิจัย

จากสมมติฐานของการวิจัยที่กำหนดไว้ว่า

ปัจจัยวิสาหกิจชุมชนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของครัวเรือนและชุมชนในภาคใต้ตอนบนซึ่งประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชนคนในชุมชน

สัญลักษณ์ที่ใช้ในตารางเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล

- M_1 = ปัจจัยในครัวเรือน
- M_2 = ปัจจัยความสัมพันธ์ของชุมชน
- M_3 = ปัจจัยวิสาหกิจชุมชน
- X_1 = ทักษะคติของคนในครัวเรือน
- X_2 = ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน
- X_3 = การเมืองในชุมชน
- X_4 = บทบาทของผู้นำในชุมชน
- X_5 = การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน
- X_6 = เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน
- X_7 = การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน
- Y_1 = การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
- Y_2 = การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม
- Y_3 = การเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชน
- $Y_{รวม}$ = การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ตาราง 24

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างตัวแปรอิสระ และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในภาคใต้ตอนบน

ตัวแปร	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	Y ₁	Y ₂	Y ₃	Y _{รวม}
X ₁	-										
X ₂	.16**	-									
X ₃	.22**	.52**	-								
X ₄	.16**	.59**	.55**	-							
X ₅	.17**	.60**	.45**	.66**	-						
X ₆	.08*	.49**	.33**	.45**	.43**	-					
X ₇	.09*	.47**	.29**	.39**	.34**	.76**	-				
Y ₁	.16**	.48**	.42**	.45**	.52**	.43**	.40**	-			
Y ₂	.09*	.47**	.37**	.41**	.50**	.48**	.39**	.69**	-		
Y ₃	.23**	.55**	.49**	.57**	.59**	.48**	.46**	.67**	.64**	-	
Y _{รวม}	.19**	.57**	.50**	.55**	.61**	.53**	.48**	.88**	.85**	.91**	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 24 ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติของคนในชุมชนต่อวิสาหกิจชุมชน ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน การเมืองในชุมชน บทบาทของผู้นำในชุมชน การมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชน เทคโนโลยีที่เข้ามาในชุมชน การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน ทั้งในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน และชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน พบว่ามีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตาราง 25

ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยของตัวแปรที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนของภาคใต้ตอนบน

ตัวแปรพยากรณ์	b	SE _b	Beta	t
ค่าคงที่	1.09			
ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ของชุมชน (X ₂)	0.19	0.06	0.19	3.03**
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของ ชุมชน (X ₅)	0.26	0.05	0.28	5.04**
การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน (X ₇)	0.11	0.04	0.16	3.15**
การเมืองในชุมชน (X ₃)	0.16	0.06	0.15	2.93**

$R^2 = 0.384$ $SEE = 0.41$ $F = 55.37$ $df = 359$ Sig. of $F = 0.01$

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 25 พบว่า ปัจจัยลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน และการเมืองในชุมชน ร่วมกันสามารถทำนายการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนได้ร้อยละ 38.4 มีความคลาดเคลื่อนในการพยากรณ์ 0.41

จากสัมประสิทธิ์การทำนายการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสามารถนำมาเขียนเป็นสมการทำนายในรูปคะแนนมาตรฐานได้ดังนี้

$$Z_1 = 0.19 (Z_{X_2}) + 0.28 (Z_{X_5}) + 0.16 (Z_{X_7}) + 0.15 (Z_{X_3})$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

$$Y_1 = 1.09 + 0.19 (X_2) + 0.26 (X_5) + 0.11 (X_7) + 0.16 (X_3)$$

ตาราง 26

ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยของตัวแปรที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบน

ตัวแปรพยากรณ์	b	SE _b	Beta	t
ค่าคงที่	1.48			
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (X ₅)	0.27	0.04	0.33	6.56**
เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน (X ₆)	0.21	0.04	0.25	5.24**
การเมืองในชุมชน (X ₃)	0.15	0.04	0.17	3.64**

$R^2 = 0.338$ $SEE = 0.36$ $F = 60.72$ $df = 359$ $\text{Sig. of } F = 0.01$

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 26 พบว่า ปัจจัยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน และการเมืองในชุมชน ร่วมกันสามารถทำนายการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนได้ร้อยละ 33.8 มีความคลาดเคลื่อนในการพยากรณ์ 0.36

จากสัมประสิทธิ์การทำนายการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสามารถนำมาเขียนเป็นสมการทำนายในรูปคะแนนมาตรฐานได้ดังนี้

$$Z_1 = 0.33 (Z_{X_5}) + 0.25 (Z_{X_6}) + 0.17 (Z_{X_3})$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

$$Y_1 = 1.48 + 0.27 (X_5) + 0.21 (X_6) + 0.15 (X_3)$$

ตาราง 27

ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยของตัวแปรที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจในภาคใต้ตอนบน

ตัวแปรพยากรณ์	b	SE _b	Beta	t
ค่าคงที่	1.69			
ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน (X ₂)	0.21	0.06	0.24	3.81**
เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน (X ₆)	0.22	0.04	0.30	5.57**
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (X ₅)	0.20	0.05	0.26	3.97**
บทบาทของผู้นำในชุมชน (X ₄)	-0.09	0.04	-0.15	-2.22*

$R^2 = 0.319$ $SEE = 0.37$ $F = 41.58$ $df = 359$ $Sig. \text{ of } F = 0.01$

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 27 พบว่า ปัจจัยลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ร่วมกันสามารถทำนายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนได้ร้อยละ 31.9 มีความคลาดเคลื่อนในการพยากรณ์ 0.37 โดยส่งผลทางบวก ยกเว้นบทบาทของผู้นำในชุมชนที่ส่งผลในทางลบ

จากสัมประสิทธิ์การทำนายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมสามารถนำมาเขียนเป็นสมการทำนายในรูปคะแนนมาตรฐานได้ดังนี้

$$Z_2 = 0.24 (Z_{X_2}) + 0.30 (Z_{X_6}) + 0.26 (Z_{X_5}) - 0.15 (Z_{X_4})$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

$$Y_2 = 1.69 + 0.21 (X_2) + 0.22 (X_6) + 0.20 (X_5) - 0.15 (X_4)$$

ตาราง 28

ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยของตัวแปรที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบน

ตัวแปรพยากรณ์	b	SE _b	Beta	t
ค่าคงที่	1.35			
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (X ₅)	0.22	0.04	0.28	5.19**
เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน (X ₆)	0.19	0.04	0.25	5.16**
บทบาทของผู้นำในชุมชน (X ₄)	0.13	0.04	0.18	3.34**
ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน (X ₂)	0.11	0.05	0.12	2.26**

$R^2 = 0.429$ $SEE = 0.32$ $F = 66.70$ $df = 359$ $\text{Sig. of } F = 0.01$

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 28 พบว่า ปัจจัยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน บทบาทของผู้นำในชุมชน และลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ร่วมกันสามารถทำนายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนได้ร้อยละ 42.9 มีความคลาดเคลื่อนในการพยากรณ์ 0.32

จากสัมประสิทธิ์การทำนายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมสามารถนำมาเขียนเป็นสมการทำนายในรูปคะแนนมาตรฐานได้ดังนี้

$$Z_2 = 0.28 (Z_{X_5}) + 0.25 (Z_{X_6}) + 0.18 (Z_{X_4}) + 0.12 (Z_{X_2})$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

$$Y_2 = 1.35 + 0.22 (X_5) + 0.19 (X_6) + 0.13 (X_4) + 0.11 (X_2)$$

ตาราง 29

ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยของตัวแปรที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบน

ตัวแปรพยากรณ์	b	SE _b	Beta	t
ค่าคงที่	1.33			
ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน (X ₂)	0.16	0.04	0.22	4.22**
การเมืองในชุมชน (X ₃)	0.18	0.03	0.24	5.26**
เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน (X ₆)	0.13	0.03	0.21	4.96**
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (X ₅)	0.14	0.03	0.22	4.55**

$R^2 = 0.563$ $SEE = 0.25$ $F = 91.10$ $df = 359$ Sig. of $F = 0.01$

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 29 พบว่า ปัจจัยลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน การเมืองในชุมชน เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ร่วมกันสามารถทำนายการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนของภาคใต้ตอนบนได้ร้อยละ 56.3 มีความคลาดเคลื่อนในการพยากรณ์ 0.25

จากสัมประสิทธิ์การทำนายการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชน สามารถนำมาเขียนเป็นสมการทำนายในรูปคะแนนมาตรฐานได้ดังนี้

$$Z_3 = 0.22 (Z_{X_2}) + 0.24 (Z_{X_3}) + 0.21 (Z_{X_6}) + 0.22 (Z_{X_5})$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

$$Y_3 = 1.33 + 0.16 (X_2) + 0.18 (X_3) + 0.13 (X_6) + 0.14 (X_5)$$

ตาราง 30

ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยของตัวแปรที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบน

ตัวแปรพยากรณ์	b	SE _b	Beta	t
ค่าคงที่	1.99			
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (X ₅)	0.21	0.03	0.34	6.51**
บทบาทของผู้นำในชุมชน (X ₄)	0.18	0.03	0.31	6.16**
การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน (X ₇)	0.09	0.02	0.16	3.73**

$R^2 = 0.468$ $SEE = 0.25$ $F = 91.10$ $df = 359$ $\text{Sig. of } F = 0.01$

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 30 พบว่า ปัจจัยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน บทบาทของผู้นำในชุมชน และการผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน ร่วมกันสามารถทำนายการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนของภาคใต้ตอนบน ได้ร้อยละ 43.8 มีความคลาดเคลื่อนในการพยากรณ์ 0.25

จากสัมประสิทธิ์การทำนายการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชน สามารถนำมาเขียนเป็นสมการทำนายในรูปคะแนนมาตรฐานได้ดังนี้

$$Z_3 = 0.34 (Z_{X_5}) + 0.31 (Z_{X_4}) + 0.16 (Z_{X_7})$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

$$Y_3 = 1.99 + 0.21 (X_5) + 0.18 X_4 + 0.09 (X_7)$$

ตาราง 31

ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยของตัวแปรที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยภาพรวมในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนของภาคใต้ตอนบน

ตัวแปรพยากรณ์	b	SE _b	Beta	t
ค่าคงที่	1.13			
ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน (X ₂)	0.16	0.04	0.22	4.22**
การเมืองในชุมชน (X ₃)	0.18	0.03	0.24	5.26**
เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน (X ₆)	0.13	0.03	0.21	4.93**
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (X ₅)	0.14	0.03	0.22	4.55**

$$R^2 = 0.563 \quad SEE = 0.25 \quad F = 91.10 \quad df = 359 \quad \text{Sig. of } F = 0.01$$

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 31 พบว่า ปัจจัยลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน การเมืองในชุมชน เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ร่วมกันสามารถทำนายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยภาพรวมในชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนได้ร้อยละ 56.3 มีความคลาดเคลื่อนในการพยากรณ์ 0.25

จากสัมประสิทธิ์การทำนายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยภาพรวมของคนในชุมชนสามารถนำมาเขียนเป็นสมการทำนายในรูปคะแนนมาตรฐานได้ดังนี้

$$Z_{\text{รวม}} = 0.22 (Z_{X_2}) + 0.24 (Z_{X_3}) + 0.21 (Z_{X_6}) + 0.22 (Z_{X_5})$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

$$Y_{\text{รวม}} = 1.13 + 0.16 (X_2) + 0.18 (X_3) + 0.13 (X_6) + 0.14 (X_5)$$

ตาราง 32

ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยของตัวแปรที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยภาพรวมในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนของภาคใต้ตอนบน

ตัวแปรพยากรณ์	b	SE _b	Beta	t
ค่าคงที่	1.99			
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (X ₅)	0.21	0.03	0.34	6.51**
บทบาทของผู้นำในชุมชน (X ₄)	0.18	0.03	0.31	6.16**
การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน (X ₇)	0.09	0.02	0.16	3.73**

$R^2 = 0.438$ $SEE = 0.25$ $F = 92.64$ $df = 359$ $Sig. \text{ of } F = 0.01$

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 32 พบว่า ปัจจัยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน บทบาทของผู้นำในชุมชน และการผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน ร่วมกันสามารถทำนายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยภาพรวมในชุมชนที่ไม่มีการค้าดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนได้ร้อยละ 43.8 มีความคลาดเคลื่อนในการพยากรณ์ 0.25

จากสัมประสิทธิ์การทำนายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยภาพรวมของคนในชุมชนสามารถนำมาเขียนเป็นสมการทำนายในรูปคะแนนมาตรฐานได้ดังนี้

$$Z_{\text{รวม}} = 0.34 (Z_{X_5}) + 0.31 (Z_{X_4}) + 0.16 (Z_{X_7})$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

$$Y_{\text{รวม}} = 1.99 + 0.21 (X_5) + 0.18 (X_4) + 0.09 (X_7)$$

ตาราง 33

สรุปความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยในครัวเรือน ปัจจัยความสัมพันธ์ของชุมชน และปัจจัยวิสาหกิจชุมชน กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน และชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลง	การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ		การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม		การเปลี่ยนแปลงของคนที่อยู่ในชุมชน		การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (ภาพรวม)	
	ไม่มี	มี	ไม่มี	มี	ไม่มี	มี	ไม่มี	มี
	ปัจจัยในครัวเรือน							
1. ลักษณะของครัวเรือน	-	**	-	-	-	*	-	*
2. การยอมรับสิ่งใหม่ของคนในครัวเรือนและชุมชน	-	*	*	**	-	-	-	**
3. ทักษะของคนในครัวเรือนต่อวิสาหกิจชุมชน	**	**	-	-	-	**	*	**
ปัจจัยความสัมพันธ์ของชุมชน								
4. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน	*	*	**	**	-	**	**	**
5. การเมืองในชุมชน	-	**	-	**	-	**	-	**
6. บทบาทของผู้นำในชุมชน	*	-	-	-	**	-	**	-
7. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน	**	**	**	-	**	**	**	**
ปัจจัยวิสาหกิจชุมชน								
8. เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน	**	*	**	**	**	-	**	**
9. การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน	**	**	**	-	*	**	**	**

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 33 สรุปการเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชน และชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชน พบว่า ในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของปัจจัยในครัวเรือนเรื่อง ทักษะของคนในครัวเรือนต่อวิสาหกิจชุมชน ปัจจัย-

การเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมี
การเปลี่ยนแปลงปัจจัยในครัวเรือนเรื่อง ลักษณะของครัวเรือน และ ทักษะของคนใน
ครัวเรือนต่อวิสาหกิจชุมชน ปัจจัยความสัมพันธ์ของชุมชนเรื่อง ลักษณะทางสังคมและ
วัฒนธรรมของชุมชน การเมืองในชุมชน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน
ปัจจัยวิสาหกิจชุมชนเรื่อง การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงปัจจัย
ในครัวเรือนเรื่อง ลักษณะของครัวเรือน การยอมรับสิ่งใหม่ของคนในครัวเรือนและ
ชุมชน และ ทักษะของคนในครัวเรือนต่อวิสาหกิจชุมชน ปัจจัยความสัมพันธ์ของ
ชุมชนเรื่อง ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน การเมืองในชุมชน และ
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ปัจจัยวิสาหกิจชุมชนเรื่อง เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามา
ในชุมชน และการผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน

ตาราง 34

ความคิดเห็นของคนในครัวเรือนต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงาน
วิสาหกิจชุมชนในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา

ลักษณะการเปลี่ยนแปลง	จำนวน	ร้อยละ
1. คนในชุมชนมีรายได้จากพืชหลัก โดยเฉพาะจาก ยางพารามากขึ้น	72	24.24
2. การย้ายถิ่นของคนในชุมชนมีน้อยลง	61	20.54
3. ชีวิตความเป็นอยู่สบายมากขึ้น	53	17.85
4. คนในชุมชนมีความขัดแย้งในผลประโยชน์มากขึ้น	48	16.16
5. คนในชุมชนสนใจในเรื่องการทำมาหากินมากขึ้น	38	12.79
6. มีการเข้ามาของสินค้าสมัยใหม่มากขึ้น	25	8.42
รวม	297	100.00

ตาราง 35

ความคิดเห็นของคนในครัวเรือนต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่มีการดำเนินงาน
วิสาหกิจชุมชนในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา

ลักษณะการเปลี่ยนแปลง	จำนวน	ร้อยละ
1. คนในชุมชนมีความตื่นตัวต่อกิจกรรมในชุมชนและให้ความร่วมมือกันมากขึ้น	75	28.96
2. ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีหลาย ๆ อย่างในชุมชน	52	20.08
3. มีผู้นำใหม่ ๆ เกิดขึ้นในชุมชน	41	15.83
4. หมู่บ้านมีการพัฒนามากขึ้น	35	13.51
5. คนในชุมชนมีรายได้มากขึ้น	28	10.81
6. มีเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาในชุมชน	15	5.79
7. ลูกหลานมีโอกาสได้เรียนต่อมากขึ้น	13	5.02
รวม	259	100.00

จากตาราง 34 และตาราง 35 เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของคนในชุมชนที่ไม่มี
การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน กับชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนพบว่า
ความคิดเห็นของคนในชุมชนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันอย่างชัดเจนคือ ใน
ชุมชนที่ไม่มีมีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน คนในชุมชนมองเห็นการเปลี่ยนแปลงที่
เกิดขึ้นในรอบ 5 ปีที่ผ่านมาเป็นเรื่องของ คนในชุมชนมีรายได้จากพืชหลักโดยเฉพาะ
จากยางพารามากขึ้น การย้ายถิ่นของคนในชุมชนมีน้อยลง ชีวิตความเป็นอยู่สบายมากขึ้น
คนในชุมชนมีความขัดแย้งในผลประโยชน์มากขึ้น คนในชุมชนสนใจเรื่องทำมาหากิน
มากขึ้น และ มีการเข้ามาของสินค้าสมัยใหม่ในชุมชนมากขึ้นตามลำดับ

ส่วนในชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนคนในชุมชนมองเห็นถึง
การเปลี่ยนแปลงในรอบ 5 ปีที่ผ่านมาในเรื่อง คนในชุมชนมีความตื่นตัวต่อกิจกรรมใน
ชุมชนและให้ความร่วมมือกันมากขึ้น ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่
ดีหลาย ๆ อย่างในชุมชน การมีผู้นำใหม่ ๆ เกิดขึ้นในชุมชน หมู่บ้านมีการพัฒนามากขึ้น

คนในชุมชนมีรายได้มากขึ้น มีเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาในชุมชน และลูกหลานมีโอกาสได้เรียนต่อมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงใน 2 ปัจจัย คือปัจจัยภายในชุมชนเอง เป็นลักษณะของคนในชุมชน และปัจจัยภายนอกที่เข้ามากระทบต่อชุมชนในลักษณะที่แตกต่างกัน โดยที่ชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนคนในชุมชนมีความตื่นตัวโดยธรรมชาติมากกว่า และยังมีปัจจัยภายนอกที่เข้ามาทั้งเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และโอกาสในการติดต่อกับสังคมภายนอกมากกว่า

สรุป

ลักษณะของชุมชนภาคใต้ตอนบนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ทรัพยากรที่สามารถใช้เป็นต้นทุนวิสาหกิจชุมชนได้เป็นพืชผลที่มีอยู่ในหมู่บ้าน กองทุนที่มีในหมู่บ้านและสามารถใช้เป็นต้นทุนวิสาหกิจชุมชนได้มากคือกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกองทุนโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4-6 คน อาชีพหลักของคนในครัวเรือนเป็นเกษตรกร รายได้รวมของสมาชิกในครอบครัวต่อเดือนโดยไม่หักค่าใช้จ่ายในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนอยู่ระหว่าง 3,000- 5,000 บาท แต่ในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนอยู่ระหว่าง 5,001- 10,000 บาท ทั้งนี้รายได้ในครอบครัวอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่กระตุ้นให้คนในครอบครัวจำเป็นต้องหารายได้เพิ่ม วิธีการหนึ่งคือการร่วมในกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน

นอกจากนี้ยังพบว่า คนในชุมชนภาคใต้ตอนบนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธสนใจในเรื่องการเข้ามีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชน ส่วนเหตุผลของคนในครัวเรือนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนเพราะไม่มีผลผลิตเกี่ยวข้องกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน รายได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนไม่เกิน 3,000 บาทต่อคนต่อเดือน คนในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนเห็นว่าวิสาหกิจชุมชนทำให้รายได้ของครอบครัวเพิ่มขึ้น แต่ในชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนยังไม่แน่ใจ นอกจากนี้ยังพบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่พอใจมากกับนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาล และการที่จะได้เข้าร่วมในกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนแม้ว่ารายได้เมื่อเปรียบเทียบกับรายจ่ายของครัวเรือนแล้วเพียงพอต่อการดำรงชีพ

การวิจัยสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากประชากรในระดับครัวเรือนของภาคใต้ตอนบน 7 จังหวัด โดยการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอนจำนวน 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดกระบี่ และจังหวัดสุราษฎร์ธานี แต่ละจังหวัดเลือกมา 2 อำเภอ แต่ละอำเภอเลือกมา 3 ตำบล และแต่ละตำบลเลือกมา 2 หมู่บ้าน โดยเป็นหมู่บ้านที่มีการดำเนินงาน วิสาหกิจชุมชนและหมู่บ้านที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนเพื่อเปรียบเทียบกัน จากนโยบายการดำเนินการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนในภาพรวมพบว่า เมื่อเปรียบเทียบระหว่างชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนกับชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีความแตกต่างของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเรื่องทัศนคติของคนในชุมชนต่อวิสาหกิจชุมชน ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคนในชุมชน เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นมาในชุมชน การเปลี่ยนแปลงพื้นฐานทางด้านวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอกชุมชน โดยที่ชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงที่มากกว่า

การเปลี่ยนแปลงที่ทั้งชุมชนที่ไม่มีวิสาหกิจชุมชนและชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติคือการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง บทบาทของผู้นำในชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง การมีงานทำของคนในชุมชน การเปลี่ยนแปลงในเรื่องรายได้ของคนในชุมชน การมีวิถีชีวิตใหม่ของคนในชุมชน การย้ายถิ่นของคนในชุมชน ความขัดแย้งในชุมชน และการเปลี่ยนแปลงในคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน แต่หากพิจารณาในรายละเอียดจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงในแทบทุกเรื่องชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงโดยค่าเฉลี่ยที่มากกว่า

จากการทดสอบสมมติฐานการวิจัยพบว่า ปัจจัยวิสาหกิจชุมชนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ปัจจัยวิสาหกิจชุมชนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และปัจจัยวิสาหกิจชุมชนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติตามสมมติฐานที่วางไว้ แต่หากพิจารณาในรายละเอียดพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนที่ไม่มีมีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนยังมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในเรื่อง ทัศนคติของคนในชุมชนต่อวิสาหกิจชุมชน

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคนในชุมชน เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน พื้นฐานทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน และการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอกของคนในชุมชน

ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของคนในชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน และการเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชนที่มีวิสาหกิจชุมชนเป็นไปตามทฤษฎีการเปรียบเทียบทางสังคม โดยที่การเข้ามาของวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนเป็นสิ่งใหม่ของชุมชนที่รัฐบาลให้การสนับสนุนทั้งงบประมาณและกำลังคนของภาครัฐ เป็นสิ่งกระตุ้นที่รุนแรงพอที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่เกิดขึ้น และแรงกระตุ้นตลอดจนการเปลี่ยนแปลงเหมือนกับคลื่นที่เกิดขึ้นในชุมชนหนึ่งจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนใกล้เคียงตามมา จากพฤติกรรมการเล่นแบบและการเปรียบเทียบทางสังคม ตลอดจนมีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชนที่เป็นไปได้อย่างรวดเร็วในสังคมข่าวสาร และการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วอย่างในปัจจุบัน